د (منوهر سنګ بتره) فرهنګي څېره

Ketabton.com

مینا مسعوده نیکیار

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل پوهنتون

ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

د منوهر سنګه بتره فرهنګي څېره

(د ماستری تیزس)

لیکواله:

مینا مسعوده «نېکیار»

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: د منوهرسنګهـ بتره فرهنګي څېره

لیکـــوال: مینامسعوده«نېکیار»

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډیزایـنګر: ضیاء ساپی

پښتی ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۷۳)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک مخونه

پیلیزه.. ا
لنډیز.. ج
سریزه.. ۱
دموضوع موخه یاهدف دموضوع.. ۲
شالید.. ۴
دڅېړنې میتود.. ۵
۱- په معاصرهند کې پښتو
په علمي موسسو کې.. ۹
په مطبوعاتو کې.. ۱۰
۱-۲-۱نن پرون.. ۱۱
۱-۲-۲ژوند.. ۱۲
۱-۲-۳ دنیا.. ۱۳
۱-۲-۴هندلید.. ۱۴
۱-۳ په داستاني آثارو کې دپښتو.. ۱۴
۱-۳-۱مرزا صاحبان.. ۱۵
۱-۳-۲هیررانجها.. ۱۵
۱-۳-۳ابدي دوستان.. ۱۲
۱-۳-۴راجه هریش چندر.. ۱۲
۱-۳-۵دپاندوشهزاده ګان.. ۱۲
۱-۳-۶پدمنی.. ۱۲
۱-۳-۷طلس‌می ښار.. ۱۲
۱-۳-۸اووه خویندې.. ۱۲
۱-۳-۹څلورزرین اقوال.. ۱۲
۱-۳-۱۰کنچن مالا.. ۱۷
۱-۳-۱۱دیوې پوتلي.. ۱۷
۱-۳-۱۲دهوالا مارو.. ۱۷
۱-۳-۱۳بلنګامه کتها.. ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۴باچا برهم دق اوزرینه هوسۍ.. ۱۷
۱-۳-۱۵ماهي، چونګاښ او کیکرۍ.. ۱۷
۱-۳-۱۶وزیراو کم عقل.. ۱۷
۱-۳-۱۷دناوې روپۍ.. ۱۷
۱-۳-۱۸دصندل امبیل.. ۱۷
۱-۳-۱۹شهزاده بهرام او ګل اندامه.. ۱۸
۱-۳-۲۰جمال خان اوزیب النسا.. ۱۸
۱-۳-۲۱کابلي والا.. ۲۴
۱-۳-۲۲منتر.. ۲۴
۲۳-۳-۱ نجومي.. ۲۴

۲- دمنوهرسنګهـ بتره ژوند

۲-۱زوکړه اوزده کړه.. ۲۵
۲-۲هڅې اودندې.. ۲۷
۲-۳آثار.. ۲۹
۲-۴چاپ شوي آثار.. ۳۰
۲-۴-۱خان عبدالصمد خان اڅکزی.. ۳۱
۲-۴-۲د خان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د څلوېښتم.. ۴۱
۲-۴-۳خان عبدالصمد خان اڅکزی.. ۴۹
۲-۴-۴پیرروښان بایزید انصاري.. ۵۵
۲-۴-۵د امیر کروړ ویاړنه.. ۷۳
۲-۴-۶داباسین سپېدې.. ۷۴
۲-۴-۷په افغانستان کې کرکېچ.. ۷۴
۲-۴-۸بزکشي.. ۷۴
۲-۴-۹له کافرستان څخه تر نورستان پورې.. ۷۴
۲-۴-۱۰یو یتیم ماشوم.. ۷۵
۲-۴-۱۱تش.. ۷۵
۲-۵ناچاپ آثار.. ۷۵
۲-۵-۱دافغانستان په بیا ودانۍ کې د هند برخه.. ۷۶
۲-۵-۲په افغانستان باندې د ترهګرو توره وریځ.. ۷۶
۲-۵-۳دهندیانو او پښتنو ترمنځ ټینګه دوستي.. ۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۴په سویلي اسیا کې د افغانستان نوعیت............................۸۱
۲-۵-۵د هند په علمي ادارو کې د پښتو تصنیفونه..........................۸۶
۲-۵-۶دآل انډیا راډیو د پښتو پروګرامونو د شپیتو کلونو سفر........۹۱
۲-۵-۷د هند او افغانستان مناسبات د تاریخ په منځنۍ دوره کې..۹۵
۲-۵-۸د هند یانو او د پښتنو ترمنځ یووالی..................................۹۹
۲-۵-۹د فخر افغان خان عبدالغفار خان په یاد او ویاړ کې.............۱۰۳
۲-۵-۱۰د هند د فن او کلتور په ارتقا کې د پښتنو برخه................۱۱۴
۲-۵-۱۱د هند او افغانستان ترمنځ لرغوني مناسبات......................۱۱۹
۲-۵-۱۲د شلمې پېړۍ د پښتو عظیم شاعر غني خان او د ګل پاچا الفت.۱۲۴
۲-۵-۱۳د هند د آزادۍ په جد او جهد کې د پښتنو او د بلوڅانو برخه.۱۲۸
۲-۵-۱۴د ډېرې مودې راهیسې افغانستان د منځنۍ...........................۱۳۳
۲-۵-۱۵د هند او افغانستان ترمنځ او سني مناسبات.......................۱۴۴
۲-۵-۱۶د هند او افغانستان مناسبات په ۲۰ ویشمه پېړۍ کې.......۱۴۸
۲-۵-۱۷په هند کې د افغانانو تاریخي آثار..................................۱۵۲

۳- دلیکوال کلتوري څېره

۳-۱ بتره په افغانستان کې..۱۵۸
۳-۲بتره په آل انډیا راډیو کې...۱۶۰
۳-۳بتره، پښتو او پښتانه..۱۶۱
پایله...۱۶۴
مناقشه...۱۶۶
نتیجه ګیري...۱۶۹
وړاندیزونه...۱۷۱
اخځلیکونه..۱۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د «منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېړه» تر نامه لاندې دا اثر، زما د ماسترۍ تیزس دی. دا موضوع په دریو (۳) څپرکو کې بشپړه شوې ده.

ددې اثر په لومړي سرکې پيليزه ده، چې په کې ددې اثر د ليکلو ټول جريان ليکل شوی دی او له هغو کسانو څخه چې ددې اثر په ليکلو کې يې مرسته راسره کړې ده مننه ترې شوې ده. وروسته بيا لنډيزدی په دې کې راغلې دي، چې دا کتاب په څه ډول شروع شوا و کومې موضوعګانې په کې ذکردي. په همدې ترتيب بيا لړ ليک راځي، چې د ټولې موضوع سرليکونه په کې ذکر شوي دي.

بيا سريزه ده او سريزې څخه وروسته د موضوع موخه يا هدف دی. چې په کې ددې تيزس هدف، ارزښت او ګټه څه ده، ښودل شوې ده. بل عنوان د موضوع شاليد دی په دې کې هغه کتابونه معرفي شوي دي، چې همدې اثر کې ګټه ترې اخېستل شوې ده.

له دې وروسته د څېړنې ميتود دی.په دې عنوان کې راغلې دي، چې ددې اثر په څېړنه کې له کوم ميتود څخه کار اخېستل شوی دی.

بيا لومړی څپرکی پيلېږي، چې سرليک يې (په معاصر هند کې پښتو) دی. په دې څپرکي کې راغلي دي، چې په هند کې په معاصره دوره کې پښتو ادبياتو څومره پراختيا موندلې، په کوم مقام کې وو او څه بدلونونه په کې پېښ‌بېدل.

همدارنګه ددې دورې د پړاوونو يادآوري هم په کې شوې ده. همدا څپرکی درې برخې لري. لومړی برخه يې د ېپارتمنتونه دي. په دې کې راغلي دي، چې د هند په کومو پوهنتونونو کې پښتو شته او څه ډول يې پرمختګ کړی دی.

بله موضوع يې مطبوعات دي. په دې کې راغلي دي، چې پښتو په رسنيو، آثارو او مطبوعاتو کې څه ډول ده؟ شته او کنه؟

دریيمه برخه يې آثار دي، په دې کې راغلې دي، چې د معاصرې دورې په آثارو کې ايا پښتو موجوده وه او کنه ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې څخه وروسته دویم څپرکی راځي (د منوهر سنګهـ بتره ژوند) په دې څپرکي کې د بتره ټول ژوند ذکر شوی، چې نوموړی چېرته زیږېدلی دی؟ څه کارونه او دندې یې کړي دي. آثار یې کوم دي چاپي آثار یې څومره دي او ناچاپ آثار یې څومره دي او ټول په کې ذکر شوي دي.

آخري څپرکی یعنې دریم څپرکی چې سرلیک یې (د لیکوال کلتوري څېره) ده او درې برخې لري. یوه برخه یې بتره په افغانستان کې په دې څپرکي کې بیا راغلې دي، چې بتره په افغانستان کې څه کړي دي او بله برخه یې بتره په آل انډیا راډیو کې. په دې کې ذکر شوي دي، چې بتره په آل انډیا راډیو کې کومې دندې ترسره کړي دي. بله یې وروستی برخه ده یعنې بتره، پښتو او پښتانه او په دې کې مهمه خبره داده، چې پښتو او پښتون ته یې څه خدمتونه کړي دي او افغانستان لپاره یې کومې دندې ترسره کړي دي، چې دا ټول موضوعات په بشپړه توګه په دې تیزس کې ذکر شوي او په وروستی برخه کې پایله، مناقشه، نتیجه ګیري، وړاندیزونه او مأخذونه راځي او له همدې سره دا اثر پای ته رسیږي.

د موضوع موخه یا هدف:

له ګاونډي هېواد هندوستان سره د پښتنو او افغانستان اړیکې ډېر لرغونی تاریخ لري. له څو پېړیو راهیسې پښتانه د ځینو سیاسي، تاریخي او ټولنیزو مسایلو له امله له خپل ټاټوبي افغانستان او پښتونستان څخه کوچېدلي دي او د هندوستان په بېلابېلو سیمو کې مېشت شوي دي.

همدارنګه له هندوستان څخه هم زیاتره هندوستانیان افغانستان او پښتونستان ته راغلي او همدلته میشت شوي دي. په دې کوچېدلي خلکو او ګډوالو کې هم عادي خلک شته او هم لیکوالان، شاعران، سیاستوال، باسواده او بېسواده. خو په دې خلکو کې زیاتره داسې خلک دي، چې یا یې خپله مورنۍ ژبه پښتو ده او یا یې زده کړې ده. دې دواړو ډلو په دې ژبه یعنې پښتو باندې آثار لیکلي دي. نو ځکه د دې دواړو هېوادونو اړیکې نه جلا کېدونکې دي. ځکه په دواړو کې پښتانه موجود دي او ترنن ورځې پورې دې همدې ژبې پراختیا په اند او سوچ کې دي. پرته له ژبې څخه په نورو برخو کې لکه: ټولنیز، تاریخي، سیاسي او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخوکې سره ورته والی لري ،نوله همدې کبله ددې مشترکو ځانګړنوله امله نشي کولی،چې سره جلااوسي.

دهندوستان له نیمې وچې له ویش څخه وروسته بیا هم د څېړونکو او لیکوالانو هڅې روانې دي،چې یومثال یې هندوستان کې دآل انډیا راډیود پښتو څانګې نشرات دي،چې هندوستاني پښتانه اوس هم په همدې هڅو کې دي،چې پښتوژبې ته وده په کې ورکړي.

نودې همدې خبروپربنسټ باید ټول پښتانه په دې پوه شي ،چې پښتانه که په هندوستان کې دي اوکه په افغانستان کې څومره کاریې پښتوژبې ته کړی دی اوڅومره آثاریې په پښتوژبه لیکلي دي. نودهمدې خبروپه ارزښت او اهمیت داده دااثر،چې« دمنوهرسنګهـ بتره فرهنګي څېره »ترنامه لاندې لیکل شوی دی مکمل شواوداهم هغه هندوستانی دی،چې پښتوژبه یې زده کړې اوزده کړه یې وربانديې کړې ده اوهمدې ژبې لپاره یې کارهم کړی.

نوددې اثر موخه او اهمیت دادی، چې پرته له افغانستان څخه په نوره نړۍ کې هم داسې کسان او پوهان شته چې پښتو ژبې ته یې کار کړی دی، آثار یې لیکلې او جوړ کړي دي.

زماددې اثردلیکلویوازینی هدف داو ،چې دا شخص(منوهر سنګهـ بتره) چې یو سیاسي،فرهنګي، ادبي او کلتوري شخصیت دی او ددې لارې یې پښتو ژبې او ادبیاتو ته ډېر څه کړي او کله مې چې دده آثار، مقالې او لیکنې ولیدې اوولوستې نو زما لیوالیتا لا پسې زیاته شوه ،نو ومې غوښتل چې دغه لوړ شخصیت او پوه حتماً نورو ته هم ورو پېژنم. تر څو له ده آثارو نه نور هم ګټه واخلي نو اصلي موخه ددې اثر داده، چې پرته له افغانانو څخه د نورو ملکونو پوهان هم شته، چې له پښتوژبې سره مینه لري او خدمت یې ورته کړی دی او په دې ژبه یې آثارلیکلي دي اوژباړې یې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموضوع شالید:

په هندوستان کې د پښتوژبې او ادبیاتو ډېر آثار او کتابونه موجود دي.همدارنګه نورې ډېرې رسالې او مقالې هم د پښتوژبې دودې او پراختیا لپاره لیکل شوي دي.

په هندوستان کې ډېر لیکوالان ،څېړونکي او ادیبان موجوددي ،چې پښتوژبې لپاره یې کارکړی دی.خو څرنګه چې زموږ د اتیزس د منوهر سنګهـ بتره په ژوند او ندو باندې لیکل شوی دی نو موږ باید هغه آثار راجمع کړو ،چې په بتره باندې او یا دهغې په اړه یې یو څه لیکلي وي را واخلو.نو اوس دلته هغه آثار معرفي کوو ،چې دبتره په اړه معلومات را په ګوته کوي:

۱ – په هند کې دپښتوژبې اوادبیاتودایجاداوودې پړاوونه:

دا اثرښاغلي استاد سرمحقق زلمي هېوادمل د سرمحققۍ علمي رتبې ته د ترفیع په موخه پر۱۳۶۹ل کال په ۲۲۰ مخونو کې لیکلی او دلومړي ځل لپاره پر۱۳۷۰ل کال کې چاپ شوی دی.خو لومړی چاپ یې ټول سوځیدلی او پر**۱۳۷۳**ل کال د دویم ځل لپاره په **۵۰۰** ټوکوکې دلاهور په شرکت پرنټنګ پریس کې چاپ شوی دی.په دې اثرکې نسبت نوروآثارو ته د منوهر سنګهـ بتره دژوند ،ادبي اوژورنالیستي کارونو او دنورو لیکنو په برخه کې ډېر مهم معلومات شته،چې د دې اثر دلیکلو پر مهال ډېره ګټه ترې اخېستل شوې.(۱۹:**۲۰۵**-۲۰۷)

۲ – په خارج کې پښتوڅېړونکي:

دا اثرښاغلي خدای بښلي عبدالرحیم «رحیم» په **۱۳۵۳**ل کال کې په ۱۰۰مخونو کې لیکلی دی.دا کتاب دبایزید روښان د سمینار په مناسبت د محمد شیرین (سنګري) په مهتممۍ په زرو ټوکو کې د پښتوټولنې له خوا چاپ شوی دی .دا کتاب د محمد صدیق روهي د پښتوټولنې ریس په سریزه پیل شوی او په دې اثرکې د نړۍ هغو لیکوالانو او پوهانو بیوګرافي راغلې دي ،چې پښتو او بهرنیو ژبو ته یې کارکړی دی.

همدارنګه په دې اثرکې د منوهر سنګهـ بتره ژوندلیک هم په دوو مخونو کې راغلی دی او دده ژوند اوزده کړه یې په کې بیان کړې ده،چې ما په دې اثرکې ګټه ترې اخېستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۲: ۲۲-۲۵)

۳ – داباسین سپېدې(The dawn over Abasin) :

دا دښاغلي سليمان لايق هغه اثر دی، چې ښاغلي منوهرسنګهـ بتره له خوا ژباړل شوی دی.

دا اثرچې ليکوال يې سليمان لايق او مهتمم يې نعمت الله اندړدی ،په ۱۳۶۲ ل کال کې په **۵۰۰۰** ټوکوکې ددولتي مطبعې له خوا چاپ شوی دی.دا کتاب چې يوهنري اوادبي کتاب دی ۱۲۷مخه لري اوټول په کې په پښتوژبه نثرونه ليکل شوي اودا کتاب دښاغلي بترا له خوا دلومړي ځل لپاره په ۲۰۱۱ زکال کې په کارول باغ نوي ډيلي کې چاپ شوی دی ،چې په آثاروکې مې هم يادونه کړې ده.(۱۹)

۴- منوهرسنګهـ بتره:

دا دښاغلي زړور هغه مقاله ده،چې دکابل مجلې په **۱۳۵۲** ل کال په دويمه ګڼه کې چاپ شوې ده.دا مقاله موږته دا ښيي ،چې بتره له افغانانوسره اوله پښتوليکوالانوسره څومره مينه اوليوالتيا لري.که څه هم دايوه ښکاره خبره ده،چې بتره له افغانانوسره ډېره مينه لري.(۱۳: ۶۹-۷۰)

په دې پورتنيوآثاروکې يوازينی اثرچې په دې تيزس کې ډېرکارترې اخېستل شوی دی دښاغلي هېوادمل صيب (په هندکې دپښتوژبې اوادبياتودايجاداوودې پړاوونه) کتاب دی ،چې په دې اثرکې ډېره ګټه ترې اخېستل شوې ده اودااثريوازينی کتاب دی،چې دبتره په اړه يې پوره اوسم معلومات ورکړي دي.

ددې تيزس دبشپړولولپاره ماله څېړنې دکمپوزيت له ميتودڅخه مې ډېره استفاده کړې ده،ځکه ما په خپله له بتره سره ټيلفوني اودايمېل له طريقه ورسره اړيکه ټينګه کړې ده ،له هندوستان څخه مې دده له کوره اوآل انډيا راډيوڅخه مې دده آثارراغونښتي دي اوخپل اثرمې وربانديې بشپړ کړی دی.دا آثارمې دښاغلي استاد هېوادمل اورفيع الله نيازي په مرسته لاسته راوړي دي.

دڅېړنې ميتود :

په دې اثرکې په عام ډول له کمپوزيت ميتودڅخه کاراخېستل شوی دی اومعلومات داړتيا اوپيښوله مخې په کې وړاندې شوي دي.نودهمدې خبرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراساس ددې اثریا تیزس دبشپړولولپاره له دوه ډوله څېړنو څخه کاراخېستل شوی دی، کتابتوني او ساحوي.

کتابتوني څېړنه کې له منابعو او مأخذونو څخه ګټه اخېستل شوې ده او ساحوي برخه کې له مخامخ خبرو، مرکو او تیلفوني خبرو څخه کاراخېستل شوی دی.یعنې د کره کتنې اصول په کې مراعات شوي دي.

موضوعات د تیزس د نیولیک په اساس څېړل شوي او برابر شوي دي.ځینې ځایونه په خپله بڼه نه دي پاتې شوي.یعنې د ژبې په لحاظ لاس په کې وهل شوی دی.

همدارنګه موضوعات په اوسني لیکدود راساً پیل شوي دي.هیڅ ډول مقدمو او اضافي خبروته ځای نه دی ورکړل شوی.ددې تیزس دلیکلو پرمهال په خپله هېواد مل او رفیع الله نیازي ډېره مرسته راسره کړې ده، چې نه هېرېدونکې ده او زه ډېره زیاته مننه ور څخه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- په معاصر هند کې پښتو

په تاریخ کې د پاچاهانو په بېلا بېلو دورو کې ډېر افغانان او پښتانه هندوستان او د نړۍ نورو هېوادونو ته کډه شوي دي او د مهاجرت ژوند یې پېل کړی دی.

دې کډوالو ډېر څه (کلتوري، ټولنیز، سیاسي او اقتصادي) شتمنۍ له ځان سره وړې دي یا یې پرېښې دي او یا یې له ځان سره په هماغه او یا له بدلون سره بېرته راوړي دي.

« هغه پښتانه چې د پېړیو په اوږدو کې هندوستان ته تللي دي، نو دوی خپله ژبه هم له ځان سره وړې ده او تل یې له خپلې کورنۍ، عزیزانو او خپلو نورو هندوستاني پښتنو ورونو سره په پښتو خبرې کولې. په دغه تللو پښتنو کې ځوک شاعران او لیکوالان وو او ځینو له ځان سره پښتو اشعار او آثار هم پاتې کړې دي.

په هندوستان کې یو زمان پښتنو او پښتو داسې مقام هم درلود، چې پښتو ویل به دربار ته د قرب یوه وسیله ګڼل کېده. په هندوستان کې د ځینو تېرو شوو پښتنو پاچاهانو له خولو ځینې پښتو خبرې تاریخونو ثبت کړي دي، چې دا اسناد په خپله په دې دلالت کوي، چې دوی په خپلو منځو کې پښتو ویله او په پښتو پوهېدل.

په هند کې تېر شوي پښتانه پاچاهان نه یوازې دا چې په پښتو پوهېدل، پښتو یې ویله، بلکې پښتو پرې ګرانه هم وه. اما له دې سره سره هم د هندوستاني پښتنو اخلافو خپله ژبه ونه ساتله او هند ته زیاترو تللیو پښتنو په درېیم، څلورم پښت کې پښتو له لاسه ورکړې ده». (۱۹: ۴۱-۴۳)

بالاخره نن ورځ را ورسیدله، چې پښتو بالکل هېره شوه. حتی خپل دود او کلتور یې هم له لاسه ورکړ او هماغه د هندوستان په ژبه، دود او دستور باندې ژوند کوي او ځانونه هندوستانیان بولي.

اوس راځو اصلي موضوع ته چې د پښتو ادبیاتو معاصره دوره په هند کې له کوم وخته پېلېږي او کوم پرمختګونه په کې شوي دي او پښتنو ته یې څه ګټه رسېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« د هند په ځمکو کې د مېشتو پښتنو د معاصرو پښتو ادبیاتو دوره په داسې وخت کې پېل کېږي، چې د بریتانوي استعمار سلطه په ګرده هندوستان خوره او حتی له هندوستان سره پراته مجاور ولسونه هم ددې استعمار له ګزند او آلام څخه محفوظ نه وو پاتې شوي.

دروه او بلوچستان په شمول په ګرده هندوستان کې د هند د آزادۍ او استعمار د سلطې د خاتمې لپاره منظم سیاسي تحریکونه شروع شوي وو او د هندوستان د آزادۍ لپاره مبارزه په زور او شور کې روانه وه.

د هند په بېلا بېلو برخو او مهمو ښارونو کې چاپ او طباعت د خپل پراختیا او پرمختیا لومړني پړاوونه تېر کړي او مخ په بره روان وو.

د هند په بېلا بېلو ژبو کتابونه او آثار چاپ شوي وو او هم د هند په مهمو ښارونو کې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د چاپ بازار تود و او په هند کې د مېشتو زیاترو اولسونو په ژبو اخبارونه او مجلې جاري شوې وې. له دې سره سره په انګریزي او پارسي ژبو کې هم د هند په ځینو ښارونو کې اخبارونه او مجلې چاپیدلې او د غرب ادبیاتو او نویو غربي ادبي ژانرونو هم د هند د اولسونو پر ادبیاتو خپل خاص اثرات څرګند کړي وو او د غربي ادبیاتو په پیروۍ د هند د اولسونو په ادبیاتو کې هم نوي تجربې شوي وې او یا کیدلې. تر دغو نویو او د هغه وخت په تناسب پرمختللیو شرایطو لاندې د هند په ځمکو کې د پښتو ادبیاتو د ایجاد او ودې دربیمه دوره شروع شوه.

د هندوستان پښتنو فرهنګي فعالیتونه، کله چې د تېرو دورو په ځینو خاصو زماني مقاطعو کې د افغانستان او روه له ادبي جریانونو سره مربوط وو. دغه رنګه ارتباطات موږ په معاصره دوره کې هم وینو.

په زیاته له روه او بلوچستان سره دغه ارتباطات له څو جهتونو زیات وو او هغه هم په دې دلیل چې د روه سیمې انګریزانو په زور د افغانستان له پیکره بېلې کړې وې او په بریتانوي هند پورې یې تړلې وې او تر یوه واحد سیاسي، اجتماعي نظم لاندې د هندوستان په څېر په روه هم د انګریزي راج حکمراني جاري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند په ځمکو کې چې موږ د پښتو د معاصرو ادبیاتو او پښتو آثارو مطالعه کوو ، اړ یو ، چې د غه معاصره دوره د خپلو خصوصیاتو له پلوه په دوو پړاوونو کې مطالعه کوو.

لومړی پړاو يې تر آزادۍ د مخې پړاو دی، چې په دې پړاو کې پښتو ادبیات او پښتو ژبه په دې ځمکه کې خپل خاص موقف لري او پښتو آثار او پښتو ادبیات په کې د یو لړ ځانګړو شرایطو تر اغېز لاندې ایجادېږي او وده کوي.

دويم پړاو يې د هند د نيمې وچې تر وېش او آزادۍ وروسته پیل کېږي او تر نن ورځې پورې دوام کوي. دا دویم پړاو او د نویو او ځینو تازه شرایطو تر اغېز لاندې خپل انکشافي سير طی کوي».(۱۹: ۵۰۶-۵۰۸)

موږ په معاصره دوره کې په هند کې پښتو ته یو نظر واچولو او د ځانګړتیاوو له مخې مو هم یو څه پرې بحث وکړ، نو اوس راځو نورو څانګواو ګورو، چې په علمي موسسواو رسنیو کې په دې معاصره دوره کې پښتو څه ډول وه او کوم پرمختګونه يې کړي دي.

۱-۱- په علمي موسسو کې:

د نړۍ د نورو هېوادونو په پرتله نن ورځ په هندوستان کې پښتوژبې ته ډېره پاملرنه کیږي او ددې ترڅنګ چې د عامو خلکو ترمنځ یو څه شته په تحصیلي اداروکې هم پښتوژبه تدريسيږي.

« د هند له مشهوروپوهنتونونو څخه یو پوهنتون د هند په مرکز دیلي کې د جواهرلال نهرو پوهنتون دی. ددې پوهنتون د ژبو د سکول د افريقايي او اسيايي ژبو په مرکز کې (Rre Degree Courses) په لړ کې پښتو هم شامله ده. دا کورس یو کلن دی او په کال کې دوه سمستره تدریس کېږي، په دواړو سمسترونو کې د پښتو دزده کړې ضروري مسایل تدریس کوي.

دا کورس په ۱۹۷۳ز کال کې پیل شوی، ښوونکي ورته له کابل نه لېږل کېږي تر کومه ځايه چې لیدل شوي دا کورس عملي فایده ډېره نه لري» .(۱۹: ۲۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې پورته راوړل شوي دي، چې د پښتو ژبې دزده کړې کورس یو کلن دی ،لیکن اوس مهال دا کورس دزلمي هېواد مل په وینا په ۲۰۱۵ کال کې درې کلن شو.یعنې دلیسانس په دوره باندې تبدیل شو.

۱-۲- په مطبوعاتو کې :

لکه څرنګه چې هند کې په علمي ځایونو (پوهنتونونو) کې پښتو مروجه ده، په همدې ډول په مطبوعاتو او رسنیو کې هم پښتو ژبې ته ځای ورکړل شو او پښتنو له دې لارې څخه پښتو ژبې ته یې کار کاوه نو په دې ډول (لومړی ځل د ۱۹۳۹زکال د اکتوبر د میاشتې په لومړۍ نېټه دهندوستان په راډیویي خپرونو کې پښتو ته هم ځای ورکړل شو او د آل انډیا له راډیو (دیلي) نه پښتو پروګرام پیل شو.

د آل انډیا راډیو دیلي په خارجي خپرونو کې پښتو ته ځای ورکول ؛د دویم جهاني جنګ د مسایلو اوپېښود نشر پر موضوعاتو اړه لري او انګریزانو دا کار د خپلې جنګي او سیاسي پروپاګندی په منظور شروع کړی و.

که دوی دا پروګرام د خپلو پروپاګنډونو لپاره شروع هم کړ، خو ګټه یې پښتو ژبې ته دا شوه، چې پښتو ته د هند په خاوره کې د جمعي مفاهمې د الکتریکي وسایلو له لیارې د نشر او اشاعت زمینه مساعده شوه.

دهند دراډیو پښتو څانګې له ۱۹۳۹نه تر ۱۹۴۷زکال پورې د بریتانوي هند د حکومت په دوران کې فعالیت درلود.

دآل انډیا راډیو دیلي په خپرونو کې پښتو ته د برخې ورکول په دویم جهاني جنګ نه پېرا زیږیدلو حالاتو اړه لري. دغسې په دیلي کې د پښتو مجلو نشر مساله هم ددغه جنګ له وقایعو سره اړه پیدا کوي.

ددغو ملي مبارزو اثرات له یوې خوا اودویم نړیوال جنګ مسایل له بلې خوا. د بریتانوي هند حکومت اړ کړ، چې په ډیلي کې د یونایټېډ پبلیشنز په نامه یوه اداره جوړه کړي. له دې ادارې څخه انګریزانو په عربي، پارسي، پښتو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګليسي، روسي او فرانسوي ژبو د ځينو موقوته او غير موقوته خپرونو نشر ته ملا وتړله.

له دې ادارې څخه خپريدونکو مطبوعاتو په افغانستان، ايران، سرحدي علاقو او اسلامي ممالکو کې د انګريز په ګټه پروپاګنډې اهداف تعقيبول.

له دې ادارې له خوا چې کومې مهالنۍ خپريدې، د هغو نشرات داسې عيار بدل، چې پروپاګنډي او تبليغي مطالب به د نورو ذوقي، معلوماتي، ادبي، تاريخي او ژبنيو مطالبو او مسايلو په ترڅ کې راوړل کېدل او لوستونکو به ضرور د نورو مطالبو تر څنګه پروپاګنډي مطالب هم لوستل.

ديونايټيډ پبلکيشنز نوې ادارې د تاسيس له ورځې ان د هند د نيمې وچې د وېش او آزادۍ تر مهاله پورې په پښتو ژبه ځينې تبليغي او معلوماتي کوچني وسايل او ورسره درې (۳) پښتو مجلې خپرې کړې دي، چې لاندې به توضيح کړی شي.

۱-۲-۱- **نن پرون** :

دا يوه مصوره پنځلس ورځنۍ مجله وه، چې په لويه قطع کې له رنګينې پښتې سره د متحده مطبوعاتو د ادارې له خوا په زاړه ډيلي کې په دوه ډيرشو مخونو کې چاپيده. د دې مجلې په ځينو ګڼو کې به عکسونه دومره ډېر وو، چې بې نمرې به ورسره چاپېدل. دا مجله لومړی پنځلس ورځنۍ وه، بيا مياشتنۍ شوه.

د دې مجلې مسوؤل مدير ميررحمن غازي و او درې کاله يې نګران ارواښاد مولانا عبدالقادر و. د نن پرون پښتو مجلې د ۱۹۴۱ز کال د مې د مياشتې په ۵ (پنځمه) نېټه په خپرونو پېل وکړ او لومړۍ ګڼه يې همدا وخت له چاپه راووته.

دې مجلې سرمقالې، سياسي تبصرې، رسمي وېناوې او نور پروپاګندي مطالب نشرول. د دغو پروپاګندي مطالبو تر څنګه د نن پرون د مجلې په ګڼو کې اجتماعي مقالې، شعرونه، د پښتو مشاهيرو معرفي، د پښتونخوا د سيمو معرفي، د پښتو ژبني مسايل، لنډې کيسې او ډرامې نشريدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددويم کال په ځلورم مه ګڼه کې د قطب الدين بختيار کاکي معرفي، د همدې کال په اتمه ګڼه کې د ميرويس نيکه په اړه مقاله، د همدې کال په ۱۲ شپاړسمه ګڼه کې د افغان شير شاه سوري په اړه مقاله د مشاهرو د پېژندنې د لړۍ عمده او مهمې مقالې دي.

د پښتو رسم الخط په باب اقتراح چې د مولانا عبدالقادر د يوې مقالې نه پېل شوې ده، د نن پرون په ډېرو ګڼو کې يې نشر دوام کړی دی.

ډېرو پښتنو ليکوالانو برخه په کې اخښتې ده او د پښتو رسم الخط په اړه يې خپل نظريات څرګند کړي دي.

د نن پرون د مجلې بشپړ ريکارډ ونه د پښتو خپرونې دانشمند مؤلف نه دي پيدا کړي. نو ځکه سړی په دقيق ډول نشي ويلای، چې دا مجله کله بنده شوې ده؟

د اروابناد مولانا عبدالقادر د يوې ليکنې له مخې سړی ويلای شي، چې د نن پرون مجله د دويم جهاني جنګ په وخت کې چاپېده او د نوموړي مولانا (د فکر يون) په مجموعه کې چې له نن پرون څخه د مولانا کومې مقالې اقتباس شوې دي، وروستۍ مقالې يې د ۱۹۴۴ز کال د سپتمبر د ګڼې دي. په همدې د فکر يون کې د ځلورم نشراتي کال لومړنۍ سرمقاله هم اخښتل شوې ده.

له دغو مضامينو سړی اټکل کوي، چې مجلې به ځلورم نشراتي کال يا بشپړ کړی وي او يا نه وي بشپړ کړی؟ او همدا مهال بنده شوې ده.

۱-۲-۲- **ژوند** :

په ډيلي کې دخپريدونکو پښتو مجلو په لړ کې دويمه فرهنګي او معلوماتي مجله د (ژوند) په نامه خپره شوې ده. ددې مجلې لومړۍ ګڼه د ۱۹۴۵ز کال د مارچ په مياشت کې د يونايټيډ پبلکيشنز نومي ادارې له خوا نشر شوه. د مخونو شمېر يې د ۲۰-۲۲ په حدودو کې و.

ددې مجلې مسؤول مدير نصر الله جان او مرستيال مدير يې عبدالرووف خان سواتي و.

دا مجله هره مياشت يو ځل په ډيلي کې چاپېده او په بريتانوي هند کې ويشل کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند د لومړي کال بشپړې ۱۲ګڼې یې نشر شوي دي او د دویم کال د مې د میاشتې ګڼه یې نشر ده او بیا بېرته بنده شوې ده.

د ژوند د مجلې د ۱۹۴۶ز کال د مې د میاشتې د ګڼې یا د دې مجلې وروستۍ ګڼې په پښتۍ کې موږ لاندې خبرتیا لولو: « ژوند په مارچ سنه ۱۹۴۵ز کې جاري شوې وه او له هغه وخت راهیسې په اسانه پښتو ژبه کې په مزید ار طرز ښه ښه مضمونونه او معلومات پېش کړل. اوس څه واقعات داسې را پېښ شو، چې موږه د دې رسالې په بندولو مجبور کړو، دا یې اخري شماره ده.

له لوړه بیا نه ښکاري، چې د ژوند مجله تو له پنځلس ګڼې نشر شوې ده او په خپلو د غو پنځلسو ګڼو کې یې د تبلیغاتي مطالبو او سرمقالو تر څنګه په بېلا بېلو ګڼو کې شعرونه، لنډۍ، کیسې، ډرامې، فیچرونه، معلوماتي مطالب، د خوراکي شیانو د پخلي خبرې، بوختوونکي مطالب، لکه: طنزونه، ټوکې، شعرونه، اړونه، ټوکې او نور خپاره کړیدي، د هندوستان د اجتماعي مسایلو په خصوص کې یې هم مطالب نشر کړي دي. معلوماتي خبرې هم لري او په هره ګڼه کې یې ډېر عکسونه چاپ کړي دي.

۱-۲-۳- دنیا :

دا مجله هم د یادې شوې د متحده مطبوعاتو د ادارې له خوا چاپ شوې ده، دا مجله په انګریزي، روسي، هندي، اردو، ګجراتي، تامیل، پښتو او چینایي ژبو چاپیده.

د دې مجلې یوازې یوه ګڼه ده، چې د ۱۹۴۲ز کال ۸مه ګڼه ده او له پاسه پرې لیکل شوي دي.(دریم جلد) له دې لیکنې ښکاري، چې دې مجلې د ۱۹۴۴ ز کال په شاوخوا کې په خپرونو پېل کړی و او په غالب ګومان چې د هند د نیمې وچې له آزادۍ نه وروسته بنده شوې ده.

د ژوند د یادې شوې مجلې په یوه ګڼه کې د دنیا د مجلې په اړه دا لاندې اعلان نشر شوی دی: « د دنیا په څلورویشتو (۲۴) مخونو کې د هندوستان په هکله مضمونونه او تصویرونه چاپ کېږي او په هغوی کې د هندوستان د وچې، لمدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هوايي فوځونو او تمدني، اقتصادي او صنعتي كارونو اهميت ښوولی کېږي دا په پښتو ژبه کې چاپ کېږي او ورسره اردو ترجمه هم وي».

دا مجله يوه معلوماتي او ذوقي مجله ده، چې ادبيات يې نه نشرول. د هندوستان او ځينو نورو هېوادونو د پرمختياوو، صنعتي او تجارتي کاروبار، سپورتي لوبو اونورو مسايلو خپرولو ته يې هڅه کوله).(۱۹: ۵۳۵-۵۳۹)

۴-۲-۱- هند لید:

(دهندليد مجله يوه مياشتنی مجله ده، چې په نوي ډيلي کې دهند دبهرنيو چارووزارت لپاره چاپېږي.

دهندليد مجله هره مياشت په عربي، اندونيزيايي، بنګالي، انګليسي، فرانسوي، جرمني، هندي، ايټاليوي، پښتو ،فارسي، پرتګالي،روسي، سينالي تأملي،ترکي، اردواوويتنامي ژبوباندې په نوي ډيلي کې خپرېږي او موضوعات يې کلتوري، هنري، تاريخي او سياسي دي.

ددې مجلې يوه ګڼه چې د ۲۰۰۸ کال په مارچ کې چاپ شوې ده، ټوله مهاتما ګاندي ته ځانګړې شوې ده. دمجلې په مخنۍ اوورستۍ پښتۍ باندې هم دمهاتماګاندي تصويرونه چاپ شوي دي).(۱۹)

۱-۳- په داستاني آثارو کې دپښتوژبې کتابونه :

د هند په معاصره دوره کې ډېر پښتانه او هندوستاني ليکوالان شته، چې پښتو ته يې کار کړی دی او ډېر آثار يې په پښتو ژبه ليکلي يا ترجمه کړي دي او دا کسان په پښتومين خلک دي. نو اوس په دې بحث باندې يو لنډ غوندې نظر اچوو.

« ديوندرنات ستيارتهي له هغو هندوستانيانو ليکوالو او فولکلور پوهانو څخه دی، چې په بريتانوي هندوستان کې د مېشتو قومونو د فولکلوري آثارو د ټولولو په لړ کې يې د پښتو ځينې فولکلوري سندرې هم راټولې کړې دي او ددغو سندرو په ټولولو پسې تر پېښوره هم رسيدلی دی، ده په خپل يو کتاب (ګايې جا هندوستان) کې پښتو «اله هو» له اردو ترجمې سره چاپ کړې ده او په خپل دويم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب (مین هوی خانه بدوش) کې یې د ماموني سندره له اردو ترجمې سره راوړې ده.

سیتارتهي د رابندر ناتهـ ټاګور شاګرد و، له علامه اقبال سره یې هم روابط درلودل او د هندوستان د ډېرو سیاسي شخصیتونو دی پېژانده او دده په اړه یې نظریات څرګند کړي دي. دی په لاهور کې زوکړی و، په هندوستانیانو کې دی لومړنی سړی دی، چې د پښتو فولکلور ټولونې او ترجمې ته یې هڅه کړې ده.

دراډیو په پښتو څانګه کې له پنځوسمو (۵۰) کلونو را په دې خوا د هندي اولسي ادبیاتو ځیني قصې په پښتو لیکل شوي او یا ترجمه شوي دي.

موږ د دې څانګې په آرشیف کې د دوارو کټګوری د هندي اولسونو فولکلوري داستانونه په پښتو ژبه موندلی شو.

دا قصې د پښتو د اولسي ادبیاتو په ذخیره کې یو غټ زیاتوب راولي. له هندي فولکلور سره زموږ ژبه او فرهنګ اشنا کوي. دا کټګوري آثار د پښتو اولسي ادبیاتو د څېړنې لپاره خورا غنیمت او په زړه پورې دي.

هغه اولسي داستانونه، چې په پښتو لیکل شوي، دادي:

۱-۳-۱ **مرزا صاحبان**:

د پنجابي فولکلور یوه قصه ده، چې پښتو لیکلی متن یې په پښتو څانګه کې شته.

۱-۳-۲- هیررانجها:

د پنجابي فولکلور یوه ډېره مشهوره بله قصه ده، چې لیکلي اشکال هم لري او څو شاعرانو او لیکوالو دا دواړه قصې میرزا صاحبان او هیرراانجها په نظم او نثر لیکي دي. دا دواړه قصې په پښتو څانګه کې په یوه خط دي او سړی فکر کوي، چې یوه سړي به لیکلي وي.

منوهرسنګهـ بتره وایي: چې د هیرراانجها د قصې کوم متن چې په پښتو څانګه کې موجود دی، هغه اچرج سنګهـ هوړه لیکلی دی که دا خبره سمه وي نو د میرزا صاحبان قصه به هم اچرج سنګهـ هوړه لیکلې وي؟ یوه بله پنجابي فولکلوري قصه هم په همدې خط په دې څانګه کې شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهیر رانجها په ارتباط د یادونې وړ خبره داده، چې دا قصه کشوري لال تلواړ ترجمه کړې هم ده او په دې ځانګه کې ددې قصې دا دویم متن دی.

۱-۳-۳ ابدي دوستان:

د هند د اترپردیش د ایالت یوه فولکلوري قصه ده، چې رامسرن کپور لیکلې ده.

۱-۳-۴ -راجه هریش چندر:

دا هم ددغه راجه اود ماشومانو فولکلوري قصه ده، کشوري تلواړلال لیکلې ده.

۱-۳-۵ د پاندو شهزاده ګان:

دا قصه هم کشوري لال تلواړ لیکلې ده او د زاړه هندوستان فولکلوري قصه ده.

۱-۳-۶- پدمني:

دراجستها د چتوړ د شهزاده راجه دتن سنګهـ او د لنکا د شهزادګۍ فولکلوري قصه،چې کشوري لال تلواړ لیکلې ده.

دغسې ځینې نورې اولسي قصې هم په دې ځانګه کې شته، چې په پښتو ژبه لیکل شوې دي. ددغو لیکل شوو قصو تر څنګه ترجمه شوې اولسي قصې هم په دې ځانګه کې مومو، چې څو یې دادي:

۱-۳-۷- طلسمي ښار:

دچکر ورتي کپور ترجمه، داد بنګال د یو پاچا او ملکې فولکلوري قصه ده.

۱-۳-۸-اووه خویندې:

دتریبینیي لال کپور ترجمه،داندهیا دغرو د لمنې د اوسیدونکو ګورو ګوبندا فولکلوري داستان دی.

۱-۳-۹ - څلور زرین اقوال:

یوه کلیواله هندي قصه ده، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده. د سویلي هند یوه عوامي قصه، ددې قصې مترجم تریبینیي لال کپور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۰- کنچن مالا :

دبنګال د فولکور یوه قصه ده، چې د روپ لال او کنچن ملال د مینې داستان بیانوي، دا قصه کشوري لال په پښتو ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۱- د یوې پوتلي :

د یوه زرګر فولکلوري قصه ده، چې پښتو مترجم یې چکرورتي کپور دی.

۱-۳-۱۲- د هوالا مارو :

دراجستان د ایالت فولکلوري قصه ده، چې کشوری لال تلوار په پښتو ژبا ړلې.

۱-۳-۱۳- بلنګامه کتها :

داندهرا پردیش د سیمې اولسي قصه، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۴- باچا برهم دق او زرینه هوسی :

دا اولسي قصه تریبینیي لال کپور پښتو کړې ده.

۱-۳-۱۵- ماهي، چونګاښ اوکیکری :

دماهي، چونګاښ او کیکری فولکلوري قصه، چې تریبینیي لال کپورترجمه کړې ده، دا قصه د همالیه په سیمو پورې اړه لري.

۱-۳-۱۶- وزیر او کم عقل :

وزیر او کم عقل دا قصه تریبیني لال کپور په پښتو ترجمه کړې ده. دا د بنګال د سیمې په فولکلور اړه لري.

۱-۳-۱۷-د ناوې روپی :

په ګجراتي فولکلور پورې مربوطه قصه ده، چې چکرورتي کپور ترجمه کړې ده.

۱-۳-۱۸- دصندل امیل :

دجنوبي هند یوه اولسي قصه ده،دکشوري لال تلوار پښتوترجمه. دهند دبېلابېلو اولسونودلوړیادو شویولیکلواوترجمه کړواولسي قصو سربېره په دې څانګه کې د پښتني اوشرقي فولکلور ځینې نورداستانونه هم تهیه شوي دي ،لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳-۱۹- شهزاده بهرام او ګل اندامه :

دشهزاده بهرام او ګل اندامې دقصې لنډيز په پښتو نثر، دې ځانګې د فياض دمنظوم متن په استناد تهيه کړی دی.

۱-۳-۲۰- جمال خان او زيب النسآ :

دجمال خان او زيب النسأ دقصې متن د نورو سيب روغاينوال د داستان د متن په استناد کشوري لال تلوار تهيه کړی دی.

د شير عالم او مامونۍ د داستان متن هم دلې په دې ځانګه کې ددې داستان د يوې خاکې له مخې تهيه شوی دی. د طوطي قصه دا د شرقي فولکلور يوه قصه ده، چې د يوه سوداګر او يوه بندي طوطي احوال په کې بيان شوی دی. ددې قصې ليکواله په متن کې راضيه اکبر ښودل شوې ده. د کشوري لال تلوار دا ارايه ده، چې دا قصه به په بله ژبه کې نوموړې راضيه اکبر ليکلې وي او چا به په پښتو ځانګه کې پښتو کړې وي.

په پښتو ځانګه کې دليکل شويو لنډو کيسو ترڅنګه په کافي اندازه لنډې کيسې ترجمه شوې هم دي.دالنډې کيسې يادنړۍ دمشهورو ليکوالانو دي اويا هم دهند دبيلابيلو ژبو دليکوالو.ترکومه ځايه چې ښکاري دا کيسې له انګريزي ،هندي ،اردو او پنجابي ژبو په پښتو اوښتي دي.په دغولنډو کې ځينې دهند دمشهورو ليکوالانو ،لکه : رابندرناتهـ ټاګور ،دده ددغولانډې کيسو ترجمې په پښتو ځانګه کې له نظره تيرې شوي دي:

= دقطعو پاچاهي ،دتريبني لال کپور ترجمه.

= دماشوم راستنيدل ،دهربهګوان ملهوتره ترجمه.

= دطوطي تربيه ،دتريبني لال کپور ترجمه.

= پوست ماسټر ،دچکرورتي کپور ترجمه:دا کيسه روشن لال ملهوتره هم پښتو کړې ده.

= بری ،دهربهګوان ملهوتره ترجمه.

= رخصتي ،دروشن لال ملهوتره ترجمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه راز د منشـي پـريم چند کيسـې هـم روشـن لال ترجمـه کـړې دي .لـه دغـو مشهورو ليکوالانو سربيره د نورو هندوستاني او د سيمې د ليکوالانو ،لکه: چونهي لال پراشـو ،انورنزهت، پـريم پاتهـک ،علي عبـاس حسـيني ،منوهرسنگهـ بتـره، فکرتونسـوی ،يوسـف نـاظم او نور.همدغـه راز د ځينو اروپـايي ليکوالانو لنـډې کيسې هم په پښتو ترجمه شوي دي.» (۱۹:۵۳۵-۵۹۴)

دا وو د ځينو آثارو نومونه، چې په پښتو ليکل شوي او يا ژباړل شوي.

دا آثار ټول هغه گټور آثار دي، چې د لويو لويو ليکوالانو له خوا ليکل شوي او لوستلو تـه چمتـو شـوي دي. پـه همدې ډول نور آثـار او ژبـاړې هم شـته، چـې ځينې چاپ او ځينې ناچاپ دي.همدارنگه نظمونـه شـته، چـې د روشـن لال ملهـوتره پـه پښـتو ژبـه ژبـاړلي دي او مـا د ښـاغلي رفيـع الله نيـازي د ماسـترۍ لـه تيـزس څخـه راخيسـتي دي، چې لاندې يې راوړم دا د هندوستان د ملي ترانې بشـپړه ژبـاړه ده، چې په لاندې ډول ده:

د هند ملي ترانه

ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږ ټول يې بلبلان يو
دا گلستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
دنگ دنگ يې دي غرونه
شنه شنه يې سيندونه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هېواد کې دا ځلموټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول پاسبان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
آزادي د خيال و فکر
د دين او د سجدې دا
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
امن او امان دی هرې خواته
دغه ايمان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
په وينو ده ګتلې
سوباش ګاندي کلام دی
رپيږي هر لور ته
قومي نشان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ټوله دنيا چې پرې نازيږي
خيالي وطن زموږ دی
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
هنديانيو مونږ هنديانو مونږ
وطن دی هندوستان زمونږه زمونږه
ښايسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
مونږ ټول يې بلبلان يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ګلستان دی زمونږه زمونږه
ښایسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه
ښایسته له ټول جهانه
هندوستان زمونږه زمونږه (۱۷:۱۲۰)

اوس د استاد خلیل اله خلیلي د بوداګانو جرګه اثر چې په نظم لیکل شوی دی او ښاغلي ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلی دی یوه برخه را اخلو او دا هم د ښاغلي رفیع الله نیازي له تیزس څخه:

راغونډ شوي باغیچه کې پتنګان وو ینمه شپه
راغلي له هر خوا وو چې ستي شي په ډیوه
ناڅاپه مچۍ راغله خواست یې وکړ د مجلس
په ښهاروه نابلده سندره وویله هغې
بیا یې وکړله دعوه د پتنګانو د شجرې
څه شور ما شور دی، تپوس وکړیو پتنګ
څنګه ورکه غلې غلتیا شوه زمونږه په وخت د زنکدن
لرې وشړی اغیار زمونږ د مینانو له پالنګ
راپورته بل پتنګ شو ادعا یې وکړه په اخلاص
اول یې معلوم پښت کړی هسې مه کوئ قیاس
د مینې په میزان یې ازمښت وکړئ د حواس
که ناکامه شولو دا یې بیا مه پریږدئ خپل پاس
پتنګانو امنا کړه بیا یې وویل مچۍ ته
هر څوک چې یې ته منډه وکړه دغه ښار ته
ګوټ په ګوټ یې معاینه وکړه، شمعې واړه د ښاره شماره
که دې ولیده یوه بله، خبر راوړه په رادو
مچۍ خواره نابلده د محبت له راز اسراره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناتربیه د درو او اور د مینې له آهنګه
ویې لیده بله شوې شمع په هر کور
لیدی به یې
بس لیدې به یې
د کلي بلې شمعې واړه
ښه شوه ډاډه مطمینه
ببرته په ببړه شوه د پتنګانو ترور پورې
ور یې کړ خبر د تحقیق له مخه ترسره پورې
شمعې بلې هره خواوې رڼا خیژي له هر کوره
لیکن چغې کړې پورته په ګډه پتنګانو
ته مین کیدلی نشې
دا محفل د عاشقانو
که پتنګ وای ته له پښته
خبر نه وای د عشق له بخته
ستي شوی به په اور وای
په لومړي شمعې له وخته
هر لیونی مجنون کیدی نشي
هر کیرړی د پتنګ زړه لری نشي
بله ببلګه یې:
یا د سحر باده نن څه راوړي تا
د زړه خوږه مېلمه قرار راکړی تا
نفس کې دې پټه د ژوند ده زمزمه
زه خبر یا زړه له کومې راغلې دا وږمه
زړه مې روښانه یار به په خپل نور کړه
تتنه ډیوه مې بله یار به په خپل نور کړه
بلبل ته تا زده کړې نغمه ده د سحر یار به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته هم یاده کړه سوانده د نیمې شپې یار به
څرخ د ژوند که ځواني بېرته راکولی
خوږه جانان ژوند به مې له تاوای قربان کړی
غاړه غتې به له تا داسې پیوست شوی
اغزو اخیر زما ستا چې هېڅ نه معلومېدی
یا الهی وبښی مد مست د میو
وښنه یاغي خپه بند په ځولنو د ګناه
خلیل بت شکن چا دی ښنلی
د خلیل بت پرسته حشربه څه وی له تا
کله کله تاج ولوا په توره شپه مېلمه شوي
کله کله باچاهانو تاج و تخت د بل په چل بیللی
رښتیا ده، بس دی یو اوښکې د درویش
د لاس توري او نیزې ټیټولو سره د شاه
کله یو څاڅکی دوینې چې رالوېږي یاالله په زمکه
لعل و جوهر له آسمانه غورزېږي یاالله په زمکه
سلګۍ د یتیم او د مظلوم یاربه
لکه خس پوه پناه کړي سل بندونه
جومات دی، کلیسه که معبد
کمبختي مې مل وه هره خوا
لروبر په دې جهان کې
نظر اچوم په چا
درد دی غم ماتم اه و فغان
وژنه د اولس بللی شي سیاست
ساینس ورته وایي، چې فنا شي طبیعت
په نوم د اختراع
راپارول شوې تباهۍ دي هم داد نن ورځې استعداد و لیاقت (۱۷: ۱۲۰-۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د ښاغلي خلیل الله خلیلي د یوه نظمي اثر یوه برخه وه، چې ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلې ده، چې دا هم د هند د معاصرې دورې د ادبیاتو یوه برخه ده او دا د پښتو ژبې لپاره یو لوی کار او افتخار دی، چې نوموړي لیکوال کړی دی. په همدې ډول نور نثري آثار هم موجود دي او دا د مختلفو لیکوالانو له خوا ژباړل شوي دي، چې دلته یې راوړم.

۱-۳-۲۱-کابلي والا :

دا یوه لنډه کیسه ده، چې رابندنا تهـ ټاګور لیکلې ده او روشن لال ملهوتره په پښتو ژبه ژباړلې ده. دا د مینې او کابلي والا (رحمان) کیسه ده، چې کابلي والا یو سوداګر وي او مینې یوه وړه جینۍ او کابلي والا له مینې سره د خپلې لور په شان مینه کوي.

۱-۳-۲۲-منتر :

دا د یوه ډاکټر او بوډا پاړوګر کیسه ده، چې منشي پریم چند لیکلې ده او روشن لال ملهوتره ژباړلې ده.

۱-۳-۲۳-نجومي :

دا هم یوه لنډه کیسه ده، چې لیکوال یې ار. کې. نارایـن دی او ښاغلي مهلوتره ژباړلې ده. دا د یوه نجومي کیسه ده، چې د خلکو طالع او فال ګوري. (۱۷: ۱۲۴-۱۴۸)

نو په همدې ډول د غه نوموړی لیکوال نورې ډېرې ژباړې هم لري او پرته له نظمونو او لنډو کیسو فیچرونه ،لکه: (بهار، جنوبي بنګال) او فلمي کیسې یې ژباړلې دي، چې دا ټول د معاصرې دورې په ژباړو کې راځي.

همدارنګه په هند کې د ادبیاتو په معاصره دوره کې نورو علماوو او لیکوالانو لکه: جمنا داس تلواړ، هربهګوان ملهوتره، کنور بهان نارنګ، رامسرن کپور، تریبیني لال کپور، چکرورتي کپور، کشوري لال تلواړ، روشن لال ملهوتره او داسې نورو هندي لیکوالانو لیکنې او ژباړې په آثارو، مجلو او آل انډیا راډیو ته کښلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دمنوهرسنګهه بتره ژوند

بتره د خپل ژوند په اوږدو کې ډېر څه خپلو خلکو لپاره کړي دي او له ډېرو ستونزو او کړکېچونو سره مخامخ شوی دی لیکن بیا یې هم ترخپل وسه پښتو ژبې ته خدمت کړی، آثار یې لیکلي، ژباړلي او ترتیب کړي دي.

دغه لیکوال که څه هم هندوستاني دی، مګرپرته له نوروژبو څخه یې پښتو ژبې لپاره هم کارکړی دی. ځکه چې دا له پښتو ژبې سره ډېره مینه لري. له ډېرو خبرو څخه به تېرشو او دده د ژوند او هڅو ته به راشو، چې ددې درانه او ځواکمن لیکوال او ژورنالیست ژوند څه ډول پیل اوتر او سه رسیدلی دی.

۲-۱ - زوکړه او زده کړه :

ښاغلی منوهر سنګهه بتره په ۱۹۲۷ زکال په راولپنډۍ کې زیږیدلی دی او په ۱۹۴۷ زکال د هند د نیمې قارې د وېش په وخت کې له پاکستان نه هند ته ولاړ، چې د هغه وخت نه را په دې خوا تر اوسه پورې په نوي ډیلي کې هستوګنه لري.

تر لیسانس اخښتو پورې یې په راولپنډۍ کې تعلیم وکړ او د لاهور د پوهنتون نه یې شهادتنامه واخښته، ماستری تیزس یې د هندله پنجاب څخه ترلاسه کړه. دی همدارنګه دخصوصي پوهنې د سند په اخښتلو هم بریالی شوی دی.

ښاغلی بتره په ۱۹۲۳ زکال کې کابل ته راغی او د ادبیاتو په پوهنځی کې یې د پښتو په زده کړه پېل وکړ. د یوه کال زده کړې او هستوګنې نه وروسته بېرته ډیلي ته وګرځېد او د آل انډیا راډیو د پښتو څانګې دمشر په حیث یې وظیفه اشغال کړه.

ښاغلی بتره په انګلیسي، پښتو، پنجابي، اردو او هندي ژبو کې ډېر مهارت لري. ده په عربي او اسپانوي ژبو کې هم سندونه ترلاسه کړي دي او ددغو ژبو په ازموینه کې له امتیاز سره بریالی شوی دی. نوموړی په دري ژبه هم خپل مشکلات حل کولای شي. (۱۲:۲۵-۲۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه ښاغلی بتره په یوه لیکنه کې چې په خپل قلم یې لیکلې او ماته یې رالیږلې ده داسې لیکي:

زه غواړم په ډېرې مهربانې سره دغه لاندې واقعیتونه ذکر کړم:

دآل انډیا راډیو دعمومي ریاست دمعاونیت له دندې تر تقاعد وروسته ما دهندله ولسمشر سره کار پیل کړ او له هغه سره مې مرسته وکړه. ترڅو د هند او پاکستان پروړاندې د پښتنو په احساساتو پوه شي.

ما دنوموړي او دهغو قدرمنو افغانانو ترمنځ چې له نوموړي سره به یې په (Rashtrapati Bawan) (راشترپاتي باون) د ولسمشر کور کې کتل د ژباړې چارې پر مخ بیولې. نوموړی زما له دې کار نه ډېر خوښ و.

زه دهند د بهرنیو چارو وزارت له لوري د هند افغانستان فونډیشن د غړي په توګه وټاکل شوم. هغه مهال ښاغلی رهین په نوي ډیلي کې د افغانستان سفیر و او ښاغلي (Jayant Prasad)(جاینت پراساد) په کابل کې د هند سفیر و .ما دوه کاله د یاد فونډیشن دغړي په توګه دنده ترسره کړه.

ماله پیاوړي عالم ډاکټر جي. ان. ناندا (J.N. Nanda) سره په ګډه د (RESURGENT WDIA) تر نامه لاندې یو کتاب لیکلی دی. په دې کتاب کې ما د افغانستان او هند پر اړیکو بحث کړی. دغه کتاب په ۲۰۱۱ زکال په نوي ډیلي کې د (Concept Publishing Company PVT) له خوا خپور شوی.

ما د ښاغلي سلیمان لایق کتاب د اباسین سپیدې په انګریزي ژبه کې (THE DAWN OVER ABASIN) تر نامه لاندې وژباړه او په نوي ډیلي کې خپور شو. د علمي کړیو په منځ کې ددې کتاب تود هر کلی وشو.

ددې تر څنګ ددې کتاب څو کاپۍ دهند دولسمشر مرستیال او د بهرنیو چارو وزیر ته واستول شوې.

زه په نوي ډیلي کې د جواهر لعل نهرو پوهنتون کې د پښتو ژبې درس ورکوم. هغوی له ما غوښتنه وکړه څو دا دنده ومنم ما په ډېرې خوښۍ دهغوی داغوښتنه ومنله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(انګلیسي ته د پښتو شعرونو ژباړه)به مې ډېر ژر د کتاب په بڼه چاپ شي.ماله بی بي سي، امریکا غږ او چک راډیو سره دروانو چارو په څانګړې توګه د افغانستان او نړیوالې سولې په اړه په پښتو ژبه مرکې کړې دي. زه ځینې وختونه په ژوندیو بحثونو کې هم ګډون کوم.(۱۱)

په همدې توګه منوهر سنګهـ بتره ډېرې هڅې کړې دي او ترنن ورځې پورې هم غواړي کوښښ وکړي تر څو دغه خوږه ژبه پیاوړې شي. نوموړي په شمشاد او ژوندون تلویزیون کې په فرهنګي او ادبي خپرونو کې هم ګډون کړی او مرکې یې کړې دي.

۲-۲- هڅې اوددي:

منوهر سنګهـ بتره دهندوستان هغه عالم او لیکوال دی، چې پښتو ژبې ته یې ډېر کارونه کړي دي او په دې ژبه کې یې د لیسانس او ماسترۍ سندونه اخیستې دي.

منوهر سنګهـ بتره په هندوستان کې د پښتو ژبې له مسلمو استادانو او خورا مشهورو علمي کسانو څخه ګڼل کېږي.

بتره له ۱۹۵۰زکال وروسته د آل انډیا راډیو دیلي په څانګو کې د مامور په حیث وګمارل شو. په ۱۹۲۳زکال کابل ته د پښتو د زده کړې لپاره راغی او په یوه کال کې یې دلته پښتو زده کړه. ده پښتو تردې حده زده کړه، چې په کابل کې یې دخپل لومړني یو کلن اقامت په دوران کې له انګریزي او هندي ژبو آثار په پښتو ترجمه کړل او پښتو آثار یې په انګریزي وژباړل.

منوهر سنګهـ بتره د (۱۹۲۳-۱۹۲۴) زکلونو ترمنځ په لسګونو پښتو شعرونه له امیر کروړ او ابو محمد هاشم ابن زید السراني نه نیولې ان تر زیاره پورې په انګریزي ترجمه کړي.په کابل ټایمز کې چاپ شوي دي او ورسره په افغانستان نومي مجله کې هم دده مقالې او ترجمې چاپ شوې دي.

کله چې بتره دیلي ته ورغی، خپلو هڅو ته یې د پښتو ژبې او ادب په برخه کې دوام ورکړ. په دې ترڅ کې د آل انډیا راډیو دیلي کې د پښتو څانګې مشر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو څانګې دده د مشرۍ په دوران کې ډېره ترقي وکړه او ډېر اوریدونکي یې پیدا کړل او ښه مطالب په کې ایجاد شول.

بتره ددې څانګې لپاره هم د ځینو پښتنو شاعرانو او افغان او هند د روابطو په خصوص د قدرورې مقالې وکښلې، چې اوس هم د راډیو په آرشیف کې دده په خط موجودې دي.

بتره د پښتو څانګې سوپروایزری، د راډیو سټیشن ډایرکټرۍ او د راډیو مرستیالۍ ته هم ورسید او بیا متقاعد شو.

د هند د ولسمشر ریس ګیاني زایل سنګهه مشاور او اوس په ډهلي کې د پنجابي اکاډیمی مشاور او مغزز شخص دی.

منوهر سنګهه بتره په هر حال او هر ځای کې چې و، له پښتو سره یې مینه وه او ده د پښتو ژبې او پښتني فرهنګ په معرفۍ کې په خاصه توګه او د افغانستان په معرفۍ کې په عامه توګه کارونه کړي دي.

د هندوستان په مرکزي اخبارونو کې یې د پښتو اشعار و انګریزي ترجمې چاپ کړي دي.

په اردو، هندي او پنجابي ژبو یې د پښتني فرهنګ او پښتو ژبې په خصوص کې ګڼې مقالې لیکلي دي، چې د هندوستان په مطبوعاتو کې چاپ دي.

دده له ګټورو کارونو څخه یو کار د اکاډیمسین سلیمان لایق (د اباسین سپیدې) نومي ادبي اثر انګریزي ترجمه ده، چې دده د انګریزي ترجمه په ۱۳۶۵ل کال کې د پښتو څېړنو د بین المللي مرکز له خوا په کتابي بڼه چاپ شوې ده. دا مجموعه ۲۰۱۱ ز کال بیا په دیلي کې چاپ شوه.

ددغه مرکز په نشراتي ارګان پښتو مجله کې هم دده ځینې ترجمې چاپ شوي دي. منوهر سنګهه بتره د تحصیل تر دورې وروسته څو ځله نور هم کابل ته راغلی دی.

په سیمینارونو او علمي غونډو کې یې ګډون کړی دی او مقالې یې لوستې دي مصاحبې یې کړي دي او له پښتو ژبې او افغانانو سره یې خپله عقیدتمندي اظهار کړې ده».

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۰۷-۲۰۵:۱۹)

بتره پرته له پښتو څخه په نورو ژبو هم کار کړی دی. ښاغلی بتره په عربي او هسپانوي ژبو هم تحصیل کړی دی او سندونه یې ترلاسه کړي دي.

ده یو کال په افغانستان کې تیر کړی وا او په دې موده کې بامیان ،غزني او جلال آباد ته تللی و.ښاغلی بتره په پښتو ژبه هم ځینې اشعار لري.(۱۳: ۷۰)

په همدې ډول یې ډېرې دندې ترسره کړې دي،آثار یې لیکلي دي او پښتو ته یې کار کړی دی.دا شخص په پښتو او افغانستان مین سړی دی ،چې همدې لپاره یې ډېر څه ترسره کړي دي.

۲-۳- آثار :

منوهر سنګهه بتره خورا ډېر آثار لري، نوموړی هغه هندوستانی دی، چې پښتو ژبې ته یې ډېر کارونه کړي دي. آثار یې په پښتو ،انګلیسي، اردو ،پنجابي او نورو ژبو لیکلي او ژباړلي دي.

همدا راز په پښتو ژبه کې ډېر آثار او مقالې لري او لیکلې یې دي، چې په دې آثارو کې یې ډېر داسې آثار او مقالې شته، چې لیکل شوي دي، لیکن چاپ شوي نه دي.

د ښاغلي بتره په آثارو او لیکنو کې ادبي، سیاسي، تاریخي، ټولنیز او ژباړې موجودې دي، دده د لیکنو ژبه ډېره خوږه ده، پښتو یې ښه ده، لیکن په ځینو ځایو کې املایي تیروتنې په کې لیدل کېږي او زیاتره لغتونه یې په پخوانی املا او انشأ کارولي دي، لکه:-(کنبې، چه، لاکن، برښه) او داسې نور او په یاګانو کې هم یو څه غلطي موجوده ده.

منوهر سنګهه بتره ژباړې هم لري، لکه د سلیمان لایق اثر (د اباسین سپیدې) او یا د امیر کروړ ویاړنه یې له پښتو نه یې انګلیسي ژبې ته ژباړلې ده، په همدې ډول نورې سیاسي، تاریخي او فرهنګي مقالې هم لري، چې ځینې چاپ او ځینې ناچاپ دي. یعنې بتره د هندوستان له هغو تکړه لیکوالانو او ژورنالیستانو څخه دی، چې د ژوند د چارو تر څنګ یې دغه کارونه هم سرته رسولي او خپله دنده یې په ډېره ښه طریقه پای ته رسولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي د ژوند تردې شپږې پورې قلم له لاسه نه دی اچولی او تل هڅه کوي، چې کتاب ولیکي، مطالعه وکړي او خپلې پوهې ته وده ورکړي.
تردې ټولو موضوعاتو تر څنګ او له موضوع سره برابر اوس د ښاغلي بتره چاپ شوي آثارو ته راځو، چې ځینې یې د اثر په ډول په مجلو او کتابونو کې چاپ شوي دي.

۲-۴- چاپ شوي آثار:

د ښاغلي بتره زیاتره لیکنې چاپ شوي دي، ډېرې مقالې او ژباړې لري، چې د کابل مجلو، ورځپاڼو او د مقالو په مجموعو کې چاپ او وړاندې شوي دي او لو یو لویو لیکوالانو او څېړونکو دده د آثارو په اړه یې په خپلو لیکنو او آثارو کې ډېر څه بیان کړي، چې له دې جملې څخه یو هم ښاغلی زلمی هېواد مل دی، چې په خپل اثر (په هند کې د پښتو ژبې د ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه) کې په لنډه توګه داسې لیکلي او وايي: د بتره دا لاندې مقالې د کابل په اخبارونو کې چاپ شوي دي:
- تېریو او غلط فهمیو په پانامه کې شخړې پیدا کړي دي. د منوهر سنګهـ بتره ترجمه، اصلاح، د ۱۳۴۲هـ ش کال، د دلو د میاشتې ۲۱مه ګڼه.
- د فقید جواهر لال نهرو په یاد کې د منوهر سنګهـ بتره لیکنه.
- ډاکتر ویریرا یلون او خدایي خدمتګار بتره ترجمه، اصلاح. ۱۳۴۳ل د سرطان د ۱۳مه ګڼه. دده دا لاندې مقالې هماغه مهال د هېواد په ورځپاڼه کې چاپ شوي دي.
- په هند کې د تصوف تحریک، رابندرناتهـ ټاګور، د جواهر لال نهرو وصیت.
دهېواد د ۱۹۶۴ز کال د جون ۲۱مه. دغه راز کابل مجلې د بایزید روښان په باب دده یوه ښکلې ترجمه په پښتو چاپ کړه.(۲۰۲:۱۸)
اوس د ښاغلي بتره دلیکنو مفصلو معلوماتو ته راځو او کوم آثار او لیکنې یې چې چاپ شوي دي له بېلګې سره یې را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۴-۱- خان عبدالصمد خان اڅکزی :

داد منوهرسنګهـ بتره هغـه ارزښتناکه لیکنـه ده، چې (خـان عبد الـصمد خـان اڅکزي) په اړه جوړ شوي علمي سیمینار کې یې لوستلې ده او د ننګ او فرهنګ اتل شهید خان عبد الصمد خان اڅکزي په نامه د مقالو مجموعه کې چاپ شوې ده.
دا کتاب د افغانستان د علومو اکاډمی د سیمه ییزو مطالعاتو د مرکز له خوا پـه ۱۳۸۷ل کال کې چاپ شوی دی او دا لیکنـه هم پـه ۱۳مخونو کې پـه همدې کتـاب کې چاپ شوه، چې موږ یې دلته د بېلګې په توګه را اخلو :

خان عبدالصمد خان اڅکزی

تر ټولو نه اول زه د خدای (ج) په دربار کې سجده کوم او تشکر ورڅخه کـوم ، چې ما ته دا افغانستان د پیاوړي هېواد په سپیڅلي ځمکه باندې د قدم د ایښودلو یو ځل بیا موقع را وبښلی شوه ، چې د خان شهید ښاغلي عبد الـصمد خـان پـه بـاب په جوړ کړی شوي د غه سیمینار کې ورته د خپل عقیدت ګلان وړاندې کړم.
خان عبد الصمد خان اڅکزی یو داسې شخصیت دی ، چې زما د هېواد هند ټول خلک پرې ویاړي ځکه ، چې ده د فرنګیانو له امپراطورۍ څخه د هند د نیمې وچې د آزادولو په غورځنګ کې ډېره فعاله برخه اخیستنه او ډېرې قربانۍ یې ورکړي.
خان شهید د هغو زعیمانو څخه و ،چې د آزادۍ په تحریک کې یې په خپل ځان ډېر کړاوونه زغمل او د تاریخ په پاڼو کې یې یو ژور چاپ پرېښود . لکه:څنګه چې فخر افغـان خـان عبـد الغفار خـان صـاحب د ومـره مصـیبتونه او ربړونـه پـه ځـان اخیستل او د سرحدي ګاندهي په نامـه مشـهور شو ، خان شـهید عبد الـصمد خـان صاحب هم د خپلو قربانیو له امله د بلوچ ګاندهي په حیث وپیژندل شو .
ګرانو ورورنو او خویندو بې له شکه تاسو د خدای بښلي خان شـهید د ژونـد لـه حالاتو څخه زما پـه نسبت زیات خبر یاست ، لکه څنګه ، چې مـا د دغـه عظیم شخصیت د سیاست او د آزادۍ په ډګر کې د ونډې په باب مطالعـه کړې ده. زه پـه هغې ډېر متاثره شوی یم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان عبدالصمد خان صاحب (په ۱۸۹۵م) کې په ګلستان کې ، چې د بلوچستان له مرکز کویټې سره نږدې دی ، دخان نورمحمد خان په کور کې زوکړه وکړه ، خان نورمحمد د ډېرو ځمکو خاوند او داڅکزو دقبیلې مشر و ، خان عبدالصمد خان خپله زده کړه په خپل کلي کې وکړه او له پښتو څخه پرته په اردو او پارسي ژبو کې هم مهارت تر لاسه کړ.

کله ،چې دی له۱۹۵۹م کال څخه تر ۱۹۲۸ م پورې په پاکستانی بندي خانه کې و ،نو ده دلسم ، دولسم او څوارلسم ټولګیو امتحانونه ورکړل او په امتیاز سره یې بریالی شو.

عبدالصمد خان دډېرې سادګۍ ژوند خوښ کړو اوپه خپلې ځوانۍ کې یې د مهاتماګاندهي تر اغېزې لاندې راغی او دسولې او دانساني مینې او دعدم تشدد اصولونه یې خپل کړل.

په هند کې به هر چا ورته بلوڅ ګاندهي وایه. خان عبدالصمد خان د پنځوویشتو کلو په عمر کې د یو څو بلوڅو زلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه دیوه ګوند ډېره کېښوده ، چې په هغه کې پښتانه او بلوڅ غړې شول. دوی په سیاسي هڅو پیل وکړ او ټولنیز اصلاحات یې هم شروع کړل.

هغه غوښتل ، چې دبلوچستان هغه خلک ، چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو ، هغوی ویښ کړي او دروښانفکرۍ ډګر ته راوستل شي. هغوی په خپلو وظیفو او حقوقو پوه کړای شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هېواد کې دمکتبونو یوه شبکه قایمه کړه او دټولنیزو بدو په ضد یې په مبارزه پیل وکړ، ده دبلوڅو خلکو د قانوني او سیاسي حقوقو دترلاسه کولو لپاره هم هلې ځلې پیل کړې، د یوه نه ستړې کیدونکي مجاهد په حیث ده په بلوڅ وګړو کې سیاسي بیداري راوستله.

خان عبدالصمد خان دیوه قام پرست مشر په حیث خپل اجتماعي نهضت دهند له قامي تحریک سره یو ځای کړو. دی په انډین نیشنل ګانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند یې له ګانګرس سره یو ځای کړ دهند له قام پرستو مشرانو سره یې رابطه ټینګه شوه کله ، چې دشمالي هند د یوه انقلابي تنظیم نوجوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهارت سبها سره يې ډېر نږدې تماس پيدا شو نو په ۱۹۲۸ او ۱۹۲۹ کلو کې ډېر امتياز ور په برخه شو.

په ۱۹۲۹ م کال کې خان شهيد داندين نيشنل کانګرس دلاهور په غونډه کې ګډون وکړ او بيا وروسته په بيلو بيلو نورو کنفرانسونو کې هم شرکت کاوه. په لاهور کې يې په بلوچستان کې د حکومت لخوا په کيدونکې ارتجاعي فعاليتونو په باب وينا وکړه. ده په لوی شمير کې سياسي مطبوعات له ځان سره وړل او په بلوچستان کې يې په يوه سياسي تحريک پيل وکړ. په ۱۹۳۰ م کال کې خان عبدالصمد خان خان عبدالسلام او خان محمد ايوب خان سره کوټې ته راوستل شو او حکومت په ضد د کار کولو لپاره دوه کاله په جزا محکوم کړی شول .نوموړي خان له خوشې کيدو وروسته بيا په خپلو پخوانيو فعاليتونو او قومي تحرکاتو پيل وکړ. سره له دې چې وربانديې د حکومت له خوا ډېر ټينګ بنديزونه هم ولګول شول ،خوهغه د ۱۹۳۳ز په ډيسمبر مياشت کې د سندهـ د ايالت په حيدر آباد کې د بلوچستان خواری په ګوته کړې، ده د هند له نورو ايالتونو څخه غوښتنه وکړه، چې هغوی دې د بلوچستان د مساواتو په سويه د راوستلو لپاره مرسته وکړي.په دغه کانفرانس کې يو قرارداد لاسليک شو، چې په کې د بلوچستان د يوه کامل ايالت په توګه ده ته د راوستلو په باب غوښتنه وشوه.

د ۱۹۳۴ز کال په جنوري کې خان عبدالصمد خان په کراچۍ کې په يوه بله غونډه کې ګډون وکړو، چې ترتيبات يې د هغه ښار د بلوچستان د اصلاحاتو د کمېټې له خوا نيول شوي وو. هلته يې د برتانوي حکومت له خوا بلوچ خلکو ته د سياسي حقوقو د ورکولو لپاره آواز اوچت کړو. بلوچستان ته په راستنېدو دی بيا ونيول شو او د دريو کالو لپاره په بامشقته بند کې واچول شو .د بلوچ ځلميانو د انجمن او د کراچۍ د بلوچستان د اصلاحاتو د کمېټې له خوا دده د خوشې کولو په غرض سخت احتجاجونه وکړل.د بلوچستان حکومت د خان عبدالصمد خان په فعاليتونو او په ځلمو باندې د هغو په اغيزو ډېر مشوش شول.حکومت دا ويره ځرګنده کړه ،چې که ددغه مشر د فعاليتونو مخه ونه نيولی شي نو دهشت ګران به منځ ته راشي د ټولنيزو اصلاحاتو او د سياسي حقوقو په مبارزه کې خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالصمد خان به د قبایلو په سردارانو او ملکانو دا تور پورې کاوه، چې هغوې د برتانوي حکومت مريي دی.

د دویم لوی جنګ له شروع کېدو څخه وروسته ښاغلي عبدالصمد خان خپل سیاسي فعالیتونه زیات کړل. په ۱۹۴۰ز کې ده د وردها مسافرت وکړ. چې په بلوچستان کې د ستیه اګره د شروع کولو په باب د ګاندي جی سلا واخلي ده. د جنګ په ضد د کانګرس په مبارزه کې له کانګرس سره لاس یو کړ او د ۱۹۴۲ز په تحریک کې د شاملیدو تیاریې ونیوله دا د مهاتما ګاندي له خوا شروع کړی شوی یو زور آور تحریک و، چې په واسطه یې انګریزانو ته اخطار ورکړی شو، چې هغوی دې له هندوستان څخه پښې سپکې کړي. هغه د اګست په میاشت کې د هند د دفاع تر قاعدو لاندې ګرفتار کړی شو. درې کاله وروسته په خوشي کېدو خان شهید بیا خپل سیاسي کار پیل، د انډین نېشنل کانګرس او د مسلم لیګ ترمنځ په سیالۍ کې خان عبدالصمد خان په مکمل ډول د کانګرس په پله ولاړ پاتې شو. دی د مسلم لیګ او د پاکستان د جوړولو د غوښتنې سخت مخالف و. ده د پنجاب او د صوبه سرحد د مسافرت په دوران کې په مسلمانانو باندې غږ وکړو ،چې هغوې دې د آزادۍ په مبارزه کې د کانګرس ملاتړ وکړي.

د ۱۹۴۶ز په پای کې کله چې دا خبره څرګنده شوه ،چې برتانوي حکومت د هند نیمې وچې د ویشلو لپاره د مسلم لیګ د غوښتنې منلو ته چمتو دي نو د پاچاخان عبدالغفار خان په ملګرتیا د پاکستان له نظریې سره مخالفت ښکاره کړو. هغوی د پټانو او د بلوڅو د خپلواکۍ لپاره غږ وکړو، کله چې د کانګرس مشرانو د نیمې وچې ویش ومانه نو خان عبدالصمد خان او پاچاخان ډېر مایوسه شو او هغوی دا حس کاوه ،چې هغوی لېوانو ته اچول شوي دي.

کله چې پاکستان منځ ته راغی نو خان شهید په مېړانه د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړ. د ښاغلي محمد علي جناح په امر باندې هغه ونیول شو او په ۱۹۵۴ز کې خوشي شو، ده د ورور پښتون ګوند جوړ کړو.

په ۱۹۵۸ز کې بیا ونیول شو او تر ۱۴کالو د بند په جزا محکوم شو. مګر په ۱۹۶۸ز کې آزاد کړی شو. د اجتماعي اصلاحاتو او د سیاسي ویښتیا خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریک ته د دوام ورکولو په غرض خان عبدالصمد خان په ۱۹۳۴ز کې د استقلال په نامه یوه ورځپاڼه شروع کړې وه، لیکن د فرنګیانو د حکومت له خوا وربانديې دکوم سیاسي موادو په خپرولو بندیز لګولی شوی و. په ۱۹۴۷ز کې د پاکستان د حکومت له خوا هغه ورځپاڼه او انجمن وطن دواړه غیر قانوني اعلان کړی شوي وو.

خان عبدالصمد خان د یوه ټینګ شخصیت خاوند او یو سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه جذباتو څخه باندې و .هغوې نه یوازې د برتانوي امپراتوری مخالفت کاو ه بلکې د فرقه دارانه عناصرو په ضد هم و.

د فخر افغان پاچاخان په شان خان عبدالصمد خان به د خلکو د رهبر او عظیم مشر په توګه به په یاد ساتل کیږي، دی د یو ستر وطن دوست د نه ستړي کیدونکي مبارز او د اجتماعي او سیاسي انصاف یو لوی قهرمان په حیث منل کیږي.

یوه خبره باید بې له شکه د یوه تاریخي حقیقت له مخې وکړو، چې کله د هند او افغانستان تاریخونه لولو هلته د غه ټکی تر هر څه د مخه راجوتیږي، چې د غه دوه ملتونه هیڅکله هم د یوه او بل څخه نه بېل شوي او نه چا د دوی د بېلولو په نیمګړو هڅو کې بری موندلی دی. د هند خلک پښتون، پټان او افغان داسې د زړه له کومې پیژني، چې د هغه په هکله کله هم داسې فکر نه کوي ،چې دوی له افغانانو څخه بېل دي. مانا دا چې هندي کلتور، تاریخ او فرهنګ پښتون فرهنګ تاریخ او فرهنګ له خپل ځان څخه بېل او پردي نه بولي او نه زموږ دواړو ملتونو تاریخي هلې ځلې او فرهنګي ګډون دا اجازه ورکوي ،چې له یوه او بل څخه بېل شي.

ما په تېرو ځلورو لسیزو کې د خپلو مقالو ،خبرنو او مرکو په ترڅ کې دا خبره تل کړې ،چې د هند او افغان دوستي او تاریخي تړاو د پښتون هندوستان له تړاو څخه پرته بله مانا نه لري او نه یې د هند ملت په بل شان سره تعبیر او تفسیر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې تاسو ته معلومه ده هند د اګست په ۱۵مه نېټه د آزادۍ ۲۰مه کلیزه ولمانځله په دغه ویاړ، چې کومې خپرونې کوم فلمونه د تلویزون په پردو باندې د هند د آزادۍ په اړه ښکاره کیدل، په هغو کې د هند د آزادۍ د سیالیو مهاتما ګاندي او جواهر لال نهرو تر څنګ د سرحدي ګاندي پاچاخان اتلولۍ، میړانه او د استعمار په وړاندې مقاومت د هند ملت په درښت او قدر سره یاد کړل.

د هند د آزادۍ په تحریک کې د پاچاخان او د هغه د نومیالیو ملګرو لکه په پښتونخوا بلوچستان کې د لوی خان عبدالصمد خان د ډېرو نورو برخه اخیستنه خورا مهمه او د پاملرنې وړ ده. خدایي خدمتګاران د هند د آزادۍ سالاران او فدایان وو. د دوی قربانۍ او ملاتړو، چې د هند نومیالي مشر مهاتما ګاندي د دوی فداکارانه مبارزه وستایله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت یې د یوه عالي عبادت په توګه وارزاوه، غواړم چې دلته یو ځل بیا د خان عبدالصمد خان په مبارزه او کرکتر باندې یو څو ټکي ووایم.

د هند د نیمې وچې په تاریخ کې چې څومره شهرت، د خیبر په برخه شوی په همدغه اندازه په دغه تاریخ کې د کوژک او هلته د پښتنو مبارزې په ویاړ او سرلوړۍ سره یاده شوې ده.

نامتو شاعر علامه اقبال ته خیبر د مقاومت درس ورکاوه تردې حده پورې چې دی د ژوندتر پایه پورې یې په ستاینه سترۍ نشو. د ۱۹پیړۍ په وروستیو لسیزو کې د استعمار د سرتېرو آوازونه نه یوازې پښتونخوا او د هند وچه ولړزوله بلکې د لندن په کوڅو او لارو کې هم ملي انګازې خورې شوې. د آزادۍ اتلانو دا وکولای شول، چې د هغوی مقاومت هنګامه د انګریزي امپراتورۍ پر زړه باندې د یوه داغ په توګه د افغانستان د تاریخ ویاړ شي همدغه ویاړ او سرلوړي وه، چې د شلمې پیړۍ په اوږدو کې یې هم انګازې ارامې نه شوې. د جنوبي پښتونخوا د مقاومت څپه د خان عبدالصمد خان په مدبرانه لارښوونې سره لارښوونه شوه او عملاً یې د پښتنو د راپاڅولو غورځنګ د عصر له غوښتنو سره سم رهبري کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د خان د مبارزې د بریالیتوب لوی راز په دې کې ګورم، چې ده هم پښتانه د خپل حق خود ارادیت ډګر ته یوازې له تورې سره نه را هڅول، بلکې لوی هدف یې دا و ، چې دغه بهادر او مېړنی قوم باید قلم هم له یاده ونه باسي خان په خپله یوازې سیاست مدار نه و هغه په خپل وخت کې د پښتني فرهنګي او تعلیمي حکومت یو فعال غړی و.

د هغه مقاومت یو فرهنګي او سیاسي مقاومت و ، داسې لکه چې له خوشال خټه پښتنو ته مېراث ورسېدلی و ، خان په پوره مېړانې سره قلم او سیاست پښتنو په مخ کې کېښودلو ، چې ورو ورو پښتنو هغه د یوه حقیقت په توګه د زړه له کومې هر کلی وو ایه خان په خپله د قلم خاوند و ، چې پښتانه او د پښتو ژبې څېړونکي، پوهان باید دده ځانګړې ادبي هلې ځلې دده د سیاسي کوښښونو په څنګ کې له یاده ونه باسي.

بله مهمه ځانګړنه چې زه د خان د مبارزې په هسکو ټیټو کې ګورم، هغه دده رښتني مبارزې دوام دی. په نړۍ کې د آزادۍ غوښتنې هغه مقاومت یو بری مقاومت او غورځنګ بلل کېږي، چې هغه په مدبرانه توګه د پیاوړو او مفکرو لارښوونکو له خوا لارښوونه شي.

د خان عبدالصمد خان لویوالی په همدې رمز کې و ، چې د خپل عصر د مبارزې د بهیر ځنځیر تر خپل ځوان پښت پورې په بری سره راوغزاوه زه فکر کوم ،چې د یوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښوونه تر هر څه مهمه او د پاملرنې وړ ده .خان موږ ته دا ثابته کړه، چې د شلمې پېړۍ په سختو حالاتو کې د نړیوالې سړې جګړې په ترخ کې د لویدیځ او ختیځ د درنې سیالۍ په ترخ کې دده د ځای ناستو او لارو ایانو له خوا دده مبارزه نه د افراط او نه هم د تفریط پر خوا ولاړه، دده مبارزه لکه چې ما یې یادونه وکړه؛ په خپل ملي او فرهنګي جوړښت همداسې ژوندۍ او فعاله پاتې شوه، پیاوړې شوه او د پښتنو یو بل یعنې «ځوان» نسل یې په ملي فرهنګي او پښتونوا له روحیه باندې وروزله. زه په جنوبي پښتونخوا کې د اوسنیو روښانفکره ځوځون لامل د لوی خان د همدغه فرهنګي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي حرکت ثمره ګڼم ، چې اوس هم د ښاغلي محمود خان او نورو ملي او فرهنګي څېرو او مشرانو له خوا په ویاړ سره پرمخ بېول کېږي.

دویم ټکی چې دلته یې دغې علمي او فرهنګي غونډې ته کول غواړم هغه د لوی خان د پښتون کرکټر یوه ځانګړنه ده ،چې باید اشاره ورته وشي په دې نږدې وختو کې د هند دنومیالي مبارز راجه مهندر پرتاپ د یوه نادر اثر ترجمه چې د پوهنملې رحېمې له انګریزي ژبې څخه په پښتو ژباړلی او یوازینی نسخه یې د هند په ملي آرشیف کې خوندي ده لاس ته راغله راجه منهدر پرتاپ چې د هند او افغانستان دواړو هېوادو نو تابعیت یې درلود او د ژوند ترپایه چې هند او افغانستان خپل کورونه بلل، ددغه اثر په پیل کې د افغانستان او پښتنو په اړه یې داسې لیکلي دي:

«په وچه پورې تړلی هېواد دمېوو په ونو پټې درې په کانو او معدنو بډایه غرونه یعني افغانستان !حاصل خېزه خاوره، د اورد سپرغۍ په شان ځلاند روان سیندونه، سره او روغتیا ښښونکي هوا ، دا هم یعني افغانستان !

دزړه ورو غښتلو او ښکلو ځوانیو لرونکی هېواد ، چې هر وخت میلمه پالنې ته تیار دی او کېدای شي ،په هر وخت او هر شان انساني معاملو کې باور وربادې وشي، هو دا ګرده شیان په افغانستان کې شته.

زه ددغې یادونې د وروستی برخې په پام کې نیولو سره دومره ویلای شم ،چې خان عبدالصمد خان د پښتونخوا دخپلواکۍ په مبارزه کې داسې یو کرکټر دی ،چې دهغه په لارښوونه او ارشاداتو باندې سړی په هر ډول انساني معاملو کې باور کولای شي، زه دده پښتون کرکټر د پښتون تاریخ د اوږدې تجربې محصول بولم ،چې په دغه ټولنه کې یې ددغه قام له تلپاتې ارزښتونو سره وده کړیده. وفا ، تعلیم، مقاومت او آزادي هغه جوړونکي ټکي دي ،چې دده پښتني کرکټر وربادې ولاړ دی استعمار او سامراج ډېره هڅه وکړه ،چې ببلا ببلو فشارونو ، شکنجو په ترڅ کې دده په هوډ او عزم کې خنډ واچوي ،لیکن هغوی په دې کې بریالي نه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې وروسته غواړم ،چې د ښاغلي جي ډي ټنډولکر د هغه کتاب نه يو څو اقتسابات در وړاندې کړم ،چې د خان عبدالصمد خان پورې اړه لري .هغه ليکلي دي، چې « د ۱۹۵۴ز د جنوري په مياشت کې د کليانې له غونډې څخه د انډين نېشنل کانګريس له خوا خان عبدالغفار خان، ډاکټر خان صاحب او خان عبدالصمد خان ته د ډېرو کالو د بندي خانې له اوسيدنې څخه وروسته يو پيغام وليږل شو ، چې شکر دى، چې دوى له بندي خانې څخه خلاص شوي دي.

په دغه موقع په خپله وينا کې ښاغلي نهرو وويل:-«زه د خپل ملګري او مشر خان عبدالغفارخان چې د خدايي بنده دى او له يوې پيړۍ څخه زيات مودہ د رښتيا او ميړانې سمبول پاتې شوى دى ،په خوشي کيدو يې ژوره خوښي څرګندوم، مونږ د ډاکټر خان صاحب او د خان عبدالصمد خان صاحب په خوشې کيدو خوښي څرګندوو ، چې دوى د آزادۍ ډېر مېړني مبارزين دي.د دوى په خوشې کيدو د دوى مصيبتونه ختم شوي نه دي مونږ دغو ټولو ته خپل سلامونه مينه او نيکې ارزوګانې وړاندې کوو.

د ۱۹۵۵ز د سپتمبر په ۱۲مه نېټه خان عبدالغفارخان په پېښور کې اعلان وکړو ،چې هغه به په بلوچستان کې د يوه يونټ د منځ له راوستلو په ضد د اجتماع لپاره يوه مبارزه شروع کېدونکې ده. هغه ته د وروړ پښتون د بانې بلوچ ګاندهي خان عبدالصمد خان له خوا بلوچستان ته د راتګ بلنه ورکړې شوې وه.

د ۱۹۵۶ز د جون په ۱۲مه نېټه له اتمانزو څخه تقريباً ۸ مېله لرې خان عبدالغفارخان صاحب ونيول شو او وربانديې دا تور ولګول شو ،چې ده د پاکستان د سيمه ييز يووالي ته د زيان رسولو په غرض په خلکو باندې د اغيزې کولو اداره لرله او دا هم چې ده په قانوني ډول تاسيس شوي حکومت په باب په اولس کې د کرکې را پيدا کولو پلان درلود په پاچاخان باندې دا الزام هم و، چې هغوى د عوامو د بېلو بېلو طبقو ترمنځ دښمني او نفرت را پيدا کړى دى. له پاچاخان سره سره د عوامو د تحفظ د قانون تر لاندې خان عبدالصمد خان هم ونيول شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۵۸ز د اکتوبر په ۱۱مه نېټه خان عبدالغفار خان او د ختیځ پاکستان ۸نامتو لیډران ګرفتا رکړی شول.پاچاخان د چارسدې د تحصیل په یوه کلي کې د غني په هستوګن ځي کې ونیول شو ، خان عبدالصمد خان هم ګرفتار شو او ورته د ۱۴کالو د سخت قید جزا ورکړی شوه.

دغه پېښې چې پاچاخان او د خان شهید ترمنځه د زړونو ، د افکارو د وطن دوستۍ او کړاوونو کاللو په باب یو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی د یو او بل سره ډېر نږدې وو. هغو دواړو د استعمارچیانو له منګلو څخه د وطن د آزادولو په لاره کې په ګډه قربانۍ کولې ،لیکن افسوس خو دا دی ،چې دامپراتوریت له ایجنټانو څخه وروسته دا دواړه زعیمان او دا سې نور د پاکستاني مشرانو له خوا به ځورېدل او ډېر کاله یې د پاکستاني بندیخانو د تورو تنبو په شا تېر کړل.

فخرافغان خان عبدالغفار خان صاحب په خپلو سوانحو زما ژوند او جدوجهد کې خان عبدالصمد خان اڅکزی د بلوچستان د پښتنو ربښتنی خدمتګار او رهنما بللی دی.هغوی په خپل کتاب کې لیکلي دي ،چې خان عبدالصمد خان د پاکستان د جوړېدو په حق کې نه و عبدالصمد خان د پنجابیانو نه ډېر زړه سترړی و او له پنجابیانو سره یوځای کیدو ته تیار نه و.

پاچاخان دا هم وایي ،چې زړه یې په دې ډېر خوشحاله شو ، چې پښتانه او بلوچ راویښ شوي دي او دا د پښتنو او بلوچو اتفاق و.

فخر افغان لیکلي دي ،چې موږ د بلوچستان د هغې ټولې سیمې دوره وکړه ،چې په برټش بلوچستان کې د پښتو اکثریت په کې و زما او د عبدالصمد خان دا رایه وه ،چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړ شو ، چې بلوچ په کې آباد دي.

په ټول بلوچستان کې حکومت کوښښ کړی و ، چې زموږ جلسو کې ګړ بړې پیدا کړي، لیکن په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه ،چې د خپل میلمه عزت وکړي. خان عبدالغفار خان صاحب لیکلي دي، چې موږ خدایي خدمتګار د چا نه بدل نه اخلو موږ مظلومان یو زموږ بدل خدای پاک اخلي خدایي خدمتګاري یو قومي ملي تحریک دی، چې په هندو او مسلمان کې د همدردی او ورورولی جذبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کوي او بل تحریک په مسلمانانو کې تعصب پیدا کوي باید موږ د فخر افغان یوه توصیه په یاد وساتو؛ هغوی ویلي دي، چې د هر یو تحریک انحصار به لیډر وي، چې بهادر او هوښیار وي نو د تحریک خلک هم زړه ور او پوه وي ، چې لیډر کمزوری او تنګ نظره وي نو د تحریک خلک هم بې زړه او تنګ نظره وي.(۱: ۱۷۰-۱۸۲)

۲-۴-۲-دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د ځلوېښتم تلین په مناسبت :

داد ښاغلي بتره یوه بله لیکنه ده، چې د خان عبد الصمد خان په اړه یې لیکلې او موجوده ده. دا لیکنه یې هم په یوه اثر چې د مقالو ټولګه ده او د افغانستان دعلومو اکاډمۍ د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز له خوا د څېړنیار رفیع الله نیازي په اهتمام لیکل شوې ده؛ په کې چاپ شوې ده. دغه ټولګه د (پوهې او خپلواکۍ لاروی) په نامه یاد بږي او په ۱۳۹۱ل کال کې چاپ شوې ده ، دا لیکنه په (۹) نهو مخونو کې په همدې ټولګه کې چاپ شوه، چې دلته یې د بېلګې په ډول راوړم:

دخان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د ځلوېښتمې کالیزې په مناسبت

خان شهید خان عبد الصمد خان اڅکزي د هند نیمې وچې د هغو لوړو شخصیتونو څخه و ، چې هغوی د دې سیمې په آسمان کې د ځلانده ستورو په شان ځلېدل هغوی له وطن سره د مینې شهیدان او د قربانۍ او ایثار خاوندان وو. دا سې ښکاري ،چې هغوی د الله تعالی له خوا د دې لپاره دغې نړۍ ته استول شوي وو، چې هغوی له جابرانو ، استعمارچیانو سره مجادله وکړي او له هغوی څخه خپل ګران هېواد او ټاټوبی خلاص کړي او له دې الهام سره خلکو ته توان ورکړي ،چې هغوی دې ښېله د چا د لاسوهنې له عزت الغني سره ژوند وکړي. هغه لافاني شخصیتونه چې موږ پرې ویاړلی شو په هغو کې فخر افغان خان عبد الغفار خان او خان شهید مخصوص مقام لري.د هند په نیمې وچه کې کومو نورو زعیمانو د میلیونو خلکو په زړونو باندې پاچاهي کوله په هغو کې مهاتماګاندهي، جواهر لال نهرو ، سردار وبهـ بهایي پټېل، مولانا ابو الکلام ازاد ، نیتاجي سونهایش

(c) ketabton.com: The Digital Library

چندر بوس، رفیع احمد قدوایي، آصف علي او ډاکتر خان صاحب ډېر د ذکر وړ دي.

نن موږ محترم خان شهید خان عبدالصمد خان صاحب ته د خپل عقیدت ګلان وړاندې کوو، چا چې د خپل وطن هند او د بلوچستان د آزادۍ او بقا لپاره په خپل ځان زحمتونه وګالل او د ژوند اوږدې مودې د بندي خانو د تورو تنبو په شا تیر کړل.

د خان شهید د قربانیو او فداکاریو په یادولو ورته خپل سرونه ټیټوو او دعاګانې کوو، چې خدای دی د هغوی د عزم او ټینګې ارادې یو څاڅکی موږ ته هم راونښایي، چې موږ په دې سیمه باندې د امن او سولې د لمر لپاره زیار وباسو او د وینو او بې ځایه تویدلو د دور مخه ونیسو.

کله چې هندي خلکو به خان عبدالغفار خان صساحب سرحدي ګاندهي ویله هماغه وخت هغوی خان عبدالصمد خان صاحب په ډېر عزت او احترام سره د بلوچ ګاندهي په نامه یاداوه.

بلوڅ ګاندهي په ځان ډېر کړاوونه زغمل او د تاریخ په پاڼو کې یې یو ژور چاپ پریښود تر هغې چې ما د خان شهید د سیاست او د آزادۍ په ډګر کې د اخېستل شوې ونډې په باب مطالعه کړې ده په هغې ډېر متاثره کړی یم.

خان عبدالصمد خان صاحب په ۱۸۹۵ز کال کې د بلوچستان په ګلستان کې د خان نور محمد خان په کور کې زوکړه وکړه د خان شهید محترم پلار د اڅکزو د قبیلې مشر و او د ډېرو ځمکو خاوند و. خان شهید له پښتو څخه پرته په اردو او پاړسي ژبو کې هم مهارت ترلاسه کړو. هغه په پاکستان محبسونو کې د پوهنې په ترلاسه کولو تر څوارلسم ټولګي پورې امتحانونه ورکړل او په امتیاز سره یې بریالیتوب ته ورسېد.

خان عبدالصمد خان صاحب د آزادۍ د جنګ سالار مهاتما ګاندهي تر اغېزې لاندې راغی او د عدم تشدد اصول یې خپل کړل. خان شهید د پنځه ویشتو کالو په عمر کې د یو څو بلوچو ځلمیانو په ملګرتیا انجمن وطن په نامه د یوه ګوند ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېښودهٔ ،چې په هغه کې پښتانه او بلوڅان یې غړي شول.دوی په سیاسي هڅو پېل وکړ او ټولنیز اصلاحات یې هم پېل کړل.

هغه غوښتل چې د بلوچستان هغه خلک چې په اجتماعي توګه پاتې شوي وو هغوی ویښ کړي او د روښان فکری ډګر کې راوستل شي.هغوی په خپلو وظیفو او حقوقو پوه کړی شي.

خان عبدالصمد خان په خپل ګران هېواد کې د مکتبونو یوه شبکه پېل کړه او د ټولنیزو بدیو په ضد په مبارزو پېل وکړو. ده د بلوڅو خلکو د قانوني او سیاسي حقوقو د ترلاسه کولو لپاره هم هلې ځلې شروع کړې ،د یوه نه ستړې کېدونکي مجاهد په حیث دوی په بلوڅو وګړو کې سیاسي بیداري راوستله.

په هند کې په ۱۸۸۵ز کال کې د انډین نېشنل کانګرس بنسټ کېښودل شوی و ، چې په کې یو شمېر منورین شامل شوي وو. خان شهید د یوه قام پرست مشر په حیث خپل اجتماعي نهضت د هند له قامي تحریک سره یو ځای کړو ، دی په انډین نېشنل کانګرس کې شامل شو او خپل انجمن وطن ګوند په کانګرس سره مربوط کړو داد هند د نیمې وچې نېکمرغي وه، چې د آزادۍ په سوله ناک جنګ کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهید خان عبدالصمد خان اڅکزي له مهاتما ګاندهي سره اوږه په اوږه په کار پیل وکړ.

له انګریزي استعمارچیانو څخه د هند د نیمې وچې د میلیونونو خلکو د ځانونو د خلاصولو لپاره دغو دریو زعیمانو له نورو درنو مشرانو سره یو ځای کوښښونه کول هم له دې کبله د هند لوی ولس لا هم پاچا خان او خان شهید په لوی احترام او ژوره مینه ور په یادوي.

نن موږ د خان شهید د وفات په څلویښتمه کالیزه ورته د عقیدت ګلان وړاندې کوو. هغوی د لوړ همت، شجاعت او ننګ څښتن و او تروسه پورې د هغوی د خصوصي صفتونو او صلاحیتونو ستاینه کېږي.

هغه د ډېر خواږه شخصیت خاوند و. لیکن د کلک عزم رهنما هم و.هغه په بلوڅو قبایلو کې د آزادۍ اود پرمختګ احساس پیدا کړو هغه د پښتنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلوڅانو د سیاسي حقوقو د ګټلو لپاره شپه او ورځ یوه کړه، هغوی په بلوڅو خلکو کې د سیاسي بیدارۍ په را پیدا کولو بریالی شو.

د کانګرس له مشرانو سره یې ډېر نږدې مناسبات قایم شول او د هند د آزادۍ او د پاکستان د جوړېدو تر وخته پورې هغوی د ټول هند د یوه ملي مشر په حیث مشهور و.

کله چې پاکستان منځ ته راغی نو خان شهید په مېړانه ډول د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړو.

د ښاغلي محمد علي جناح تر امر لاندې هغه ونیول شو او په ۱۹۵۴ز کال کې خوشې کړی شو، بیا په ۱۹۵۸ز کال کې بیا ګرفتار کړای شو او د محاکمې له خوا ورته د څوارلسو کالو د بند جزا ورکړی شوه .لیکن په ۱۹۶۸ز کال کې بیا ازاد کړای شو.

نوموړي لا له بندیخانې څخه نه و وتلی، چې ببرته د یوه کال لپاره زندان ته ورو غورځول شو. هغوی د پاکستان په هرې پورجېل، حیدراباد جېل، مچ جېل، سکهر جېل، ملتان جېل او دکویټې په جېل کې ډېر کلونه تېر کړل ،دمارشال ایوب خان د ون یونټ پیشنهاد د پښتنو او د بلوڅانو د بربادۍ منصوبه وه کله چې موږ د خان شهید په خوځنده مبارزه نظر واچوو او د هغوی د زنداني کېدو په مختلفو دورو غور وکړو نو راته معلومه به شي ،چې هغوی تل خپلو سیاسي هلو ځلو ته نوې ښه ور په ګوته کړه نوموړی د خپلې سیمې یو داسې با نفوذه شخصیت و ،چې ټولو خلکو یې د یوه رهبر او لارښوونکي په نظر کتل هغوی په جرګو کې د انګریزي امپراتوریانو په ضد ډېرې ویناوې کولې.

فخر افغان پاچا خان په خپل کتاب کې لیکلي دي:

ډېرې مودې نه زموږ بلوڅو ورونو دا خواهش و، چې زه دې بلوچستان ته ولاړ شم .ما ډېر ځله کوښښ وکړو نو حکومت نه پرېښودم په دغه ورځو کې عبدالصمد خان اڅکزي چې د بلوچستان د پښتنو رېښتنی خدمتګار او رهنما دی په ما زور ولګاوه ،چې ته بلوچستان ته ولاړ شه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم ښاغلي عبدالله بختاني خدمتګار په وينا د خدای خدمتګارو د مشر او رهبر په تېرو لنډو عباراتو کې دده او عبدالصمد خان ترمنځ نږدې روابط، د زړه له کومې مينه او احترام په ښه شان ځلېږي.

برتانوي استعمارګرانو هېڅکله هم نه غوښتل، چې پښتونخوا او بلوچستان، خان عبدالغفار خان او خان عبدالصمد خان يو تر بله سره ارتباط ولري.

زه د خان د مبارزې د برياليتوب نوی راز په دې ګورم ،چې ده هم پښتانه د خپل حق خود اراديت ډګر ته يوازې له تورې سره نه هڅول، بلکې لوی هدف يې دا و، چې دغه زړه ور او مېړنی قوم بايد قلم هم له ياده ونه باسي خان په خپله يوازې سياستمدار نه و هغه په خپل وخت کې د پښتني ،فرهنګي او تعليمي حرکت يو فعال غړی و .د هغه مقاومت يو فرهنګي او سياسي مقاومت و لکه چې له خوشحال خټه پښتنو ته په ميراث ور رسيدلی و په نړۍ کې د آزادۍ غوښتنې هغه مقاومت يو بری مقاومت او غورځنګ بلل کېږي ،چې هغه په مدبرانه توګه د پياوړو او مفکرو لارښوونکو له خوا لارښوونه وشي فکر کوم ،چې د يوه ملي مقاومت په مبارزه کې د هغه مقاومت لارښوونه تر هر څه مهمه او د پاملرنې وړ ده.

يونامتو ليکوال چې ډېر تنډولکر په خپل کتاب کې ليکلي دي ،چې د ۱۹۵۴ز کال د جنوري په مياشت کې د کليانۍ له غونډې څخه د انډين نېشنل کانګرس له خوا خان عبدالغفار خان، ډاکتر خان صاحب او خان عبدالصمد خان ته د ډېرو کلونو د بنديخانې له اوسيدنې څخه وروسته يو پيغام ولېږل شو ،شکر دی چې دوی له بنديخانې څخه خلاص شوي دي په دغه موقع په خپله وينا کې پنډت جواهر لال نهرو وويل: زه د خپل ملګري او مشر خان عبدالغفار خان چې د خدای بنده دی او له يوې پېړۍ څخه زيات موده د رښتيا او مېړانې سمبول پاتې شوی دی په خوشې کېدو ژوره خوښي څرګندوم. موږ د ډاکتر خان صاحب او د خان عبدالصمد خان په خوشې کېدو خوښي څرګندو، چې دوی د آزادۍ ډېر مېړني مبارزين دي. د دوی په خوشې کېدو هم د دوی مصيبتونه ختم نه دي موږ دغو ټولو ته خپل سلامونه، مينه او نيکې ارزوګانې وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې پېښې دا ثابتوي چې د پاچا خان چې د فخر افغان او د خان شهید تر منځه د زړونو ، د افکارو ، د وطن دوستۍ او د کړاوونو د ګاللو په باب یو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی له یوه او بل سره ډېر نږدې وو.
هغوی دواړو له استعمارچیانو څخه د وطن د مور د آزادولو په لاره کې په ګډه قربانی کولې لیکن افسوس خو دا دی ، چې د امپراتوریت له ایجنټانو څخه وروسته دا دواړه زعیمان او داسې نور د پاکستان مقاماتو له خوا به ځورېدل او ډېر کاله یې په پاکستاني بندیخانو کې تېر کړل.
فخر افغان خان عبدالصمد خان اڅکزي د بلوچستان د پښتنو د پښتو رښتنی خدمتګار بللی دی پاچا خان دا هم ویلي دي ، چې زړه یې په دې ډېر خوشحاله شو ، چې پښتانه او بلوڅ راوېښ شوي دي او دا د پښتنو او بلوڅو اتفاق و.
فخر افغان لیکلي دي، چې مونږ د بلوچستان د هغې ټولې علاقې دوره وکړه ، چې په برټش بلوچستان کې د پښتنو اکثریت په کې و. زما او د عبدالصمد خان دا رایه وه ، چې د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړ شو ، چې بلوڅ په کې آباد دي.
په ټول بلوچستان کې حکومت کوشش کړی و ، چې زمونږ جلسو کې ګډوډي پیدا کړي لیکن په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه ، چې د خپل مېلمه عزت وکړي.
باید مونږ د فخر افغان یوه توصیه په یاد وساتو هغوی ویلي دي ، چې د هر یو تحریک لیډر چې بهادر او هوښیار وي نو د تحریک خلک هم زړه ور او پوه وي که لیډر کمزوری او تنګ نظره وي نو د تحریک خلک یې هم بې زړه او تنګ نظره وي.
خان شهید د یوه لوی او پراخ زړه څښتن و ، هغوی له نورو ادبي او ژبني کارونو څخه پرته د هند د قامي لیډر مولانا ابوالکلام آزاد د مشهور اثر ترجمان القران پښتو ترجمه هم کړېده. هغوی د پښتو ادبیاتو له ودې او رشد سره جدي مینه ساتله.
نومیالی ادیب او شاعر همېش خلیل لیکلي دي: « اڅکزی خان د آزادۍ یو نوموړی جرنیل او د پښتو ادب هغه نامتو لیکوال دی ، چې د قامي خدماتو ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وطن د آزادۍ د کارنامو او د توريې نه علاوه نن ټوله پښتونخوا د هغوی په ادبي کارونو هم نازېږي.

د شرقي ژبو پروفیسور نیکولای الیکساندرویچ دوریانکوف لیکلي دي، چې د بلوچستان د سیاسي پارټۍ مشر او موسس خان عبدالصمد خان اڅکزي له خپلې ژبې پښتو سره طبیعي مینه لري او ډېر خدمت ورته کوي ده په دې لار کې ډېر کار کړی دی، ډېر آثار يې ليکلي دي او ډېر آثار يې ترجمه کړي او پښتو يې ور باندې غني کړې ده. ده پښتو ته مخصوصه الفبا وضع کړې ده او د خپل مخصوص ليکدود چې ده منځ ته راوړی دی کلک پلوی يې دی او ټينګار ورباندې کوي.

پروفیسور سیال کاکړ په خپل کتاب «د پښتنانه لیکوال» کې لیکلي دي: « شهید ملت خان عبدالصمد خان نه یوازې د ګرانې پښتو یو لوی پلوی و ، بلکې مور دغه پتوال پښتون د خپلې ژبې د هغو خوږ ژبو لیکوالو په کتار کې دروو ، چې د خپلو هراړخيزو ليکنو له کبله د ادبي درجې حق لري.شهيد ملت د پښتو ليواله او ددغې تاريخي ژبې يو بې مثاله علاقمند و. خان شهيد ډېر کتابونه او آثار په پښتو ترجمه کړي او اولس ته يې په روانه پښتو وړاندې کړي دي ،همدارنګه دی خپل تاليفات هم لري ،چې آثاريې دي ترجمې نه دي.

پروفیسور سیال کاکړ دا هم لیکلي دي ،چې خان عبدالصمد خان صاحب په پښتو مشاعرو کې ګډون کاوه دا د هغوی د پښتو د مينې علاقې ښکاره ثبوت دی، چې هغه يې له خپلې ژبې او ادب سره لري. خان غوښتل چې په پښتني ټولنه کې د شاعر مقام د درناوي وړ وګرځي.

خان شهيد د يوه ټينګ شخصيت خاوند و او يو سوچه قام پرست مسلمان و ،له فرقه دارانه اختلافاتو څخه د باندې و هغوی نه يوازې د برتانوي امپراتوريت مخالفت کاوه بلکې د فرقه دارانه عناصرو په ضد هم وو هغه يو ستر وطن دوست، نه ستړی کېدونکی مبارز او د اجتماعي انصاف يو لوی قهرمان منل کېږي.

يوه خبره بايد د تاريخي حقيقت له مخې وکړو دغه ټکي تر هر څه دمخه را جوتېږي ،چې هند او افغانستان هېڅکله له يوه او بل څخه نه بېل شوي او نه چا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ېيلولو په نيمګړو هڅو کې برې مونډلې دي. هندي کلتور، تاريخ او فرهنګ، پښتون کلتور، تاريخ او فرهنګ له خپل ځان څخه بېل او پردي نه بولي.

خدای خدمتګاران د هند دآزادۍ سالاران او فدايان وو د هغوی قربانۍ او ملاتړو، چې د هند نوميالي مشر مهاتماګاندهي د دوی فداکارانه مبارزه وستايله او د دوی د عدم تشدد مبارزه او مقاومت يې د يوه عالي عبادت په توګه وارزاوه.

د پاچا خان او د خان شهيد ترمنځه د زړونو، د افکارو، د وطن دوستی او د کړاوونو د ګاللو په باب يو شان تلوسې وې او په روحي ډول هغوی له يو او بل سره ډېر نږدې وو .هغوی له استعمارچيانو سره په مجادله کې په ګډه قربانۍ کولې ليکن افسوس خو دادی ،چې له امپراتوريانو څخه وروسته دا دواړه زعيمان او داسې نور د پاکستان په بندي خانو کې د جزاګانو زغملو ته اړ کړی شول.

داوخت دی ،چې موږ د هغوی سياسي او فرهنګي مشرانو يادګېرنه کوو. موږ ته يې د يوه جابر استعماريت په ضد د مبارزې لارښوونه وکړه او په خپلو ځانونو باندې د اذيتونو په زغملو د عدم دتشد له لياري د آزادۍ د ناوې د ګټلو ثواب راوبخښلو.

تلپاتې دې وي ددغو مشرانو سياسي کارنامې او ښاد دې وي د هغوی پاک روح . (۲:۱۳۱-۱۳۹)

۳-۴-۲- خان عبدالصمد خان اڅکزی :

دا هم د ښاغلي بتره بله ليکنه د خان عبدالصمد خان اڅکزي په اړه ده، چې دمقالو په ټولګه کې چاپ شوې ده. دا ټولګه د سرحداتو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو رياست له خوا په ۱۳۷۰ل کال کې چاپ شوې ده.

دا ليکنه په يوولسو (۱۱) مخونو کې چاپ شوې ده. په دې ليکنه کې د خان عبدالصمد خان د مبارزو بيان په کې شوی دی او دده شجاعت او توره په کې ذکر شوې ده، چې لاندې به يې ذکر کړم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان عبدالصمد خان اڅکزی

دامنلې خبره ده، چې غلامي بدبختي ده او دا له مرګه هم بد شی ګڼل کېږي.هرکله چې یو قام دکوم استعماري طاقت ترسلطې لاندې راځي، نو دهغه غیرت مندان زامن دغلامۍ دجغ له غاړې څخه دایستلو لپاره میدان ته وځي او ځان هرشان قربانیو ته چمتو کوي.یو وخت انګلستان یو لوی استعماري طاقت و، چې دهند په ټوله نیمه وچه باندې یې غلبه قایمه کړې وه، انګریزانو نه یوازې په سیاسي ډول دهند دخلکو دروح ټکولو هڅې کولې، بلکې په اجتماعي اوذهني ډول یې هم په اولس پرهارونه کول او دخلکو په وینو یې دخپل جابرانه امپراتوریت پیالې ډکولې.

په هند کې په ۱۸۸۵ زکال کې داندین نیشنل کانګرس بنسټ کېښودل شو، چې په کې یو څو تنه منورین او مفکران شامل شول.ددې نه تقریبا پنځه دیرش کاله وروسته څه وخت چې موهن داس کرمچند ګاندهي په سویلي افریقا کې دسپین پوستکو دنسلي توپیر دسیاست په ضد دلومړۍ مجادلې په پای کې خپل وطن هند ته راورسید، نو دپرنګیانو استعماري حکومت ډېر پیاوړی شوی و.

ګاندهي جي په سویلي افریقاکې دعدم تشدد په اساس مجادله کوله اوترڅه حده پورې یې بریالیتوب هم موندلی و.ګاندهي جي دهند په نیمه قاره دپردیوله استعمارڅخه دېرخپه واودوی غوښتل چې دوطن دنجات لپاره دعدم تشددلاره اختیارکړي، لیکن دځینو خلکو نظریه ددې برعکس وه.دهغوی په فکردهند په شان لوی هېواد کې به دا لاره ګټه وره نه ثابتیږي.هغوی د زیاتو اغېزناکو قدمونو د اوچتولو وکالت وکړ.

لیکن ګاندهي جي په خپل عزم ټینګ ولاړ واودوی یقین و، چې دومره لوی امپراطوریت دهند له سرحد ونو څخه یوازې په زورنشي شړل کېدای باید دملي هدف دترلاسه کولو لپاره نوي تجربه وکړی شي.نودوی دسیته ګره ، دلوړې داعتصاب اوتشدد په مقابل کې دتحمل اودزغملولاره ونیوله.په یو څو کلونو کې دغه سیاست دیوه پراخ انقلاب بڼه اختیارکړه اوپه ټول هېواد کې دآزادۍ اوخپلواکۍ نهضت خپورشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د هند د نیمې قارې نیکمرغي وه، چې د آزادۍ په سوله ناک جنګ کې فخر افغان خان عبدالغفار خان او خان شهید عبدالصمد خان اڅکزي د ګاندي هې جي سره اوږه په اوږه په کارپیل وکړ. د آزادۍ د مجادلې د ګډ مقصد د ترلاسه کولو لپاره چې دغه درې زعیمانو د نورو درنو مشرانو سره یوځای کوښښونه کول، نو له دې کبله پاچاخان ته به خلکو په مینه سرحدي ګاندهي ویل او خان شهید ته د بلوچ ګاندهي خطاب ورکاوه. تردې ورځې پورې د هند خلک دغه دواړه مشران په لوی احترام او په ژوره مینه په همدا سې توګه درپه یادوي. نن مورږ د خان شهید د زیږیدنې دا تیا یمې کالیزې ورځې د نمانځنې او د رته د عقیدت ګلانو د وړاندې کولو لپاره دا سمینار جوړ کړی دی. نو په دې ورځ د خان شهید مقدس یاد تازه کیږي او د هغوی د فعال او له غورزو پرزو څخه د ډک ژوند انه څخه د مثال اخېستلو موقع را پیدا کیږي.

خان شهید عبدالصمد خان اڅکزی په ۱۹۵۷ ز کال کې د بلوچستان په تاریخي سیمې ګلستان کې وزیږیده. د دوی پلار خان نور محمد خان اڅکزی د خپل قام یو نومیالی مشر و او د خلکو ډېر محبوب سړی و. هغه د لوړ همت، شجاعت او ننګ څښتن و، خان عبدالصمد خان په وړکتوب کې د لوی صلاحیت او زیار مثال پیدا کړو. په زلمیتوب یې د قام پرستی او خپلو وګړو سره د مینې او د هغوی د ښېګړې احساسات ښکاره کړل. هغوی د انګریزانو د استعمار په ضد مبارزه شروع کړه او د دې کار لپاره د سویلي محکوم پښتونستان کویټه غوره کړه. په هند کې د ۱۹۲۸ ز کال په شاوخوا کې د آل انډیا کانګرس له خوا منظمه مبارزه شروع ده. په سرحدي صوبه کې د فخر افغان تر قیادت لاندې پښتنو د مجادلې بیرغ له کانګرس سره سره اوچت کړو. په بلوچستان کې خان عبدالصمد خان د خان محمد ایوب خان اڅکزي او د نورو مشرانو په همکارۍ یو قام پرست ګوند انجمن وطن جوړ کړو. د دې ګوند ملي فعالیتونه دومره درانه او اغېزه ناک وو، چې دا د استعمار چیانو لپاره ډېر ګران ثابت شول. د غو فعالیتونو اډین نیشنل کانګرس پام بلوچستان ته راواوښت. په سویلي محکوم پښتونستان کې د خلکو جوش لازیات شو. خان عبدالصمد خان څو واره بندي خانو ته ولیږل شو. په دغو زندانو کې خان شهید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلسم ،دولسم اوڅوارلسم ټولګیو امتحانونه خلاص کړل.هغه د ډېرخواږه شخصیت خاوند لیکن دکلک عزم رهنماوګرځید.هغې غوښتل چې په پلوچي قبایلو کې دپرمختګ احساس پیدا کړي اودوی لپاره دعلم اوپوهې ضرورت و.نوهغوی دا جتماعي تحول دراوستلوپه غرض یوشمیرزیات مکتبونه پرانیستل . په خپلوګړوکې درنا دخوزولو اودزاړه افکارودلرې کولوپه غرض ډېرکوښښونه وکړل.هغوی دپښتنو اوبلوڅانود سیاسي حقوقودګټلولپاره هم شپه اوهم ورځ یوه کړه.دخپلونه ستړه کېدونکوفعالیتونوپه برکت هغوی په بلوڅي خلکو کې دسیاسي بیداری دپیدا کولوکامیابي وګټله.هغوی دکانګرس له مشرانوسره ډېرنږدې مناسبات قایم کړل اودنیمې قارې دآزادی اودپاکستان دجوړېدوتروخته پورې هغوی دټول هند دیوه ملي مشرپه حیث مشهوررو.اوس هغوی دپښتونستان غوښتنه وکړله، لیکن په ۱۹۲۸م ع کال کې هغوی دتوروتنبوپه شا واچول شول.دا نجمن وطن سیاسي ګوند له منځه لاړ.څه وخت چې دوی خوشې کړی شول.نودوی په زیاتوفعالیتونوپیل وکړاویونوی ګوند ورورپښتون ،تاسیس کړو.دغه ګوند ډېرفعال پاتې شولیکن خان شهید ،دفیلډمارشال ایوب خان دصدارت په دوره کې ونیول شواودڅوارلسوکالودقید جزایې ورکړه.لیکن له لسوکالوڅخه وروسته له بندي خانې څخه خلاص کړی شو.

هغوی بیرته دیوه کال لپاره زندانوته واستول.هغوی دپاکستان په مختلفوجیلونوکې، لکه: چې دهرې پور، حیدرآباد ،مچ، سکه، کویټه اوملتان په بندي خانوکې ډېرکلونه تیرکړل اوداسې دیوه پولادي عزم ،ټینګې ارادې ،دقام مینې اودجنګ اصولودمبارزپه حیث دتاریخ یولوی قهرمان ثابت شو.

په هندکې خلکودخان عبدالصمد خان اچکزي لپاره ډېرمحبت اواحترام درلود ،ځکه چې هغوی دانګریزانوپرضد پرله پسې مبارزې کولې.خان شهید څوځلې له مهاتماګاندهي، پنډت جواهرلال نهرواومولاناابوالکلام آزاداوله نوروملي مشرانوسره یې مرکې وکړې اودعدم تشدد په اساس داستعماریت اوامپراتوریت دلرې کولولپاره یې خپلې مبارزې ته دادامه ورکولوپه پروګرام ټینګاروکړو.په خصوصي ډول له فخرافغان سره ددوی مینه بې ساري وه.پاچاخان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل اثر «زماژوند او جدوجهد» کې د خان شهید ذکر په تود و احساساتو کړی دی. هغوی خان عبدالصمد خان د د بلوچستان د پښتنو رښتنی خدمتګار او رهنما ګڼلی دی. پاچا خان د خان شهید په مشوره بلوچستان ته لاړ او هلته له مشرانو سره د هندوستان په سیاست ډېرې خبرې وکړې. پاچا خان یو څو ورځې په کویټه کې تیرې کړې او بیا یې د بلوچستان او دنورو ځایونو دوره وکړه. دغه دوره د خوشحالی او کامیابی دوره وه او د پاچاخان په وینا دهغوی زړه په دې نورهم ډېر خوشحاله شو، چې پښتانه او بلوڅ راویښ شوي وو. په جلسو او جلسونو کې د پښتنو او بلوڅو د ورورولۍ خبرې وشوې. پاچاخان د بلوچستان د هغې ټولې سیمې دوره وکړه، چې برټش بلوچستان کې د پښتنو اکثریت په کې و.

د خان شهید په پېشنهاد پاچا خان ورسره د بلوچستان هغې برخې ته هم لاړل ،چې بلوڅ په کې آباد وو. هلته د سرکاری افسرانو په اشارت ځینو شرانګیزو خلکو په جلسو کې د ګړبړی پیدا کولو هڅې وکړې ،ولې په پښتنو کې دومره پښتو لا پاتې وه ، چې د خپل میلمه عزت وکړي.

پاچاخان او خان شهید افسرانو ته وویل :- چې موږ د چا نه بدل نه اخلو ،موږ مظلومان یو. زموږ بدل خدای پاک اخلي. خدایي خدمتګاران یو قوي تحریک دی، چې په هندوا و مسلمان کې د همدردۍ او ورورولۍ جذبه پیدا کوي. هرکله چې موږ د هند د آزادۍ په تاریخ باندې نظرا چوونو موږ په آسمان کې د پاچاخان او د خان شهید عکسونه یو ځای ګورو. دوه دوه رښتني او نیک سیرت انسانان ،په وطن مینان، د خلکو د نیکړې شیدایان او د آزادۍ د ډیوې پتنګان.

خان شهید د نورو ملي مشرانو په څېر تل د خامتا کالي اغوستل. هغوی د خارجي او خصوصاًد استعمارچیانو د لباس او عیش او عشرت له نورو شیانو څخه کرکه لرله دهغوی د ژوند هدف له استعمار څخه د ځان د خلاصول وو. هغوی دا هم غوښتل ،چې په ټول پښتونستان کې یو والی منځ ته راولي ،په دې لړ کې خان شهید د سویلي پښتونستان په ټولو سیمو کې دوره وکړه او هرځای د دوی هرکلی وشو ،دوی تل دا خبره د خپل ژوند نه بیلیدونکي خبره ګڼله، چې د ټولو پښتنو یو هېواد پښتونستان دی. ځکه چې د پښتونستان خلک د خپل اسارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند باندې هېڅکله راضي نه وي. پښتانه پښتونستان غواړي او دوی هدف د ترلاسه کولو لپاره مجادله کوي. خان عبدالصمد خان اعلان کړی و، چې زه پوخ یقین او باور لرم، چې پښتونستان به هرومرو جوړېږي خوزریالړوروسته. آزادي د انسان فطري حق دی او د پښتونستان ولس هم خپله آزادي غواړي. خان شهید د خپل ژوند زیاتره برخه په جیلونو کې تیره کړه او هغوی یقین درلود، چې د هغوی جدوجهد به هرومرو نتیجه ورکړي. که د هغوی ژوند پای ته ورسید. نو نورخلک به پیدا کیږي، چې د پښتنو د ژوند کاروان د آزادۍ هدف ته تل روان وي. د پښتنونستان ولس به خپل سرنوشت په خپله وټاکي. خان شهید یوځل د آدم خیلو اپریدو ته په وینا کولو ویل، چې زمونږ له هیچ سره دښمني نه بلکې یوازې د پښتنو د حقوقو غوښتنه ده. هغوی د پښتونستان د آزادۍ غوښتنه بیا تکرار وله او د افکریې څرګند کړ، چې پښتانه د بل چا وطن نه غواړي، بلکې خپل وطن پښتونستان غواړي. په پښتونستان کې بلوچستان هم شامل دي او څوک ددې نه انکار نشي کولای. د پېښور په یوه جلسه کې خان شهید د پښتنو نصب العین پښتونستان ښکاره کړ او دیوه آزاد او خپلواک پښتونستان مطالبه وکړه.

خان شهید د پاچاخان په شان دیوه یونټ د پلان سخت مخالفت وکړ، ځکه چې دا پلان د پښتنو د مفاداتو په ضد و. هغوی ته په پښتونستان باندې د هیچا سلطه منظوره نه وه. د ۱۹۴۷ زکال د جون په میاشت کې په بنو کې یوه قومي لویه جرګه جوړه شوه، چې په کې قاضي عطاالله خان پیشنهاد وړاندې کړ، چې د پښتنو لپاره دې یو آزاد حکومت جوړشي، چې د غه ملت په خپل ثقافتي بنیاد ولاړوي. دا پیشنهاد درایو په اتفاق تصویب شو او د پښتونستان په ټولو برخو کې ددې تایید او ملاتړ وشو.

څه وخت چې بریتانوي وایسرای د پښتونستان په باب د پاچاخان غوښتنه ونه منله نو د انډین نیشنل کانګرس په عامه مجلس کې دا غوښتنه تصویب شوه. په ۱۹۴۸م زکال کې د پاکستان پولیسو پاچاخان ونیو او جیل ته یې ور واستولو.

فخرافغان او خان شهید دواړو مشرانو انګریزانو او پاکستانیانو په جیلونو کې د خپل عمرډېر کلونه تیر کړل او ډېر ډول قربانۍ ته ځانونه پیش کړل. انګریزان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتنو مشرانو په فعالیت ټینګ وو ،لیکن دپاکستان له جوړیدو څخه وروسته دهغه هېوادلېږرانو هم دپاچاخان اودخان عبدالصمد خان غوندې مشران پرې نه ښودله اودهرډول اذیتونوسامان یې مهیا کړ.خان شهید دافغانستان خلک اودپښتونستان وګړي سره ورونه ګڼل اوله همدې کبله څوځلې افغانستان ته راغی.دپښتونستان دنظریې دښمنانو دلوی مشرخان عبدالصمد خان له منځه وړلو سازش جوړکړاوځینې قاتلان یې ددغه سترانسان دځان دختمولولپاره وټاکل.هغوی په خپل کورکې دخوب په حال کې دیوه بم دچاودنې په اثرپه شهادت ورسیدل.دوی به داسې فکرکړی وي،چې دیوه لوی مشردحق په رسیدوبه داتحریک ختم شي.لیکن دابیخي غلط اوبې بنیاده نظریه ده.داسې تحریکونه اوجنبشونه په یوه شخصیت باندې تکیه نه لري.دادخلکودا احساساتواوآرزوګانوپورې اړه لري.پښتانه هیڅکله خپل ملي هدف څخه اړول کېدای نشي،ددغه زعیم په شهادت به هنداوافغانستان کې درنځ وغم څپې وچلېدې.په هند کې دتعزیت په غونډوکې دبلوڅ ګاندهي خان عبدالصمد خان دهېواددآزادۍ دګټلوپه لاره کې زغملي کړاونه په یادکړی شول اوهغوی دآزادۍ اوخپلواکۍ یولوی قهرمان وبلل شو.همدغه رازدافغانستان مشرانودلوی خان په شهادت افسوس اوخواشیني څرګنده کړه.

یوځل فخرافغان سرحدي ګاندهي خان عبدالغفارخان فرمایلي وو ،چې که لیډربهادراو هوښیاروي نودتحریک خلک هم زړه وراوپوه وي.

خان شهید په حقیقي ډول دډېروخاصیتونواوصلاحیتونوڅښتن واو هم دغه شان فخرافغان هم یولوی قهرمان اودخلکورهنماواوله دې کبله دایقین دی ،چې پښتانه اوبلوڅ فخرافغان ددغوملي مشرانوپه ښودلې لاره تګ وکړي اودهغوی له خوادپریښودلې میراث قدراومننه وکړي.مبارزه اوس هم روانه ده.ددې لپاره ایمان اوعزم په کاردی ،ځکه چې دایمان اوعزم قوت غرونه هوارولی شي.دلویې کامیابۍ دحاصلولولپاره دخپلوشخصي احساساتو ،خواهشاتواوګټوڅخه دتیریدلوضروت دی.په تیروپیړیوکې دپښتنولویه تاریخي جامعه څوځلې داستعمارله سیلاب سره مخامخ شوې ده اواوس به هم په خپل فولادي عزم مخ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانـدې روان دي. کـه پښـتنو دخپل ملـي مشـرخان شـهيد لـه ژوندانه څخـه درس واخيسـت او دهـرډول سـربازيو ته ځـان چمتووسـاته نو دابـه دشـهيد قهرمـان درانـه يادته معنوي عقيدت وي.(۳:۴۱-۵۱)

۲-۴-۴- پيرروښان بايزيد انصاري :

دا دمنوهر سنګهـ بتره يوه بله ليکنه ده، چې د بايزيد انصاري کابو ټول ژوند يې په کې بيان شوی دی. د هغـه ماشومتوب، جګړې او مخالفتونـه پـه کـې راوړل شوي دي.

دا ليکنه په ۱۳۴۳ل کال په کابل مجله کې چاپ شوې ده، چې اصلي ليکوال يې ډاکټر ظهورالدين دی او ژباړن يې بتره صيب دی. دا ليکنـه پـه دو پرلـه پسـې ګڼو کې راغلې ده، چې دلته يې راوړو:

پيرروښان بايزيد انصاري

بايزيد انصاري ته د پير روښان لقب د هغـه مريدانو ورکړی و، چې دا شخص د مغل اعظم اکبر په دوره کې د روښاني تحريک مشر او پياوړی مبلغ و.

متعصـبو مـذهبي عالمـانو او خـارجي ليکوالـو دده پـه خصـوص کـې دا بـې انصـافي وکـړه، چـې دی يـې خلکـو تـه بې دينـه او د خلکـو د اخلاقـو خرابـوونکی معرفي کړ. مګر هر کله چې دده آثار پيدا او مطالعه شول نو دا حقيقت څرګند شو، چې بايزيد يو ډېر شريف او پاک انسان و او په خلکو باندې يې ډېر ښه او قوي اثـر درلـود. پخوا لـه دې چې زه دا ولـيکم ،چې ليکوالـو د بايزيـد پـه خلاف کـوم کـوم الزامونه لګولي وو او پخوا له دې چې زه هغه رد کړم او يا يـې ځوابونـه ولـيکم، زه دا خبره غوره ګڼم، چې د هغه د ژوند صحيح حالات او د هغه د زيږيدنې او لوييدلو واقعات وړاندې کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږیدنه او کوچنی توب :

دبایزید د ژوند د حالاتو بنسټ حالنامه نومي هغه کتاب دی، چې علي محمد ابوبکر قندهاري زوی لیکلی دی او د حالنامې بنسټ د بایزید انصاري هغه سوانح دي، چې ده په خپل قلم لیکلي دي. هر کله چې دی د ایوب انصاري (چې د رسول اکرام له اصحابو څخه و) له پښت څخه و نو له دې کبله ده ته انصاري ویل کېږي. دده د نسب سلسله په دې ډول بیان شوې ده.

بایزید بن عبدالله بن شیخ محمد بن شیخ بایزید پرنده بن شیخ سراج الدین بن چراغ دین بن شیخ ابراهیم دانشمند بن شیخ زاده حمزه بن خواجه محمود بن شیخ داود بن شیخ خلیل بن شیخ نعمان بن شیخ خداداد بن شیخ منصور بن شیخ محمد بن شیخ زاده بن خواجه ایوب انصاري.

دتذکرة الانصار مصنف د بایزید شجره اونسب په پنځو بندونو کې په دې ډول ښودلې ده، چې په هغې کې یې دده د کورنۍ دمیندو ماندینو او زامنو نومونه ښودلي دي. (د اورنېټل کالج میګزین، فبروري۱۹۰۰/ ۱۹۵۵) مونږ د پورته مطلب د پوره وضاحت دپاره دا لاندې شجره وړاندې کوو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

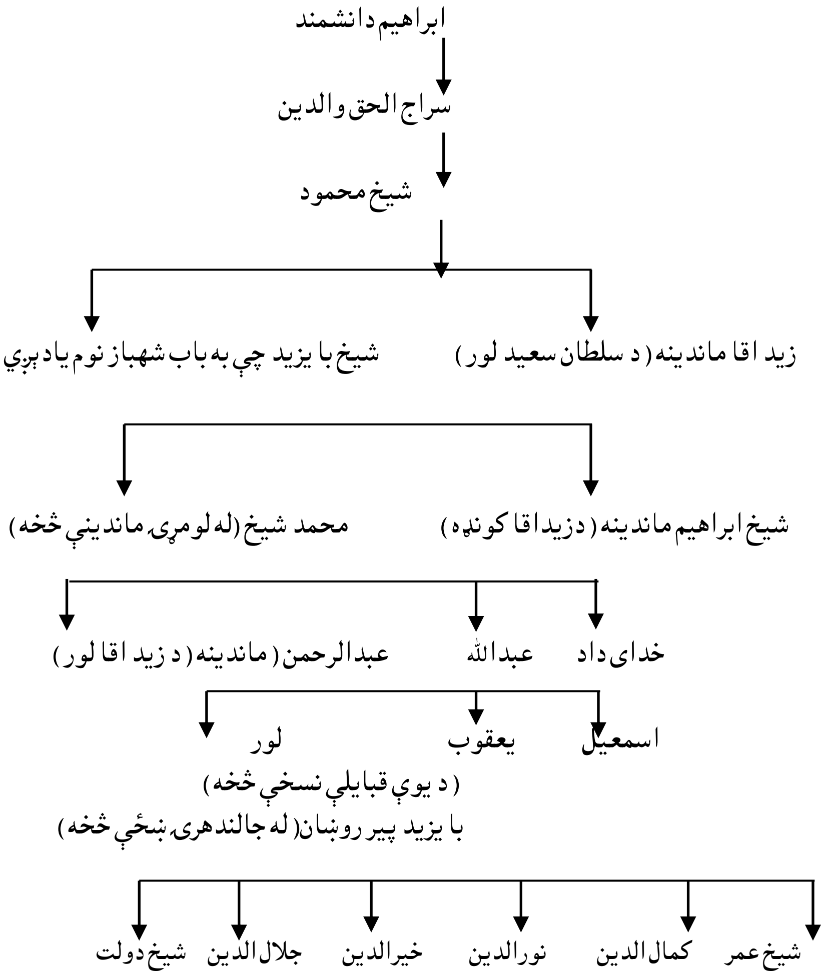

دبایزید روښان پلار عبدالله په وزیرستان کې اوسېده. دده نیکه شیخ محمد د اسونو تجارت کاوه او په دې سلسله کې به هندوستان ته تلو. شیخ محمد به اکثره په جالندهر کې له خپل هغه ورور سره اوسېده، چې په جالندهر کې مېشت شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده يو ځل د خپل ورور نه د خپل زوی عبدالله لپاره د هغه لور وغوښتله ،دوی واده نه وروسته بايزيد په جالندهر کې په ۹۳۰ هـ کال کې پيدا شو.

عبدالله خپله کډه په جالندهر کې پرېښوده او دی خپل خور ملک ته ولاړ او د هغه ځای نه به يې د خپلې کډې د ګوزارې لپاره پيسې رالېږلې.

په ۹۳۱ هـ کال کې چې بابر په هندوستان حمله وکړه، نو هغه پښتانه چې په جالندهر کې يې استوګنه لرله ټول يوې خوا بلې خوا ته خپاره شول او په بهار کې يې پناه وغوښته چې په دغه ځای کې تر دغه وخته پورې افغان لښکر پروت و. ليکن اخر هغوی له دغه ځای څخه وويستل شول او د خپل ځان ساتلو لپاره وتښتېدل. دعبدالله ورور خداداد د بايزيد او دده مور سره پردې بريالی شو، چې د تېښتې او په کانې ګرم وزيرستان کې له خپل ورور سره يو ځای شي.

زده کړه او تعليم:

بايزيد اووه کلن و، چې کانې ګرم ته ورسېده دده د پلار عبدالله يوه بله قبايلي ښځه وه، چې له هغې څخه يې يو زوی او يوه لور پيدا شوي وو.

دبايزيد مور د کور دغه وضعيت نه خوښېده.له بايزيد مور سره د ښې بدسلوکۍ او د مېړه سوړ وضعيت دغه حالات لا ډېر خراب کړل، چې په نتيجه کې دغه کار د دوی د بېلتون سبب شو.

د بايزيد پلار داغوښتل، چې دده زوی زما په پل روان او زما په شان قاضي شي. عبدالله خپل زوی بايزيد مکتب ته ولېږه. بايزيد قران کريم زده کړ او عمدة السلام، مينه، قدوري، لبوب الاخبار او داسې نور کتابونه يې ولوستل هر کله چې بايزيد له قضا سره هېڅ مينه نه درلوده؛ نو په دې لاره کې يې خپله مطالعه پرېښوده. يو ځل د هغه په زړه کې دا فکر پيدا شو ،چې له يوې قافلې سره مکې ته لاړ شي او په هغه ځای کې خپلې مطالعې ته دوام ورکړي. مګر دده پلار دغه کار ته پرې نه ښوده که څه هم بايزيد په عربي ګرامر ښه نه پوهېده مګر سره له دې هم ده په عربي کې مقصود المومنين نومي يو کتاب وليکه او د قرآن کريم په آيتونو ډېر ښه پوهېده او په پوره اعتماد به يې دهغو توضيحات ورکول.

دبايزيد زلميتوب :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید په سوداګرۍ او کرهڼه ګوتې پورې کړې. دده پلار اسونه، څاروي، د کرهنې ورړ ځمکه او د دانو اوړه کولو یو ماشین یعنې ژرنده هم لرله.څه وخت چې دده پلار د یوې تجارتي معاملې په لړ کې هندوستان ته روان شو، نو دی هم ورسره ولاړ. لیکن دی په زړه کې د مېرې مور د بد سلوک او د خپل پلار له سوړ وضعیت څخه خپه و. یو ځل دده مېرې مور په ده د غلا تور پورې کړ.

په دې کار دی ډېر خواشینی شو او ددې تور د لرې کولو د پاره یې په خپل خدای قسم قسم وخوړ. ددې د پاره چې خپل ځان د زړه له دغه نول او تکلیف څخه خلاص کړي او د هرې ورځې له شخړو اوجګړو څخه ځان بې غمه کړي په ډېره زړه ورتیا یې خپل پلار ته وویل:، چې خپل جایداد وویشه او ماته خپله برخه را جلا کړه، چې زه په خپله خوښه آزاد ژوند تېر کړم که څه هم دعبدالله دا کار خوښ نه و. مګر د کلي مشرانو عبدالله دې کار ته اړ کړ او دا خبره یې ومنله. با یزید ته د جایداد په برخه کې یو مزدور هم ورسید ،چې دغه مزدور د هغه پلار په موقتي ډول له ځان سره وساته او دا وعده یې ورکړه ،چې څو ورځې پس به یې درکړم. لیکن وروسته په خپله وعده پښېمانه شو او ددغه مزدور له ورکولو څخه یې انکار وکړ. بایزید په دې کار مرور شو او خپل پلار څخه یې چې د قدوري او لبوب الاخبار کتابونه شروع کړي وو د هغو درس یې پرېښود .دې نه وروسته بایزید خپل کور برابر کړ او په تجارت یې پیل وکړ ده د خپل تره شیخ حسن لور بي بي شمسي سره نکاح وکړه.

د صداقت لټون :

بایزید په خپل ځلمي توب کې له تفکر او عبادت سره ډېره مینه لرله او ده داسې لارې پلټلې چې د هغو په وسیله بشري ټولنه له تکلیفونو څخه خلاصه کړي. دی به د مذهبي قانون پوهانو په خپلو منځو کې په مخالفتونو او د صوفیانو په خود غرضیو او دعامو خلکو په منځ کې به په شخړو ډېر خواشینی کېده.

دی دیو داسې شخص په تکل او لټه کې و ،چې هغه ده ته د انساني عظمت اودزړه د سکون لار وروښايي هر کله چې بایزید د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا خبره واورېده ،چې ترڅو چې د انسان د خدای صحیح علم په برخه نشي تر هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هغه زر کاله عبادت هم وکړي نو خدای به د هغه دعا او عبادت قبول نه کړي. نو په دې خبره بایزید په فکر کې یو نوی رنګ او قوت پیدا شو.

دده د تره خداداد او بایزید د هغه نه لارښوونه غوښتله ،چې زه د خواجه اسمعیل مرید کېدلو خیال لرم، لیکن هغه وویل:، چې «ستا ددې کار په نتیجه کې به په خلکو کې زما وقار ډېر لږ شي ځکه چې زه د شیخ محمد په دولسو زامنو کې له ټولو څخه ډېر زیات عالم او مشهور یم او که ته زما د وړور په زوی پسې د یوه شاګرد په حیث ولاړ شي نو دا کار به زما د بدنامۍ سبب شي او زه به له تانه ډېر خپه شم. ته ملتان ته لاړ شه او هلته د شیخ بهاوالدین ذکریا له لارې څخه روحاني لارښوونه وغواړه. زه به تاته د لارې خرڅ او د پیر د پاره د نذر پیسې هم درکړم ما ورته په ځواب کې وویل « خلک نذرونه وړاندې کوي او د هغوی په عوض کې خولۍ، کاسه، کمربند ، شجره نسب او نورې نښې راوړي مګر خدایي علم او خدایي عبادت نه راوړي». زما پلار زما په دې خبره قانع نشو او زما خبره یې ونه منله زه شیخ اسمعیل ته ورغلم او د هغه نه مې وغوښتل ،چې ما په خپلو شاګردانو کې شامل کړي. لیکن هغه راته وویل تر څو چې ته د څه مودې د پاره سختۍ په ځان تېره نه کړې تر هغې به زه تا په خپلو اصولي شاګردانو کې وانه خلم.

ددې کار په نتیجه کې ما په خپل ضمیر تکیه وکړه او قرآن کریم مې خپل لارښوونکی وماته. ما قرآن کریم پرانیست او دا آیت مخې ته راغی. مونږ په بني نوع انسان دا خبره لازمه کړې ده، چې د خپلو والدینو خدمت وکړو او که هغوی تاسې په دې خبره مجبور کړي، چې ما سره شریک پیدا کړي، چې تاسو په هغه علم نه لری .نو په دې کار کې د هغو خبره مه منئ. ددې ناامیدۍ په اثر ما خپله لاره ونیوله او د اسعمیل د مریدانو په تعقیب مې د کمو خوړلو ، کمو ویلو او لږو بېده کېدلو پېیل وکړو.

بایزید د خپلو دعاګانو او روحاني وړاندې تګ په باره کې داسې لیکي: ما څو میاشتې په خوشۍ ځای کې یوازې تېرې کړې او په دې موده کې زما د خوړلو او څښلو شیان خلاص شول، ما د خپل تجارت په سلسله کې کندهار ته سفر وکړ. په هغه ځای کې یوه پېښه وشوه او هغه د اکبر د خان خانان بیرم خان سپاهیانو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافلې مال تالا کړ زه د نورو سرو سره لوی منصبدار ته ورغلم او شکایت مې ورته وکړ.

مونږ ټول د هغه د احترام د پاره د هغه په مخکې په ګونډو شو هغه مونږ سره د دې خبرې د تحقیق وعده وکړه مګر خپله وعده یې په ځای نه کړه. د دې سپک کار په ذریعه زه خپل ضمیر ملامت کړم هر کله چې زه کور ته بېرته راغلم نو ما دا پخه اراده وکړه ،چې زه به تر پنځو کلونو پورې یوازې استوګنه کوم. د یوازې والي په دې پنځو کلونو کې ما د خپل ځان او د خپلو مېلمنو د خوړلو او څښلو په شیانو کې کوم تکلیف او لږوالی ونه لید. خلک به ما ته راتلل او ما به هغو ته دا نصیحت کاوه، چې ښه کارونه کوی او د بې وزلو او بې لاسو خلکو سره مالي مرستې کوی.

بایزید چې کوم تبلیغ کاوه په هغه یې پوره عقیده لرله او مسلمانانو ته به یې په دې قهر کاوه، چې تاسو مذهبي خلق نه یاست او تاسې منافقان یاست او ښه کارونه نه کوی.

دې خبرې په خانانو او عالمانو کې ناارامي پیدا کړه دوی د بایزید پلار قاضي عبد الله ته ورغلل او هغه ته یې د شکایت په ډول وویل: ،چې ته خپل زوی خلکو ته له دوه مخیز ویلو څخه منع کړه. بایزید خپل پلار ته وویل ،چې ته زما کارونو ته ګوره او که زه د قران او سنت څخه مخالف کار کوم نو ته ما منع کړه عبد الله ورته وویل، چې ته د پټ الهام تبلیغ کوې آیا تا سره په دې شي کې کوم دلیل شته؟ بایزید ورته د قرآن کریم یو آیت ولوست ،چې مضمون یې دا دی:

« تاسو خپل خدای په عذر او عاجزۍ یادوی که په پټه وي او که په جګ آواز او که سهار وي او که ماښام» او دې ته یې د بني اکرم صلی الله علیه وسلم یو حدیث ولوست چې مضمون یې دا دی:

« د ټولو نه ښه دعا هغه ده چې ورو او په پټه وکړی شي او د ټولو نه ښه خوراک هغه دی چې لوږه ورکه کړي» د دې خبرې په اورېدو عبد الله چپ شو او ولاړ.

بایزید به قاضي، ملا او صفتي ته دا ویل: چې تاسې مذهبي فعالیتونه د خپل مادي ګټو د پاره کوی او هر څوک چې دیني فعالیتونه د مادي ګټو د پاره کوي ،هغوی په اخرت کې هیڅ برخه نه لري هغه د قران کریم نه دا آیت ولوست: « که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک د خدای له قانونو سره سم حکم نه کوي هغه حقیقي منکر دی» هغه خلکو ته د خطاب په لړ کې وویل: «هر کله چې تاسو په خپلو کې له یو بل سره په مبارزو بوخت یاست نو آیا تاسې داحق لري، چې ځانونو ته مسلمان وو ایاست آیا تاسې د خدای له دې حکمونو څخه خبر نه یاست، چې مومنان ورونه دي او د ورونو په منځ کې روغه او امن پیدا کوي».

نبي اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي: «چې مسلمان هغه دی، چې په خپله خوله او لاسونو د بل مسلمان ابرو او عزت وساتي» خلکو ددې قوي دلیلونو په مقابل کې حیران پاتې شول. لیکن سره ددې دغو خلکو له خپل مخالفت څخه لاس وانه خیست.

د بایزید شهرت په شاوخوا قبیلو کې خپورشود هغه داعادت و، چې دورځې به یې جماعت کې پنځه وخته لمونځ کاوه د قران کریم او نور کتابونو درس به یې ورکاوه او پاتې وخت به یې په دعا او عبادت کې تېراوه خلک په ده را مات شول د بارکي قبیلې ځینو خلکو دی په خپله مشرۍ ومانه دملاماما وروراو شاعر ملا ارزاني، چې د هندوستان نه راغلي وو له ده څخه لارښوونه وغوښته بایزید د خپل کلي نه د باندې ووت او خلکو ته یې د امن او خوشحالی پیغام ورکړ. اورکزو، اپریدو او تیرایانو ده ته د خپلې وفادارۍ وعده ورکړه بایزید سیرین ته ولاړ او په دغه ځای کې د خلیلو، مهمندو او داودزیو قبیلو خلک دده پیروان شول د ګګیانو او یوسف زوی قبیلو خلکو به هم دده په مجلسونو کې ګډون کاوه.

د بایزید ددې رسوخ او اثر په مقابل کې دده رقیبانو ده سره حسد پیدا شو لیکن دغو خلکو دده په مقابل کې کوم عملي اقدام ځکه نشو کولای، چې دده په تابع دارانو کې ډېر پیاوړي او قوی خلک موجود وو ددې کار په اثر د بایزید رقیبانو د هغه وخت د حکومت دمداخلت غوښتنه وکړه په دې لړ کې حبیب په خپل نومي سړي د دولسو زرو روپو سره د کابل او پېښور حکمران مرزا محمد حکیم ته چې په کابل کې و، ورغی او هغه ته یې وویل: ، چې د بایزید خیالات د مذهب نه مخالف دي او هغه د حکومت په خلاف کارونه کوي. وزیرانو ددې الزامونو تایید وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرزا محمد حکیم د پېښور د ګورنر جنس خان په ذریعه بایزید خیالات او نظریات معلوم کړی. قاضي ورته وویل: «ته وایې: ، چې په ما وحي راځي» بایزید ځواب ورکړ: « په ما وحي نه راځي، بلکې الهام راته کېږي او د خپلې دې خبرې د دلیل د پاره یې د نبي اکرم صلی الله علیه وسلم دا حدیث وړاندې کړ، «الهام هغه رڼا ده، چې په زړه را کښته کېږي او په دې رڼا کې انسان د شیانو په حقیقت پوهیدلی شي». قاضي پوښتنه وکړه: « چې ته د مقصد الهام او د شیطاني وسوسې په منځ کې څنګه فرق کولای شې». بایزید ورته په ځواب کې وویل : «کوم الهام چې د قرآن کریم د مقرراتو او پیغمبر د شریعت له اصولو سره سم وي یوازې هغه صحیح الهام دی».

قاضي ورڅخه یوه بله پوښتنه وکړه « دا عقل تاته چا ښودلی دی» . بایزید ځواب ورکړ: « دا زموږ د زده کړې طریقه ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهربانۍ نه د ډکې پاملرنې په ذریعه خدای دا علم ماته رابښلی دی». د قاضي او حاضرینو دده په دې خبرو تسلي وشوه او د معاملې رپوټ یې مرزا حکیم ته وړاندې کړ. هر کله چې د بایزید مخالفین په خپله دې دسیسه کې ناکام شول نو هغوی په ده باندې بله حمله وکړه او هغه دا چې هغوی وویل ،چې: « د بایزید مریدان پښتانه دي او دوی زموږ دښمنان دي له دې کبله ددې سړي په ملک کې په ازادانه ډول ګرځېدل د ملک د اتحاد د پاره خطرناک کار دی». بایزید ورته په ځواب کې وویل: « باید زه هرومرو په پښتنو کې واوسېږم ددې د پاره چې زه د دوی د نیکمرغۍ او لارښوونې لپاره کار کوم ځکه چې دوی ناپوه او بې لارې دي» په اخر کې مرزا حکیم دده په خبرو تسلي وشوه او ده ته یې د اعزاز په ډول یو اس او یوه چپنه ورکړه او هغه ته یې بېرته د تلو اجازت ورکړ.

هر کله چې بایزید له کابل نه په خیریت سره بېرته ستون شو ، نو په دې کار دده دښمنان ډېر پریشانه شول هغوی د یوې بلې دسیسې په فکر کې شول او هغه دا چې دوی غوښتل چې د پېښور د نوي ګورنر معصوم خان په ذریعه دی ووژني. د بایزید له مریدانو څخه یو شخص دی له دې حقیقت څخه خبر کړ او بایزید د مامن زی قبایلي سیمې ته روان شو. بایزید په دې وخت کې د خپل تبلیغ لمن پراخه کړه. هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شاوخوا سيمو کې خپل خليفه ګان وټاکل او د دولت خان نومي سړي په لاس يې خپل صراط التوحيد نومي کتاب د اکبر پاچا حضور ته ولېږه.

اکبر ډېر خوشحاله شو او بايزيد ته يې يو څو قيمتي تحفې ولېږلې. بايزيد خپل يوسف نومي خليفه په بدخشان کې مرزا سليمان ته د يو کوچني بهرت الطاليبين (Bahrut Talibin) نومي کتاب سره ولېږه مرزا بايزيد ته يو اس او يو پوستين د تحفې په ډول ولېږل او دا غوښتنه يې ورڅخه وکړه، چې زه يو ځل ستا د ليدو د پاره درځم.

دمغلو له لښکر سره جنګونه :

دحالنامې د (۴۰۷م) له ليکنو سره سم د توی د قبيلو ډېر خلک د بايزيد مريدان وو. دې خلکو خپل پټ روحاني قوت په کار واچاوه او تل به يې د قيامت ورځ په زړه کې حاضره ګڼله. هغوی د دنيا د کارونو فکر بې فايدې او بې ګټې شی ګاڼه.

يوه ورځ يوه قافله له خپلو تجارتي مالونو سره د کابل خوا ته روانه وه. دغو خلکو چې له پخوا څخه يې په زړونو کې دغه خيال موجود و وويل: « خلک بې فايدې د دنيا په چارو بوخت شوي دي دوی له دې خوانه تجارتي شيان وړي او له کابله اسونه راولي په دې پرله پسې خوشو کارونو دوی څنګه خپل ژوندون ضايع کوي.» هغوی د دغې قافلې په خلکو حمله وکړه او د هغو مالونه يې اخوا دې خوا وشيندل او د اسونو د پښو لاندې يې لتاړ کړل. د قافلې خلکو داګومان وکړ، چې پښتنو په هغو حمله کړې ده هغوی د دې تالان په باره کې په کابل کې مرزا حکيم ته خبر ورکړ. هغه د حمله کوونکو ته د جزا ورکولو د پاره پنځه سوه سپاره عسکريان دغه ځای ته ورولېږل د دې لښکر مقابله يوازې د پنځلسو کسانو له خوا وشوه، چې دغه کسان د خپلو ښځو او کوچيانو سره د عسکريانو په لاس بنديان شول. بايزيد مرزا حکيم ته د دې واقعې د اسبابو په خصوص کې پوره توضيحات ولېږل.

ليکن وزيرانو د بايزيد په خلاف خبرې وکړې مرزا حکيم د پېښور ګورنر ته په دې مضمون يو خط وليکه، چې بايزيد بندي او مړ کړه. هر کله چې بايزيد د خپل يو مريد په ذريعه له دې امرونو څخه خبر شو نو دی د مهمندو له قبيلې سره کلپانې او توی ته لاړ د پېښور ګورنر بايزيد ته په دې مضمون يو خط وليږه ،چې ماته مرزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم امر را رسید لی دی، چې زه تا بندي کړم. د پېښور ګورنر ټولې لارې او سر کونه یې بند کړل د بایزید ملګرو پخه اراده کړې وه ،چې مونږ به په خپل ټول طاقت سره مقابله کوو هغوی د بدر دغزا په څېر (۳۱۳) تنه د جنګ دپاره تیار کړل او د مغلو لښکرو ته یې ماتې ورکړه په کوم ځای کې چې دا جنګ وشو دهغه ځای نوم (آغاز پور) شو.

د بایزید شخصیت او کرکټر :

ددې جنګ نه وروسته د قبیلو او مغلي لښکرو ترمنځ په ښکاره ډول جنګونه پېل شول. هر کله چې مرزا سلیمان له بدخشان څخه راغی نو د اپریدو قبیلو دده لارونیوله څه وخت چې د مغلو لښکرې له پېښور څخه راغلې نو د اورکزو، اپریدو او تیرایي قبیلو د هغو په مقابله پېل وکړ او دهغوی ترمنځ ډېرې نښتې وشوې بایزید له دې شخړو څخه د ځان ژغورلو لپاره د افریدو قبیلې ته لاړ او په دغه ځای کې په ۹۸۰ هجري کال کې وفات شو. په دغه وخت کې دده زوی او وارث شیخ عمر د خپلو ملګرو په مرسته د بایزید تابوت واخېست او په غرونو او درو کې روان شول.

دشیخ عمرمخالفینو ددوی لارونیوله لیکن هغوی په خپل تګ کې بریالي شول او هغوی د بایزید مړی په بیت پور نومي ځای کې د محمد کمال (چې دده لومړی خلیفه و) د قبر په څنګ کې ښخ کړ.

دبستان المذاهب ددې بیان تایید کوي. ملا درویزه چې د بایزید له سختو دښمنانو څخه و دده د مرګ په خصوص کې جلا خبرې کړې دي. ملا درویزه وایي: چې « هر کله چې محسن خان غازي په بایزید حمله وکړه نو بایزید غرونو ته وتښتېده بایزید د لوږې، تندې څخه په اشنغر کې مړ شو او په همدې ځای کې ښخ کړی شو. د بایزید زوی شیخ عمر له خپلو ملګر و سره د بایزید هډوکي په یوه صندوق کې واچول او هغه یې له دې لپاره ځان سره راوړل ،چې هر کله دی ببرته ژوندی شي نو ما سره به د ضرورت په وخت کې مرسته وکړي.

یوسف زو د هغه مړي ته اور واچاوه او د غه منحوص صندوق ایرې شو دهغه د هډوکو څخه لږې ډېرې ټوټې چې پاتې شوې وې هغه یې په سیند کې وغورځولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بايزيد مريدانو د بايزيد زيارت په کاڼي ګرام کې جوړ کړی دی او په دې کار هغوی خلک تېر باسي.

بايزيد يو مذهبي شخص و او د خپلو مذهبي مقرراتو او فرايضو په ادا کولو کې لکه د نورو مسلمانانو ډېر ټېنګ و هر کله چې بايزيد يو پوه متجسس سړی و نو له دې کبله به يې دعاګانو او اسلامي مقرراتو داصلي حقيقت او مطالبو د پوهېدلو دپاره ډېر کوښښونه کول هغه دا کوښښ درلود ، چې په کوم شي ،چې مسلمانان عقيده لري بايد د هغو په حقيقت هم پوه شي او عمل ور باندې وکړي.

دبايزيد په زړه کې د خپل پلار او مېرې مورله هغه بد سلوک څخه چې د ده سره يې په زلميتوب کې کړی و کرکه پيدا شوې وه او دا هم يو منل شوی حقيقت دی، چې د خپلې مور څخه دجلا کېدلو په اثر ده ته ځان يو ازې ښکارېده. که څه هم ده د پلار سره علاقه نه درلوده مګر سره ددې به يې هم ده ته تحفې ورلېږلې مګر هر کله چې بايزيد د خپل پلار په سوړ وضعيت کې د مينې کومه ګرمي ونه ليدله نو له پلار سره يې خپل دغه دوستانه وضعيت پرېښود.

بايزيد يو زړور انسان و او چې کوم شی ورته صحيح ښکاره شو په هغه به يې عمل کاوه په کومو کبرجنو او بې باکو خلکو کې به يې چې کومه نيمګړتيا او نقص وليد نو په ښکاره ډول به يې ورته وويل او ډېرو جابرو حکمرانانو په مخ کې به يې هم په ډېره زړورتيا او بې پروايۍ سره خبرې کولې. بايزيد يو مجدد او مبلغ سړی و اول ده د بنده ګۍ او روحاني مشق په ذريعه خپل شخصيت لوړ کړاو بيا يې کوم شی، چې د خلکو دپاره ګټور وليده هغو ته يې د هغه تبليغ وکړ. بايزيد د خپل شخصيت د لوړتيا لپاره چې کوم خصوصي او شخصي طريقې استعمال کړې دي هغه دده په ليکلو کې نه دي راغلي.

ليکن دا څرګنده خبره ده ،چې بايزيد د روحاني رڼا د حاصلولو لپاره اسم اعظم يو لومړی او ضروري شی ګاڼه ده ته پير روښان ځکه ويل کېږي، چې ده خلک د ناپوهۍ له تيارو څخه رڼا ته راوستل دده زامن او لمسي ټول ښه خلک وو له دوی څخه ځينې د دښمنانو د لاسه ووژل شول. او ځينې د سياسي فشار په مقابل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرېږ شول او د پادشاه او دربار سره يې همکاري وکړه او په سلطنت کې منصبونه قبول کړل.

د بايزيد فلسفه او تعليم :

د بايزيد عقيده تقريباً د نورو مسلمانانو غوندې ده ،چې په سنت او اسلام يې لرله بايزيد به تل په خپلو مجلسونو کې د قران کريم او حديث شريف په مطالبونو حوالې ورکولې او هغه پهن کړې ده او هغه څلور کتابونه دادي: حالنامه، صراط التوحيد ، خيرالبيان او مقصود المومنين هغه په دې خبره عقيده لرله ،چې د هر عبادت مقصد خدای ته رسېدل دي او همدې شي ته هغه علم التوحيد وايي: د خدای د وحدت د علم د حاصلولو لپاره د يو کامل پير لارښوونه ډېر ضروري کار دی. د خپلې دې مدعا د اثبات لپاره به هغه دا حديث شريف وړاندې کاوه:

« انسان که په سوريا ، ايران يا چين کې دی د هغه لپاره دا خبره لازمه ده، چې هغه د يوه مناسب لارښوونکي په لټه شي. څوک چې لارښوونکی نه لري هغه هېڅ عقيده نه لري ،صحيح لارښوونکی هغه دی، چې خلک د خدای لوري ته بيايي او هغوی د مادي بندونو څخه خلاصوي په يو قوم کې يو شيخ په يو لوی قوم کې د يو پيغمبر حيثيت لري».

مونږ په صحيح ډول دا فيصله نه شو کولای، چې دا پورته حقيقتاً د پيغمبر خبرې دي ليکن بايزيد په دې خبرو پخه عقيده لرله او په دې حديثونو د بايزيد نه پخوانيو صوفيانو هم ډېرې حوالې ورکړې دي.

بايزيد شيخ ته دومره اهميت ورکوي، چې وايي: د شيخ تابعداري عيناً د پيغمبر تابعداري ده. د بايزيد په عقيده رښتنی شيخ هغه دی ،چې خپل مريدان د رياضيت د دورې نه وروسته ورو ورو د خدای د وحدت وروستي پړاو ته ورسوي. د هغه په فکر دا درجې خدای ته د رسېدلو پورې دي: شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت، قربت، وصلت، وحدت او سکونت د مذهبي پوهانو د ټاکلو قوانينو د پيروی نوم شريعت دی. د طريقت مطلب د مادي هوسونو مغلوبول او خپل ځان د فرشتو په شان په عبادت مصروفول دي. د حقيقت مطلب بې له خدای څخه د نورو خيالونو له زړه څخه وبستل او يوازې د خدای (ج) د ذات او د هغه د جمال فکر کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د معرفت مطلب د خدای(ج) موجودیت ته په زړه کې ځای ورکول او د دلیل په رڼا کې د خدای موندل دي.

د قربت مطلب په کایناتو کې د خدايي نغمو اورېدل او په هغو ځان پوهول دي. د وحدت مطلب خپل ځان له هر شی څخه جلا ساتل او په هره معامله کې یوازې له خدای (ج) څخه مرسته غوښتل دي. د توحید مطلب ځان د خدای (ج) په ذات کې ورکول او د خپل تعریف نه ځان ژغورل دي. د پورته اتو منزلونو څخه څلور یعنې شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت په صوفیانو کې عمومیت لري او پاتې څلور یعنې قربت، وصلت، وحدت او سکونت کې څه هم په ظاهر کې نوي نومونه لري لیکن په حقیقت کې دا منزلونه له فنا او بقا څخه جلا شیان نه دي.

بایزید وايي: چې زه د دې منزلونو وروستی جګې پوړۍ ته رسیدلی یم او هرې خواته چې ګورم نو بې د خدای نه بل شی نه وینم ماته یې د هغه له ذات څخه بل هېڅ شی نه ښکاري او نه زه بې د هغه د عظمت له نغمو څخه بل کوم شی اورېدلی شم.

دبایزید د تعلیمونو لنډیز:

هرکله چې بایزید خپل ځان په دغه راز لوړ مقام کې ولید؛ نو هغه نورو خلکو ته داسې وویل: « هر څوک چې ماته راشي او زما د نګرانۍ لاندې روحاني ریاضتونه وکړي او د قرآن کریم په اصولو عمل وکړي او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د حدیثونو او د ولیانو او صوفیانو او د رسېدلو خلکو د ویناګانو پیروي وکړي. نو هغه به د خدای په فضل د توحید لوړ مقام ته ورسېږي او د خدای(ج) یو سپېڅلی بنده به ورڅخه جوړ شي.

بایزید د خپلو تعلیمونو خلاصه اولنډیز داسې بیانوي:

د مریدانو لپاره اول دا خبره لازمه ده، چې د ټولو غیر قانوني شیانو څخه ځان وژغوري او هغوی باید لږ وخوري، لږ وڅښي او بې ځایه مصارف و نه کړي. لږې خبرې وکړي او له بدو خبرو او ښکنځلو څخه ځان وساتي او په شپه کې خدای(ج) یاد کړي او که مرید ته خوب ورشي نو هغه دې په اړخ باندې پرېوزې او چې یو پاو شپه پاتې شي نو پاڅېده او اودس دې وکړي د خدای په شکرانه کې دې دوه رکعته لمونځ دې وکړي او خپل لارښوونکي ته دې مخ کړي د هغه خیال

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تصور دي په زړه کې راولي او چې سهار شي نو په ډېر خلوص دې لمونځ وکړي او تل دې د ښو خلکو ملګری او سي. له بدو او بې باکو خلکو څخه دې ډډه وکړي ،په پټ ډول دې تل ځان د خدای په عبادت کې مصروف ساتي او تر څو چې د توحید حقیقي منزل ته نه وي رسیدلی تر هغې دې آرام نه کوي.

دا پورته خبرې د بایزید د تعلیمونو او فلسفې حقیقي تصویر دی دا څرګندونه خبره ده، چې بایزید ډېرې مطالعې وکړې او په ډېرو شیانو یې ځان پوه کړ او د خپل شخصیت د لوړتیا او تکمیل لپاره یې ډېر زیار و نه کښل سره د دې ټولو خبرو هغه د خدایي مرستې یادونه هم کوي بایزید وایي: چې ما په خوب کې خواجه خضر ولید یا مې د هاتف غیبي آواز واورید او یا ماته پټ الهام وشو.

د بایزید مخالفت :

د بایزید په عصر کې دده لوی دښمن اخند درویزه و ، چې هغه به د خپل استاد سید علي ترمذي سره له بایزید سره بحثونه او مناظرې کولې.

اخند درویزه یو متعصب ملا ؤ او هغه د اسلامي روایاتو او قوانینو په التزامي او ظاهري معناګانو پسې روان و او که چا به د دغو اسلامي مقرراتو له روایتي معناګانو څخه لږه بې پروا یي هم وکړه نو د اخند درویزه په خیال کې به دغه یو نوی شی ښکاریده او دغه شی به هغه له خدای څخه د انکار علامه ګڼله.

اخند درویزه هغه سړی دی، چې ده د بایزید روښان لقب په پیر تاریک بدل کړ. هغه چې کوم کتابونه لیکلي دي په هغو کې یې بایزید ته د خدای نه منکر او غیر مذهبي شخص ویلي دي او هغه کتابونه دادي: تذکرة الابرار و الاشرار او مخزن السلام اخند درویزه خپلو مریدانو ته هدایت وکړ، چې په هر ځای کې چې د بایزید لیکنې په لاس درشي هغه وسوځوی.

د چا په زړه کې چې دومره تعصب موجود وي باید د هغه د بیانونو او خبرو په منلو کې له ډېر احتیاط څخه کار واخیستل شي د ډېرې خواشینۍ وړ خبره داده ،چې هر کله اخوند درویزه په بایزید څه الزامونه لګولي دي نو په یو ځای کې یې هم د بایزید په لیکنو څه حواله نه ده ورکړې. راځئ چې مونږ د اخوند درویزه هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الزامونه چې په بایزید یې لګولي دي هغه په خپله د بایزید د تحریرونو په رڼا کې وګورو ، درویزه وایي:

۱.بایزید دا عقیده لرله ،چې د یو انسان روح د هغه د مرګ نه وروسته په بل جسم کې بېرته اچول کېږي او دا څرګنده خبره ده، چې دا الزام غلط دی، ځکه څوک چې په قران او سنت پخه عقیده لري هغه هېڅکله د روح د تناسخ سلسله نشي منلی.

۲-د بایزید هر موجود شي او ژوندي مخلوق ته خدای وایي دا الزام د یوې غلط فهمۍ په اساس لګول شوی دی بایزید په خپله وایي: « ټول مخلوق، د کایناتو ټول ذرات او زه په خپله له خدای څخه جلا کوم بل شی نه یو».

۳.بایزید دا دعوه کوي ،چې زه خدای او رسول یم ملا درویزه وایي: « چې بایزید دا لاندې الفاظ په خپله ګوته کې لیکلي وو».

« مقوس د قدرت خاوند دی او پاک دی ،چې هغه د روڼا نړۍ د اور له نړۍ څخه جلا کړه. بایزید انصاري».

د دې الفاظو نه یوازې یو متعصب انسان په بایزید الزام لګولی شي، چې هغه د خدایي دعوه کړې ده، په هغه وخت کې دې رواج عمومیت درلود ،چې هر چا به په خپله ګوته کې یا یو بیت، یا یو آیت او یا یو متل لیکه او له هغې سره به یې خپل نوم لیکه په دې الفاظو کې بې د خدای له عظمت او خصوصیوتونو څخه بل هېڅ شی نشته او دې نه لاندې د بایزید نوم لیکل شوی دی.

په یو بل مهر کې بایزید د ا الفاظ وړاندې کړي دي.

بایزید مسکین:

درویزه له دې لفظونو څخه دا مطلب واخېست ،چې بایزید ځان ته پیغمبر وایي: حال دا چې د دې لفظونو اصلي مطلب دا دی « بایزید غریب د هغو خلکو لارښوونکی چې بې لارې شوی.» کټ مټ همدا خبره په خپله د ملا درویزه تعریف هم کیدلی شي. ځکه چې ده هم د بې لارې خلکو په صحیح لارې ته راوستلو او د دې لپاره یې کار کاوه پیغمبر هم همدا کار کوي لیکن هغوی ته د خدای له خوا الهام کېږي بایزید د خپل مقصود المومنین نومي کتاب په مقدمه کې خپل ځان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر ټولو کوچنی حقیر او کمزوری، تابعدار معرفي کړی دی نو داسې شخص به څنګه د خپل ځان لپاره د پیغمبری دعوه وکړي دا الزام بیخي دروغ دي.

۴-بایزید خلک د شرعي احکامو د منلو نه منع کول یعنې د روژې نیولو لمونځ کولو، حج کولو، زکوة ورکولو او نورو څخه. بایزید خلکو ته ددې خبرې اجازه ورکړه، چې هغوی قتلونه وکړي، د خلکو مالونه تالا کړي، زنا وکړي، شراب وڅښي، ډیري وخري، او تېرو پیغمبرانو ته ښکنځلې وکړي. دا بېخي دروغ الزامونه دي او دا ځکه چې که هغه پښتنو ته دا خبرې کړی وای نو هغوی به بایزید في الحال وژلی وای.

د بایزید له لیکنو څخه دا حقیقت په پوره ډول څرګند بږي، چې هغه خلکو ته په ډېر ټنګار دا ضرورت ښودلی دی، چې هغوی د مذهبي مقرراتو او اصولو پیروي وکړي

۵-بایزید د ملا سلیمان سره وکتل او ملا سلیمان له خدای(ج) څخه منکر شخص و او هغه د بایزید عقیده بیخي خرابه کړه او بایزید بیخي خدای(ج) نه منکر او بیګانه شو.

مولانا عبدالقدوس په خپله هغه مقاله کې چې د پښتو درې میاشتنی مجلې دویم ټوک دویم نمبر کې خپره شوې ده ددې خبرې کوښښ کړی دی، چې د نوموړي ملا سلیمان په راه کې احوال ولیکي په دغه مقاله کې ده ملا سلیمان، سلیمان بن حسن هندي ښودلی دی، چې د اسماعیلي فرقې مبلغ ؤاو دده پیروانو ته سلیمانیان ویل کېږي. که د اخوند درویزه په زړه کې ددې سلیمان په باره کې څه فکر وای نو ده به د خپلې عقیدې تبلیغ کړی وای لیکن د بایزید او د هغو اسمعیلیانو په لیکنو کې هېڅ کوم مناسب نه لېدل کېږي. د اسمعیلیانو اساسي عقیده تاویل دی. هغوی د قرآن کریم آیتونه فقط د یوې ښې او علامې په ډول ګڼي اویوه غیبي پټه معنی ورسره تړي او بایزید چې د قرآن کریم له آیتونو څخه کوم مطلب اخلي هغه بېخي څرګند او ښکاره دی او نه په هغې کې کوم غیبي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ شي وي او نه کومه بله معنی لري. د اسمعاعیلي فرقې یوه بله غټه خبره داده ،چې هغوی د امام تابعداري کوي.

دبایزید په خصوص کې شاید چا دا خیال کړی وي، چې بایزید اسماعیلي عقیده قبوله کړې ده، ځکه چې دده په پیر کامل او مرشد کې د اسمعیلي امام ځینې صفات موجود وو، لیکن د اسمعیلیانو په امام او د صوفیانو په پیر کې ډېر زیات فرق او توپیر شته دی.

۲. سربېره په ملا درویزه ځینو نور منصفانو هم بایزید بد سړی معرفي کړی دی د (دبستان مذاهب) نومي کتاب منصف لیکي، چې بایزید به د خپلو زامنو سره یو ځای لارې نیولې او مسافر به یې شکول. دغه منصف لیکي ،چې ده به له دغه مال څخه پنځمه برخه خپل بیت المال ته ورکوله او پاتې پیسې به یې په نورو مستحقو خلکو یعنې غریبانو ویشلې. په اسلام کې داړې او شکونې ښځې نه شوې کولای او داخبره امکان لري، چې د مغلو له لښکرو سره دده د مریدانو جنګونه شوي دي او په دغو جنګونو کې د دواړو خوا و نه مړي او ژوبلې شوي وي او په دې لړکې تالانونه او ولجې شوي وې او په جنګ کې د ولجو او غنیمت اخېتسل روا دي.

د ایشیایي پلټنو (Asiatic Researches) ګڼه ۱۱ مخ ۳۲۳ کې لاییډن (Lyden) دفخرن الاسلام او دبستان مذاهب دځنیو برخو د ترجمې نه وروسته لیکي، چې بایزید ټېټ سړی و. په دغه لیکنه کې بایزید د اسماعیلي عقیدې پیرو ښودل شوی او دده ډېره غندنه شوې ده. دلایډن نه وروسته القسټون (Elephantine) د بایزید په خصوص کې ډېرې سپورې او سپکې خبرې لیکلې دي.

میجر ایچ - جي - راورټي د القسټون په حواله وایي، چې بایزید دجوګیانو اصل منلی او د تناسخ د عقیدې پیرو شوی وا و په دې اصولو بایزید ځینې خپل نور اصول ورزیات کړي وو او په هغو کې د ټولو نه ډېره د پاملرنې وړ خبره داده ،چې دمقدسو اشخاصو په ذات کې د خدای(ج) ذات موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرالف کیرو (Sir Olaf Caroe) پټهان نومي کتاب منصف د راورټي د نظریاتو د تایید په لړ کې داسې لیکي، چې د بایزید ملګرو خپل ځان ته دا حق ورکړی و، چې څوک چې د نوي علم خاوندان نه وي هغه تباه او برباد کړي او د هغو جایدادونه او مالونه غصب کړي او په دې خبرو په قبیلو کې دده د سیاسي مرستیالانو حوصلې ډېرې لوړې شوې وې. سرالف سربېره په دغو خبرو دا هم وایي چې د بایزید اصول د (Kharjite) خارجیتي نومي عقیدې بېرته ژوندي کول وو.

۷.عبدالقادر بدایوني د خپل منتخب په **۲۵۲**مخ کې په دغو افواهاتو یقین کړی او بایزید یې په بدو کارونو یو مشهور او د خدای (ج) نه منکر شخص معرفي کړی دی. فرشته په خپل نومي کتاب کې لیکي چې بایزید یو هندوستاني سړی او خپل ځان ته یې د پیرروښان لقب ورکړی و هغه پښتنو ته ورغی او هغوی یې خپل مریدان کړل. که دا پورته خبرې د بایزید داصلي عقیدو او تعلیمونو سره مقایسه کړی شي نو په څرګند ډول به ورڅخه دا نتیجه واخېستلی شي، چې دغو ټولو منصفانو او لیکونکو له بایزید سره ډېره بې انصافي کړې ده.

د بایزید د عصر لیکونکی شیخ فرید بخاري په خپل ذخیرة الخوانینین (Zakiratul Khwaninin) نومي کتاب مخ **۲۵** کې د بایزید ډېره ستاینه کړې او دهغه لیکنې یې ډېرې ستایلي دی. دې لیکي چې بایزید د ډېر جاذب شخصیت خاوند و، چا چې به ده سره رابطه پیدا کړه هغه به دده مرید شو هغه د قرآن کریم او سنت تبلیغونه کول دده د کرامتونو د لیدلو په اثر پاک زړي پښتانه به ده ته را ټول شول بایزید هغو ته دا حکم ورکړ، چې کوم شی جایز او روا وي د هغه پیروي وکړی او د ناجایزو او ناروا او شیانو څخه ځان وژغوری.هغه د خپل مرګ نه وروسته په خپل ځای سپېڅلي خلیفه ګان پرېښودل او هغوی د اسلام سنتو اوارکانو په حیث خلک په رښتني او سمه لار روان کړل.

(۸:۱۴- ۲۵ \ ۳۰- ۳۷)

۲-۴-۵- د امیر کروړ ویاړنه :

دادمنوهرسنګهبتره هغه انګلیسي لیکنه ده، چې په کال **۱۹۲۴**ز یا **۱۳۴۳**ل کې په افغانستان نومې مجله کې چاپ شوې ده. دا لیکنه له پښتو نه انګلیسي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړل شوې ده او دا په هغه وخت کې ژباړل شوې ده، چې بتره په افغانستان کې په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې د زده کړې په خاطر له هندوستان څخه را لېږل شوی و. ددې لیکنې په لومړي سر کې دامیر کروړ پېژندنه ده او ورپسې یې شعر ژباړل شوی او په وروستی برخه کې یې دهمدې شعر ځانګړتیاوې په ګوته شوي دي او په (٢) شپږو مخونو کې چاپ شوې ده(٩:١٤-٩-١٤)

٢-٤-٦-**داباسین سپېدې** :

دا هغه اثر دی، چې منوهر سنګه بتره له پښتو نه انګلیسي ژبې ته ژباړلی دی. دا کتاب چې اصلي لیکوال یې سلیمان لایق دی د لومړي ځل لپاره په **١٣٢٥**ل کال یا **١٩٨٦**زکال کې چاپ شوی او د دویم ځل لپاره بیا په**٢٠١١**زکال کې په کارول باغ نوي ډیلي کې چاپ شوی دی.

دا کتاب په **١٤٩** مخونو کې په ډېره ساده او خوږه ژبه ژباړل شوی، چې د هر لوستونکي زړه کېږي چې ویې لولي.(٢٠)

٢-٤-٧- په افغانستان کې کرکیچ :

داد ښاغلي منوهر سنګه بتره هغه لیکنه ده، چې په هندي ژبه لیکل شوې ده او د پنجابي ټربیون په نامه یوه ورځپاڼه کې په **٢٠٠٩**زکال د فبروری په ٢٠ نېټه چاپ شوې ده، لکه څرنګه چې وویل شول دا لیکنه په هندي ژبه لیکل شوې ده نو موږ یې دلته یوازې سرلیک راوړ او ددې لیکنې له ژباړې څخه عاجزه یو.(٤)

٢-٤-٨- بزکشي:

بزکشي د منوهر سنګه بتره هغه چاپ شوې لیکنه ده، چې په هندي ژبه لیکل شوې ده، خو له بده مرغه موږ ته ددې اثر یا کتاب نوم نه دی څرګند، چې په کوم اثر کې چاپ شوې ده. یوازې یې موږ ته دوه پاڼې په لاس راغلې دي او دا په دوو مخونو کې چاپ شوې لیکنه ده.(١٥)

٢-٤-٩-له کافرستان څخه تر نورستان پورې :

دا د ښاغلي منوهر سنګه بتره په هندي ژبه لیکل شوې لیکنه ده، چې په (لویه زمانه) ورځپاڼه کې په **١٩٩٢**زکال د جون په **٢٤**مه نېټه چاپ شوې ده او همدارنګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لیکنه په یوه بل اثر کې چې نوم یې لاس ته نه دی راغلی په درو (۳) مخونو کې چاپ شوې ده.(۴:۵)

۲-۴-۱۰- یو یتیم ماشوم (An Orphans ID):

دادعبدالروف بېنوا یو ښایسته شعردی، چې منوهرسنګه بتره په انګلیسي ژبه ژباړلی دی او د (LMES) په نامه یوه ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.

دغه ورځپاڼه په ۱۹۶۳زکال کې د دسمبر په ۲۲مه نېټه په دې ورځپاڼه کې چاپ شوې ده.(۸)

۲-۴-۱۱- تش :

دادسید شمس الدین مجروح پښتو شعردی، چې منوهر سنګه بتره په انګلیسي ژبه ژباړلی دی او په یوه اثر کې چې له بده مرغه یې نوم موږ ته په لاس نه دی راغلی په ۱۹۸۲زکال کې چاپ شوی دی.(۱۲)

داو د ښاغلي منوهر سنګه بتره هغه چاپ شوي آثار، چې ما د ښاغلي استاد هېواد مل او رفیع الله نیازي په مرسته تر خپل وسه پورې پیدا کړې وو او په دې تیزس کې مې ذکر کړل.

بتره په همدې ډول نورې هم زیاتې په پښتو، انګلیسي، هسپانوي، اردو او هندي ژبه لیکنې لري، چې په آثارو، ورځپاڼو او مجلو کې چاپ شوي دي.

۲-۵- ناچاپ آثار:

ښاغلی منوهر سنګه بتره چې د هندوستان له تکړه لیکوالانو او ژورنالیستانو څخه ګڼل کېږي. نه یوازې دا چې چاپ شوي آثار لري، بلکې ډېرې ناچاپ لیکنې هم لري، چې تر اوسه په کوم اثر یا رسنۍ کې نه دي چاپ شوي او اوس د دې وخت را رسیدلی دی، چې زه یې په خپل تیزس کې راولم او چاپ یې کړم.

دا لیکنې د دې ښکارونديي کوي، چې ښاغلی بترا تر نن ورځې پورې چې د ناروغی په بستر کې پروت دی، قلم یې له لاسه نه دی غورځولی او خپل کوښښ یې کړی دی او دا په خپله دده مینه له قلم، کتاب او پښتو سره ښيي.نو داده اوس په ترتیب او په پرله پسې توګه یې دلته ذکرکوم اوراوړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۱- دافغانستان په بیا ودانۍ کې د هند برخه :

دا یوه انګلیسي لیکنه ده، چې په ۲۰۱۱ز کال کې د بترا په قلم لیکل شوې ده. دا لیکنه په کوم اثر، ورځپاڼه او مجله کې نه ده چاپ شوې، خو یوازې د آل انډیا د بهرنیو نشراتو په ټولو څانګو کې ویل شوې ده(۱۰).

۲-۵-۲-په افغانستان باندې د ترهګرو توره وریځ :

دادمنوهر سنګهـ بتره په هندي ژبه یوه لیکنه ده، چې تر اوسه نه ده چاپ شوې او دا لیکنه دده په خپلو یادښتونو کې موجوده ده(۲).

نو اوس دلته د بتره ټولې هغه لیکنې را اخلو، چې چاپ شوي نه دي او په ترتیب سره یې یو تربله لیکو ،چې په دې کې زیاتره هغه لیکنې دي چې په خپله له بتره صیب سره موجودې وې.تر څو تاسو هم ګټه ترې واخلې.

۲-۵-۳-دهندیانواوپښتنوترمنځ ټینګه دوستي:

دهندیانو او د پښتنو ترمنځ سیاسي او کلتوري مناسبات د تواریخ د اوږدو کې روان دي ددغو روابطو رڼې پلوشې تر اوسه پورې ددغو ملتونو په زړونو باندې غورځېږي او روښانه کوي یې.په هند باندې ډېرو پښتنو پاچاهانو حکومتونه کړي دي او په دې ترڅ کې د خلکو ګډ کلتور منځ ته راغلی دی. د پښتنو زاړه آثار د هند د کلتوري میراث یوه شتمنه برخه ګرځېدلې ده.

قطب مینار په ډیلي کې د پاچا قطب الدین له خوا جوړ شوی دی له هغه څخه مخکې محمد غوري د ډیلي په مهرولي کې قوت الاسلام نومي جومات ودان کړی و دا دواړه آثار نن ورځ هم قایم دي او د هندیانو او د پښتنو د روابطو نماینده ګي کوي.

له قطب الدین څخه وروسته د غوري کورنۍ هغه پښتانه پاچاهان تېر شوي دي ،چې په هغوی کی ملکه راضیه بیګم هم شامله ده. هغه د هند په تواریخ کې یو لوړ مقام لري.

د سلطان شمس الدین شمس په مړینه هغه په قوت الاسلام نومي جومات کې ښخ کړی شو د هغه په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او نورو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د تفریح ځایونه جوړ کړی شول، چې خلکو به ډیلي دعرب آباد په نامه یاداوه.

له سلطان ناصر الدین څخه وروسته دده یوه وزیر غیاث الدین بلبن په تخت کېښناست هغه د بیتي نظام الدین تر څنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړ، چې خلکو به دا ځای د غیاث پور په نامه یاداوه.

د غلجي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدین غلجي د سیري په نوم یو لوی ښار ودان کړ، چې ددغه ښار کې د ورانو او نړیدلو کنډرونو او کنډوالو آثار اوس هم لیدل کېږي.

له هغه سره نږدې د کلتوري پروګرامونو لپاره یو لوی تالار هم جوړ شوی دی، چې د سیري ښاریې یونامتو او مشهور ښار د یادولو وړ او لافاني ګرځولی دی.

دغه پاچا د قوت الاسلام علایي جومات دروازه هم جوړه کړه او د جومات په لمر پریواته خوا کې یې محل هم تیار کړو.

حوض خاص ددې پاچا یادګار دی ،چې اوس یې په هند کې د تروستانو د پاره د یوه ډېرښه په زړه پورې ځای په حیث وده موندلې ده او ترنن ورځې پورې نور ډېر پرمختګونه هلته کېږي.

تخلق پښتنو دریم ډیلي د تخلق اباد په نوم ودان کړی و. سلطان غیاث الدین تخلق ددغه ښار ودانونکی و. دده مقبره او د کلا دیوالونه اوس هم د یادګار په توګه موجود دي.

څلورم ډیلي چې د جهان پناه په نامه یې شهرت وموند د تخلق پښتنو دویم پاچا محمد تخلق ودان کړی و او چراغ ډیلي، مسجد بېګم پور او نورې ودانۍ د هغه ډیلي یادګارونه دي.

د فیروز شاه تخلق له خوا پنځم ډیلي فیروز آباد کې جوړ شو دا ډیلي د زاړه ډیلي د باړه هندوراو څخه تر نوي ډیلي پورې خپور دی. له ډیلي دروازې څخه د باندې کابلي دروازه ده. د فیروز شاه د کوټیلی کنډرونه اوس هم موجود دي. په باړه هندو راو کې قدم شریف د فیروز آباد یادګار دی ،چې هلته د فیروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان قبر هم موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم ډیلي دغیاث الدین بلبن له خوا دنظام الدین اولیاله درګاه سره نږدې جوړکړی شو ،چې دغیاث پور په نامه یادېده.

اووم ډیلي هم غوري پښتنو ودان کړو. د پښتنو له خوا جوړ شوي ښارونه او یادګارونه زمونږ د دوارو هېوادونو نږدې مناسبات په ښه شان سره ښيي. قطب مینار ډېر مشهور یادګاردی دا ۳۳۸فټه جګوالی لري. ددې مینار په لومړي منزل کې د قران کریم آیتونه کښل شوي دي. سلطان بهلول لودي دا مینار ترمیم کړ. ددې په هر منزل کې ډول ډول نقشونه جوړ شوي دي.

له مهر ولي سره نږدې د سلطان ناصر الدین محمود بن شمس الدین الشمس قبر دی د سلطان غیاث الدین شانداره مقبره چې اوس ودانه شوې ده له مهرولي سره نږدې ده.

زمردپور اوس د نوي ډيلي برخه ګرځېدلې ده دا کلی دغوري پښتنو د وخت او عصر دی. په دې کلي کې له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته. د زمرد پور په څنګ کې د لنګرخان پښتون مقبره ده دا هم د غوري پښتنو یادګار دی .

دتخلق کلا ته نږدې هزارستون نومي عمارت پروت دی، چې سلطان محمد تخلق ودان کړی و د شارع بدر چهاچی په وینا دا یو ډېر ښکلی اونفیس عمارت و.

دحضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې وه ،چې په پښتني طرز جوړه شوې ده.

د شیخ نصیرالدین محمود روشن چراغ دهلوي په زیارت باندې سلطان فیروزشاه تخلق ډېره عقیده لرله ده ددغه یادګار ګنبد هم ودان کړو.

دډیلي د پیر روشن چراغ زیارت ته نږدې ست پلي نومي یو ځای دی، چې په اصل کې د فیروز شاه تخلق د ښکار ځای و.

ست پلي ته نږدې کړکۍ جومات دی، چې په پخوا زمانو کې دلته د کړکۍ په نامه یو کلی و ، چې نن هم په یوه کنج کې موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اساس دغه جومات د دغه کلي په نوم مشهور شوی دی.دا جومات مربع او څلور ګبندې لري.دریو اړخونو ته یې په دې جومات کې په نهو ځایونو کې نهه برجونه جوړ کړي دي.

نورې ډېرې زينې هم شته. په ۱۸۵۷کال کې د انګريزانو په ضد د هند د آزادۍ لومړۍ جګړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو ؛ تر ډېرو وختو پورې دلته خلکو به اورونه بل کړل او پخلي به یې کول.

دفیروز آباد په ښار فیروزشاه دمسافرو د استوګنې دپاره یو سل و شل سرایونه ودان کړي وو. دغه پاچا ۱۹ کاله پاچاهي وکړه. ددې مینار جامع جومات او د هغه مینار ډېر شهرت درلود.

فیروزشاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای څخه راوړ او د فیروز آباد په کلا کې یې ښخ کړ او مینار زرین نوم یې ور باندې کېښود.

ددې شهزاده په سینه یوه ډبره پرته ده، چې په هغه باندې د رسول اکرم (ص) د مبارک قدم نخښه ده دا ډبره د بغداد د خلیفه له خوا سلطان فیروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل شوې و ؛په دې زیارت کې د هند قومي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی.

د فیروز شاه وزیر فیروز شاه جهان د ترکمان دروازې او سیتارام بازار په منځ کې یو عظیم الشان جومات جوړ کړی دی ،د خان جهان قبر هم په دغه جومات کې موجود دی.

دا جومات ډېر ښکلی دی دا ویل کیږي ،چې د زلزلې ، برق او تندر غونډې آفات هم دي ودانۍ ته زیان نشي رسولی د وزیر خان جهان له خوا ډېر نور جوماتونه لکه :څنګه چې د کالو سرای مسجد ، د بېګم پور مسجد ، د چوبرجي مسجد او نقد هم ودان کړی شوي دي.

د فیروز شاه د زوی محمد شاه تفلق له خوا په حوض باندې یې د خپل پلار مقبره جوړه کړه چې اوس د کنډوالې په شکل بدله شوې ده.

دلودي پښتنو یادګارونه په ښه صورت اوس هم موجود دي. د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. ددې مقبرې تر څنګه د لودي خاندان نور نامتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشخاص هم ښخ دي دا ځای د لودي باغ په نامه یادېږي او ډېر خلک د سیل لپاره هلته ځي.

د شیر شاه سوري کلا جوړول د مغل پاچا همایون له خوا پېل شوه کلا تکمیل شوه دې کلا ته خلک زړه کلا هم وايي.

ددې کلا فوسیلونه سیلم شاه سوري په چونه پاخه جوړ کړل په دې کلا کې شیر شاه سوري بې ساري عمارتونه ودان کړل.

په ۱۹۰۷م کال د پښتون پاچا حبیب الله خان په وینا ددې کلا په صحن کې یوه ځاه وکیندلی شوه.

له زړې کلا څخه یو میل لرې د عیسی خان سوري کلی دی، چې هلته د عیسی خان سوري زیارت او جومات هم دی.

د شیر شاه سوري د پنځو کالو په حکومت کې دده د پاخه تدبیر او عدالت په برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تواریخ کې یې مثال نه موندل کېږي .دده سیاسي شعور او باداري صلاحیت بې ساری دی.

شیرشاه د اسیا له ډېرو پوهو پاچاهانو څخه ګڼل کېږي، دده د پښتونوالی خویونه او د انسانیت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاینې وړ دي.د شیر شاه د عدالت او انتظام ښې نښانې لا تراوسه ددې هېواد په خاوره کې موندل کېږي.

هغه یو ډېر عادل، مدبراو منتظم پاچا و. هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته یې ډېرپام و. هغه نهایت متین او انصاف ښوونکی پاچا و. شیر شاه له بنګال څخه تر اباسیند پورې لوی سړک وویست د سړک په غاړو یې هر ځای مسافر خانې جوړې کړې د پستې او ډاک تیاری یې ونیولو ، باغونه، شفاخانې اومکتوبه یې هم جوړ کړل.

د شیر شاه سوري تر مړینې وروسته هغه د بهار په ساسرام کې د خپل پلار قبر ته نږدې خاورو ته وسپارل شو او هلته یې ور باندې یوه ښکلې مقبره جوړه کړه دده د قبر ګومبت یو قسم مخصوص عظمت لرې دده د مرګ نه وروسته دده کشر زوی بلال خان په تخت کېښناست اود سلیم شاه لقب یې غوره کړو هغه اته کاله حکومت وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډيلي سليم ګړهـ کلا دده له يادګارونو څخه ده ،د مړينې وروسته هغه هم په سا سرام کې ښخ شو.

له دغو خبرو څخه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نږدو اړيکو او روابطو په برکت د هنديانو او پښتنو ترمنځه ډېره راکړه ورکړه وشوه اويو او بل په ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې وشوې.

هنديانو او په خصوصي ډول د پنجاب خلکو د پښتنو کالي اوخواړه خپل کړل د دواړو خلکو ژبو هم په يو او بل اغېزه وکړه او ډېر زيات تفاوتونه په غير ارادي توګه خلکو په خپلو ليکنو او ويناګانو کې شامل کړل. د شمالي هند وګړي د پښتنو په شان مېړانه او زړه ور دي او د يو او بل په خويونو په ښه شان سره پوهېږي.دهنديانو او افغانانو ترمنځ د دوستۍ او ملګرتيا احساسات تل ژوندي دي.

۲-۵-۴-په سويلي اسيا کې دافغانستان نوعيت :

په جغرافيايي اوتاريخي ډول افغانستان د اسيا د څرخ په حيث پېژندل کېده. ددغې لرغونې خاورې ښکلا ښکلې منظرې د شلمې پېړۍ په فضا کې ډېرې دلچسپې او حيرانوونکې ښکاربدې.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غېر تحريک طرفداري او د استعمار او د نژادي توپير مخالفت کړی دی. افغانستان د بې وسلې کولو داصولو له حمايت کوونکو هېوادونو څخه دی او دا په بين المللي اقتصادي همکارۍ او له سولې سره په ګډ ژوند کې اعتماد لري. ددې خبرې په پېژندلو ، چې د ښلا ښېلو هېوادو ترمنځه زياترې جګړې په اقتصادي علتونو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو څخه د دوستانه اقتصادي مرستې د ترلاسه کولو هڅې کړې دي.

ليکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې ترلي کوم داسې شرطونه نه دي منلي، چې د هغه په عزت النفسۍ تجاوز وکړي او يا ددې له نيکو سياسي اصولو سره تضاد ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره د منځنۍ اسيا له کومو هېوادو سره د نږدې مناسباتو په لړ لو سترو افغان مشرانو د هند، جاپان او نيپال په شان د ختيځې او د سويلي اسيا له هېوادو سره ډېر نږدې مناسبات را پيدا کړل.

فقيد پاچا محمد ظاهر شاه په ۱۹۶۹ع کال د جاپان په رسمي مسافرت ولاړ او درې مياشتې وروسته د جاپاني انجينرانو يوه ډله د هريرود د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې يې له افغانستان سره مرستې پېل کړې.

د يوه اسلامي هېواد په حيث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره نږدې همکاري کړې دي، ليکن له بده مرغه تر اوسه پورې د ډيورنډ د کرښې لانجه هماغسې ځای په ځای پاتې ده.

د يو څو لسيزو د ناکرارۍ سربېره افغانستان اوس د منځنۍ اسيا، سويلي اسيا او د لويديځې اسيايي سيمې ترمنځه د يوه ځمکني پل په حيث له خپل قدرت څخه د استفادې کولو توان ځانته پيدا کړی دی. د افغانستان دې ته چمتو دی، چې د خپل مرکزيت ګټې له خپلو ګاونډيانو سره شريکې کړي.

د سيمه ييزې همکارۍ په اړه د سويلي اسيا د اتحاديې د څوکۍ د مشرانو په څوارلسمه غونډه کې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي وويل:- چې «نور د افغانستان سياسي او اقتصادي جلاتوب نه دی په کار، ددې په ځای د سيمه ييزې اقتصادي او سياسي استحکام په خاطر د زياتې اقتصادي همکاری ضرورت دي».

په همدې ډول د بهرنيو چارو وزير ډاکټر سپانتا د سارک د وزيرانو د قونسل په غونډه کې وويل:- چې «افغانستان له خپلو ګاونډيو هېوادو سره د ترانسپورت په شبکو، د انرژۍ په وسايلو او د خلکو او د افکارو په ازادانه تګ او راتګ کې ژوره دلچسپي لري».

د ۲۰۰۵م کال په دسمبر کې په کابل کې د سيمه ييزې اقتصادي همکارۍ په اړه يوه کاميابه غونډه وشوه د ۲۰۰۲م کال په نوامبر مياشت کې همدا شان په نوي ډيلي کې يو کانفرانس جوړ شو، په دې کانفرانس کې د کانونو، صحت، د کارګرانو، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني وسايلو او په وچو سيمو کې د تجارت او د ترانزيت مودې تر غور لاندې ونيولی شوې.

افغانستان د اقتصادي همکارۍ د انجمن يو فعال غړی دی او د دغه انجمن د هدفونو د ترلاسه کولو دپاره په شدت سره په کار کولو بوخت دی، څو اقتصادي ودې ته دوام ورکړي او د خلکو د ژوند معيارونه او چت کړی شي.

د ۲۰۰۷ز کال د اپريل په مياشت کې د سارک په څوارلسمه غونډه کې افغانستان د اتم غړي په حيث ومنل شو. سارک په ۱۹۸۵ز کال کې تاسيس شوی و، چې په کې بنګله ديش، بوټان، هند، مالديوز، نيپال، پاکستان او سريلانکا شامل وو.

د ۲۰۰۵ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه کې افغانستان هم شامل شو دا ټول کار د هند د لومړي وزير ډاکټر منموهن سنګهـ په هڅوو شو او نورو ټولو غړيو ددې پيشنهاد تاييد کړو، ځينې هېوادونه دا فکر کوي، چې افغانستان يوازې د منځنۍ اسيا برخه ده. ليکن يو شمېر زيات هېوادونه افغانستان د سويلي اسيا برخه ګڼي. ځکه چې دا هېواد په تاريخي، کلتوري او جغرافيايي ډګرونو کې له سويلي اسيا سره ټېنګې اړيکې لري. چين، جاپان، سويلي کوريا، ايران، امريکا او اروپايي يونين ته ددې انجمن د مشاورينو حيثيت ورکړ شوی دی.

په تاريخي تجزيه دا ورمعلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان سره دملګرتيا مناسبات غواړي د شلو کالونه په زياته موده کې د جنګ او جدل له کبله د زيان په نتيجه کې افغانستان چې له ترهګرۍ سره په مجادله کې کوم رول لوبولی دی، په سويلي اسيا کې د مصالحت او د امن د په ځای کولو دپاره ددغه هېواد له ګډون څخه غير هېڅ امکان نشته.

که د سويلي اسيا مملکتونه د همکارۍ په خپلو هڅو کې بريالي شي، نو بنايي چې سارک به د اروپايي يونين او د اسياغونډې انجمنونو په نسبت هم د نفوسو په لحاظ تر ټولو نه لوی وي او که دا سې وي، نو په دې سيمه کې به د همکارۍ نوي ودوانۍ پرانزي کوم، چې دا هېوادونه زيات اقتصادي، سياسي او نظامي قدرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته هم ورسوي. هر چاته معلومه ده، چې سارک په کرهنې، کليوالي ودې، صحت، نفوسو، د ښځو او د ماشومانو ښېګړې، چاپېريال، ساينس او تکنالوجي، ترانسپورت او د انساني انکشاف په معاملو کې ډېره فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک د غړيتوب په برکت د سويلي اسيا او د منځنۍ اسيا د سيمو ترمنځه د يوه نوي حرکت قوت را پيښ شوی دی.

افغانستان ليواله دی، چې د تجارت په اړه ښه موقع منځ ته راولي، د سيمه ييزو د اورګاډو او د سړکونو په شبکو کې شرکت ومومي د سيمه ييزو د انرژۍ په بازارونو کې د يوه مهم انډيوال حيثيت ولري ،د مخدره شيانو تجارت له منځه وباسي او د طلايي عصر د ودې مقصدونه ترلاسه کړي.

په افغانستان کې تخميناً د طبيعي ګاز سل بليون مکعب مترو ته نږدې ذخيرې دي. په اوسني حال کې هېواد اټکلاً شل ميليونه مکعب متره ګاز په کال کې پيدا کوي او دا ټول هېواد دننه استهلاک کېږي.

د يوه او د بل هېواد د سړکونو د جوړېدو په واسطه به سيمه ييز تجارت پر مخ روان شي.

پاکستان نه پرېږدي چې هند د سړک له لارې افغانستان ته صادرات وکړي نو دې قضيې سره به په جزي توګه د مجادلې د پاره هند د ديلارام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کيلومترو څخه زيات اوږد سړک جوړ کړ.

د سارک د غړيو هېوادو له خوا يوه داسې لوظنامه لاسليک شوې ده له کومې تر مخې چې به د تجارت يوه آزاده ساحه منځ ته راوستلې شي. ددې تر لاندې افغانستان به د منطقې يوه پراخ بازار ته ځان ورسولی شي ،چې په کې به د تجارت ترجيحي مواقع برابرې وي.

د سارک غړيو هېوادو يو لړ لوظنامې لاسليک کړې دي، چې د ترهګرۍ، د مخدره شيانو د تجارت، د ښځو او د ماشومانو د راوړلو وړلو او فعاليتونو سره مجادله وکړی شي. دوی د ترهګرۍ د پاره د پانګو د مخې نيولو او هغو د چقولو په اړه يو اضافي پروتوکول هم امضا کړی دی. د سارک په واسطه اعتماد زياتېدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. سیمه ییزې اداري منځ ته را وستلی کېدای شي، اساسي چوکاټونه تیار کېدای شي او له انکشافي مؤسسو سره په ګډه کار کېدای شي.

که په سویلي اسیا کې د افغانستان په شمول د خلکو ترمنځه تماسونه او په تجارت کې اسانتیاوې زیاتې شي نو یو نیم بلیون نفوس ترې ګټه کولای شي ټوله نړۍ دد ې نه استفاده کولای شي.

دلرغونو تاریخي زمانو راهیسې افغانستان د سویلي اسیا د سلامتیا لپاره ډېر ارزښت ورکړی. په نولسمه پیړۍ کې تر بریتانوي پالیسۍ لاندې د افغانستان حیثیت په هندي نیمې قارې کې د یفرسټېټ یعنې د یوه بېطرفه هېواد په توګه ومنل شو.

لیکن کله چې د ثور انقلاب راغی نو له هغه وروسته په لوی شمېر کې د بې کوره شوو کسانو بهیر د پاکستان په لور روان شو او د مهاجرینو د حرکت په علت په پاکستان کې ډېر فشار را پیدا شو.

په افغانستان کې د مجاهدینو فدایي جملې زیاتې سختې او تندې شوي دي، د کومو له کبله چې ډېر ځاني تلفات کېږي د لوید یځو هېوادو ځواکونو هم په افغانستان کې موجود دي دهغوی او د مجاهدینو ترمنځه یو نه ختمېدونکي جګړه لا اوس هم روانه ده.

دا وضعیت یو شان د ټولې سویلي اسیایي دمنطقې د امن او سولې دپاره خطر دی.

په دې زمانه کې په سویلي اسیا کې د کرارۍ او د امن ضرورت دی. د پاکستان او افغانستان ترمنځه او ددغو هېوادو دننه د ترهګرۍ د فعالیتونو د مخې نیولو حاجت د میلیونو خلکو د ژوند د معیار د اوچتولو مسله د هر چا پام غواړي باید په دې منطقه کې سیاستمداران او مفکرین په ګډه کار وکړي او یو ځای تفاهم منځ ته راوړي باید زړه ور او پوه افغان ملت د پوهې او یووالي مثال وګرځي.

دافغانانو ورونو او خویندو، په ویاړ د هند حکومت اعلان کړی دی ،چې په روانه میاشت کې یعنې په مارچ ۲۰۱۱ز کې افغانستان ته یو لک ټنه غله به په وړیا توګه ورکول کېږي. تل دې وي د هند او افغانستان ورو الي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۵- د هند په علمي ادارو کې د پښتو تصنیفونه :

کله چې زه په ۱۹۲۳-۱۹۲۴ ز کال کې د لومړي ځل لپاره مې د کابل مسافرت کړی و، نو له نورو نامتو ادیبانو څخه پرته د مشهور پښتو پوهـاو نومیالی شخصیت پوهاند ښاغلي صدیق الله رښتین سره هم معرفي شوی وم. د دې کتنې په دوران کې هغه ماته وویل، چې څه موده پخوا هغه د هند په ځینو علمي ادارو او کتابخانو کې پښتو نسخې کتلې وې هغه په دغو موندنو ډېر خوشحاله و. نوموړي زیاته کړه، چې هغه یوازې د رامپور په رضا کتابخانه کې د پښتو څلوېښت قلمي نسخې موندلې وې. دغه شان د ډیلي د ملي میوزیم اټکلا او د کلکتې د ایشیایي ټولنې په کتابخانو کې او یا (۷۰) نسخې دده تر سترګو لاندې راغلې وې.

څو کاله وروسته یو بل روشنفکر ښاغلي زلمي هېواد مل هم د هند مسافرت وکړ، چې لومړی مقصد یې په بېلا بېلو کتابخانو کې د پښتو د ادبي مرغلرو لټول وو. هغه د ډیلي او رامپور څخه پرته د علیګړھ مسلم پوهنتون مولانا ابو الکلام ازاد لایبریري (کتابتون) د لکنهو سټېټ ارکایوز، د پټني خدا بخش پبلک لایبریري (کتابتون)، د بنګال ایشیا ټک لایبریري (کتابتون)، د کلکتې وکټور یا میوریال، د کلکتې نیشنل لایبریري (کتابتون)، د حیدرآباد سالارجنګ میوزیم، د دکن اور ینټیل مینیو سکرپټ لایبریري او د تخلق آباد انډین انسټیټوت اف اسلامک سټډیز ته لاړ. له دغو ادارو څخه پرته د ډیلي د پوهنتون په کتابتون کې، د ټونک په اینډبک پرشین ریسرچ انسټیټوت او په ځینو نورو ادارو کې هم د پښتو علمي نسخې موندلی شوو.

د رامپور په رضا لایبریري کې تفسیر افضلیه چې مترجم یې افضل خان عمر خېل دی موجود دی، نسخه د درې کرښیزو سرو او آبي جدولونو ترمنځ په توره سیاهي کښل شوې ده، خو قرآني ایات یې په سره رنګ کښلي دي. د نسخې د لومړي پاڼې د الف مخ پر تندي یو مربع ګلدار مهر لګیدلی دی.

د تفسیر افضلیه د دویم ټوک خصوصیات کټ مټ د لومړي ټوک په شان دي. بله د علي محمد مخلص په لیک یوه تصوفي رساله ده، چې منظومې برخې هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رساله د پېل او پای له خوا بشپړه ده. د نسخې په پای کې ځینې متفرق یادښتونه هم راغلي دي.

رشید البیان د عبدالرشید د نظمونو مجموعه د هنري ارزښت لرونکو نسخو په لړ کې حسابېدلی شي. دا د ډیلي موزیم په کتابتون کې موجوده ده.

همدغه شان د عبدالرشید پنځه نورې نسخې په هند کې پرتې دي، چې یوه ورځخه په رضا لایبریري (کتابتون) کې ده او یوه د تخلق آباد په انډین انسټیټوټ آف اسلامیک سټډیز کې ده.

فرحت المجتبی د با یزید روښان نسخه چې د بادشاه فرخ سیر په عهد کې لیکل شوې وه د ډیلي د میوزیم په کتابتون کې موجوده ده.

ددې خطاط ګل محمد روښاني دی. په دې کې ځای په ځای په سره رنګ عبارات هم راغلي دي. نسخه د کاتب په خط د پانو نومرې لري.

د خوشحال خان خټک فصلنامه د رضا لایبریري (کتابتون) په پښتو کولکشن کې ده، چې عناوین یې په سره رنګ دي تر بسم الله وروسته پېل یې داسې دی:

که سل سل ثنا په هغه ښایي چې ثنا یې هر څوک وایي

که څوک کوزدي که څوک پاس دي

دده واړه په سپاس دي

پانې یې داسې دي:

که تر دا څوک ښه ووایي

مرګ یې مه وه تل یې پایې

و سلام خبره تم شوه

که په بیش وه که په کم شوه

داخوند قاسم تالیف، فواید الشریعت د رضا لایبریري د پښتو کولکشن یوه برخه ده.

د لومړۍ پانې پر اول مخ یې ګلدار مربع مهر او بیا دکتابتون ریاست رامپور مهرونه ځای په ځای لګیدلې دي.

پیل یې داسې دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

عجب نور دي پيدا شوي د حضرت له خاندانه
و افغان ته راختلی تر مذله پاکه کانه

او په پای کې وايي:

قاسمه واوره په زړه يې پند کړه
په دا ځای غافل شه مه پر عمل کړه
دا دې ځای نه دی ته مسافر يې
په دا لارو تلل کړه

<u>مخزن الاسلام</u>

دا ددرويزه او د نورو تاليف دی اودا د دکن په سالار جنګ موزيم کې پروت دی د نسخې په لومړۍ پاڼه د سالار جنګ ميوزيم اوږد مستطيلي مهر او بيا د منيرالملک مهرونه لګېدلي دي.

ددې پېل دا سې دی:

تر بسم الله وروسته
په نامه د حق آغاز کړم
اوس له حق سره به راز کړم

د مقصود المومنين عربي ليکوال با يزيد روښان دی او د پښتو د مترجم نوم معلوم نه دی. دا کتاب د سالار جنګ د موزيم په عربي کولکشن کې موجود دی. د عربي متن تر هرې کرښې لاندې پښتو ترجمه په سره رنګ کښلې ده.

دارزاني روښاني د لوی ديوان څو ګڼې وډې پاڼې د ميرزا خان انصاري له ديوان سره يو ځای چاګڼې وډې ګنډلې دي. په دې کې د ارزاني ټول رباعيات راغلي دي، چې ده خپلې څو نورې رسالې په دغه شعري قالب کې ويلي دي.

د ارزاني د ديوان دغه برخه په دې رباعۍ پای ته رسيدلې ده:

که په غره دي که په رغونه
که غر څه دي که مرغونه
واړه ښاد د حق په ياد دي
که شاهان دي په توغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رضا لایبریري په پښتو کولکشن کې د بابو جان د کلیاتو مجموعه یونایاب شی دی، چې له ۳۱۲ پاڼو څخه جمله دي، د نسخې په منځ کې عناوین، نومونه او آیتونه په سره رنګ کښل شوي دي.

لومړی دفتر یې ۲۲ پاڼې دی په کوم کې چې الف نامه، حمد، نعت، د اصحابو کبار و محامد، مدرح شاه اورنګ، فصل توحید باري تعالی، باب در بیان ایمان او فرایض، فصل وصف رسولان و پادشاهان، قصه مریم اونور راغلي دي.

ددویم دفتر د ۲۲ مې پاڼې د (ب) مخ پای کې شروع شوی او د ۱۲۱ پاڼې د دویم مخ په نیمایي کې پای ته رسیدلی دی. په دې برخه کې د پیغمبرانو قصې ،فقهي او دیني مسایل د اشعارو په بڼه بیان شوي دي. د ۱۲۱ پاڼې د دویم مخ په نیمایي کې قصیده سریاني پیل شوې او په ۱۲۹پاڼه کې پای ته رسیدلې ده اوداسې متفرق اشعار او حکایات راغلي دي ،چې یو هم په کې د یوسف–زلیخا لنډه قصه ده پیل یې تر (بسم الله) وروسته داسې دی:

د الف له برکته مرحمت کړه
ب ، بندګي مې کړه مقبوله عنایت کړه
ت ، تایب مې کړه له غیره
ث، ثواب مې فضلیت کړه
ج، جمال راته جلوه کړه
ح، ح لم مې خاصیت کړه

پای یې داسې دی:

قناعت توکل نقش د فقیری دی
بل هماشی رحلت نه کاله کړنګه
قدم په (سمه) لار ږده بابو جانه
ګوندې خدای دې خاتمه نه کاندي ړنګه

دحمید الله دیوان د ډیلي په میوزیم کې پروت دی: چې په اتیاو پاڼو کې پای ته رسیدلی دی خطاط یې ګل محمد پېښوری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک کلیات (لومړی ټوک) په رضا کتابخانه کې موندل کېږي نسخه د تذهیب او هنري ښېګڼو له پلوه لوړ معیار لري د نسخې تر ۲۸۲مخ پورې رباعیات لیکل شوي دي. په نسخه باندې ځوځایه د کتابخانې ریاست مهرونه لګیدلي دي.

تر بسم الله وروسته یې پېل داسې دی:

که وا ړه خلق ثنا د خدای کا
نور هر څه پرېږدي خو د های های کا
ثنا یې ډېره ده تر حسابه تېره ده
څوک به یې کومه ثنا په ځای کا

پای دادی:

په یوه نفس الوځي چې عنقا د رومي څو کاله
دی میوه د هغه باغ خوري چې یې ونه
چې په دا مشکل خبر شي نانهاله
ځان به خلاص کا له جنجاله

د خوشحال خان خټک د کلیاتو دویم ټوک هم په رضا کتابخانه کې موندل کېږي. د نسخې پېل له غزلو شوی دی د نسخې په حاشیو کې هم په ډېر ښکلي هنري نستعلیق خط د خان ټوټې او غزلې لیکل شوي دي. پر نسخه د کتابخانې ریاست رامپور مهرونه لګېدلي دي.

تر بسم الله وروسته یې پېل داسې دی:

صورت ګر چې شه صورت په دیوال ساز کا
کل عالم یې په صفت زبان دراز کا

پای یې داسې دی:

پاک دی که ناپاک دی د خپل ځان ثنا صفت کا
خوش له خپله ځانه په خپل کار کې فراغت کا
هېڅوک محتاج نه دي چې به غوږ په نصیحت کا
خپل غرض ته ګوري کار د زړه په مصلحت کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې فضولي کړی دم بخود اوسه خوشحاله

دخوشحال خان خټک د کلیاتو نسخه په دوو برخو کې تنظیم شوې ده. په لومړۍ برخه کې غزلیات، مربع، مخمسات، ترکیب بند او نور متفرق اشعار دي په دویمه برخه کې قصاید، مثنوي او رباعیات راغلي دي.

ددولت دیوان نسخه یې هم په رضا کتابخانه کې ساتلې شوې ده. دا په دوو دفترونو کې ترتیب شوې ده. د پیل له خوا بشپړه ده خو د پای له خوا ناقصه ده. پیل یې تر بسم الله وروسته داسې دی:

ای کریمه، ای رحیمه، ای رحمانه
ای ستاره، ای غفاره، ای سبحانه
ای خالقه، ای رازقه، ای مالکه
ای روفه، ای معروفه مستعمانه

پای یې داسې دی:

ښه عمل به یې شاهد مه روی دلبر کا
تر ابده به یې مل همدم غمخور شي
په دیدن به یې خوښ ناست اوسي بیغم تل
پرې مشفق به تر فرزنده هم ترمور شي

د هند په کتابخانو کې د پښتو دادب ډېرې مرغلرې پرتې دي. که موقع را برابره شوه ؛نو دداسې نورو الماسو او جواهراتو نمونې به تاسو په خدمت کې وړاندې کړم. زه د ښاغلي زلمی هېواد مل د هڅو ستاینه کوم چا چې د داسې ارزښت ناکو ادبي نسخو په اړه پلټنه کړې ده او نسخې یې نړۍ ته وړاندې کړې دي.

۲-۵-۲- دآل انډیا راډیو دپښتو پروګرامونو دشپېتو کلونو سفر:

دتاریخ په اوږدو کې دهند او افغانستان ډېر نږدې مناسبات تېر دي ددغو دواړو هېوادونو ترمنځه د فن او کلتور په ډګر کې همکاري او نږدې والی د دوو ملتونو د خوښۍ او خوشحالۍ موجب ګرځېدلی دی. ددواړو هېوادونو ملي ارمانونه یو شان پاتې شوي دي. دواړه د خارجي غلبې او استعمار په ضد له مجادلې څخه پرته د خپلو ملتونو د اقتصادي ودې او پرمختګ په کارونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخت پاتې شوي دي. د هند په نيمه قاره کې ځای په ځای د پښتنو بې شمېره آثار او يادګارونه موندل کېږي.

په افغانستان کې هم د بوډا ډېر زاړه آثار د دواړو هېوادونو د ګډ ميراث ياد تازه کوي. آريانا د افغانستان بل نوم دی او په هغه خاوره زمونږ ګډ کلتور بنسټ کېښودل شو.

ښايي چې ددغو ټينګو اړيکو په علت او د نږدې دوستۍ په پېروۍ د آل انډيا راډيو دخارجي نشرياتو په څانګه کې تر ټولو نه اول په پښتو پروګرامونو پېل وشو ، فعلاً د پښتو د پروګرامونو له معرفي کولو سره په دې هېواد کې د خارجي نشرياتو پېل وشو. دا په ۱۹۳۹ز کال کې وه ،چې پښتو پروګرامونه د آل انډيا راډيو له سټوډيو ګانو څخه د افغانستان او د پښتونخوا په پياوړي سيمه کې زمونږ پښتنو ورونو غوږونو ته ورسېدل او دا کار تر اوسه پورې په سپېڅلو احساساتو او نيکو ارمانونو په درنه توګه روان دي.

ددغو خپرونو په برکت زمونږ ګډ ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې شوي دي. زمونږ دواړو ملتونو له يوه او بل سره د انسان دوستۍ، تراحم، سولې او شرافت په اساس کړه وړه کړې دي. او د آل انډيا راډيو پښتو څانګې د همدغو احساساتو ترجماني کړې ده.

ددغو خپرونو دهند د پښتنو دپاره د دوستۍ تلوسو د هنداري کار کړی دی د تېرو نهه پنځوسو کلونو راهيسې د آل انډيا راډيو د پښتو څانګې د افغانستان د خير او عافيت دعاګانې کړي دي.

آل انډيا راډيو دخبرونو په ډګر کې ډېر شهرت ترلاسه کړی دی. ددې شبکې له خوا نشر کړی شوي خبرونه تل ريښتني او اتحاد وړ منل شوي دي. د پښتو څانګې په هڅو خپلو پښتنو ملګرو او ورونو ته د حقيقي او ريښتني پېښو احوال ورکول ددې څانګې لويه وظيفه ګڼل شوې ده. له خبرونو څخه پرته په روانو واقعاتو څېړنې او تبصرې د پروګرامونو مهمه برخه پاتې شوې ده.

يوه بله د پاملرنې وړ خبره ، د مجلو او ورځپاڼو د سرمقالو په اساس له اخباري تبصرو سره اړه لري. د هندي او اسلامي اخترونو نمانځنې، په ديني او روحاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضامینو دافکارو ځرګندونې او د قران کریم تلاوتونه د پښتو څانګې له عادي او جدي کارونو څخه دي.

د پښتو پروګرامونو د خپرونو په ساعتو کې څو ځله تبدیلي راغلې دي، لیکن اوس هره ورځ د سهار او ماښام له خوا دوه ساعته خپرونې کېږي له یو څو کالو راهیسې همدغه مهال ویش روان دی، په دغو خپرونو کې موسیقۍ ته مخصوص ځای ورکړل شوی دی. د هندي فلمي سندرو او بزمي اشعارو سره سره پښتو سندرو هم لوړ مقام حاصل کړی دی.

پښتو څانګه د هنر او ادب او نور تربیوي او اختصاصي او معلوماتي پروګرامونه هم لري، چې زیاتره د پښتو څانګې غړي په خپله لیکي.

کله چې زه په ۱۹۵۴ز کال کې د آل انډیا راډیو په خارجي نشراتو کې شامل شوم نو زما په یاد دي ،چې د پښتو څانګې مشري د ښاغلي انوارالحق ګران په غاړه وه، چې یو صلاحیت لرونکی او تحرک سړی و. ښاغلي سراج الحق ګران او عیسی خان جاله وان دده له مرستیالانو څخه وو. د نوروغړیو په جمله کې ښاغلي جمناداس تلوار، کشوري لال تلوار، چکرورتي کپور، تربیني لال کپور، هر بهګوان ملهوترا ، اچرج سنګهـ هوړه، ولي محمد بابر، وزیر چند او ځینې نور سړي هم وو، چې چا خپل ژوند پښتو پروګرامونو ته وقف کړی و. دوی ټولو د پښتو ژبې او ادب په غني کولو کې لویه برخه اچولې وه. د ښاغلي ګران او دده خپلوانو له هند څخه له تګ څخه وروسته ښاغلو ننګ یوسفزی، غلام غوث خیبري، ضامن مومند ، عبدالعلي ارغنداوي، عبدالکریم محب، ثنا الله خان، مالیا ، سیار او نورو د آل انډیا راډیو په پښتو څانګه کې وظیفه په ځای کوله.

له نیکمرغه زه په ۱۹۶۳ز کال کې د هند حکومت له خوا د پښتو زده کړې لپاره کابل ته واستول شوم، چېرته چې ما په یوه کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو په پوهنځۍ کې ددې درنې ژبې علم ترلاسه کړو او د پښتو ژبې او کلتور د مینې په دریاب کې لاهو شوم. د پښتو علمي کارونه زما د ژوند لویه برخه وګرځېدله.

د پوهنتون له خوا ټاکل شوو معلمینو څخه پرته چا چې زما سره د پښتو د زده کړې په کار کې مرسته وکړه، په هغو کې ځنې لوړ او سپېڅلي پښتنانه ادیبان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالمان وو ، چې د هغو له جملې څخه ښاغلی صدیق الله رښتین، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرووف بېنوا ، عزیز الرحمان صیفي، میرحسین شاه، محمد ارسلان سلیمي، مجاور احمد زیار، سعدالدین شپون، بهاوالدین مجروح او عبدالحی حبیبي ډېر د قدر وړ او ستاینې وړ شخصیتونه وو.دوی سره زما اړیکې د پښتو او پښتونولۍ پورې محدودې وې. د دوی یادونه ما له دې لپاره کړې ده ،چې له دغو څخه هر چا چې وروسته د هند مسافرت وکړ، هغه د آل انډیا راډیو په پښتو خپرونو کې د خپل علم او قابلیت برخه واچوله.

ما به له هغوی سره مرکې کولې او خپرولې به مې او د دوی د افکار د خوندي ساتلو لپاره به مې ثبت کولې.

ډیلي ته په راستون کله چې د پښتو څانګې مشري ما ته راوسپارلی شوه ،نو ما د اوریدونکو د خطونو او فرمایشونو پروګرام پیل کړو. اوریدونکو ډېر جوش او خوښي ښکاره کړه او هره میاشت په زرګونو لیکونه رارسیدل. دا لیونتوب د دواړو خوا وو څخه پیل شو.

اوریدونکو به پوښتنې کولې او مونږ به په هفته کې درې ځله د ځوابونو پروګرام جوړکړ. د لیکونو یو داسې سیلاب راغی، چې تر قابو لاندې راوستل مشکل شول. وروسته ما د اوریدونکو د استفادې لپاره د اردو ژبې د یو سلو نه زیات درسونه خپاره کړل دوی لپاره به اوریدونکو ډېرې ښې خاطرې څرګندولې.

دآل انډیا راډیو په پښتو پروګرام کې کیسې، نمایشنامې یعنې فیچرونه، ډرامې، هنري او ادبي مضامین، اشعار، د ماشومانو ادبیات، معلوماتي مقالې او تفسیرونه نشر کېږي. زیات ارزښت د هندي وګړو او د افغانستان د نفوسو ترمنځه د دوستۍ د جذبې له ټېنګولو ته ورکول کېږي. څه موده پخوا د علامه رابندر ناتهـ ټاګور د لیکنو په اساس به پروګرامونه ترتیب کېدل د سنسکریت د آثارو تربیتي پروګرامونه به هم وړاندې کېدل د معاصرو هندي ادیبانو آثارو ته به مناسب ځای ورکېدل او اوس هم ورکول کېږي.

په هند باندې کومو افغان پاچاهانو پاچاهي کوله او د چا مقبرې ،مسجدونه او نور یادګارونه دلته موجود دي، دهغو په باب څو ځلې پروګرامونه نشر شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، لـه هغـو سـره سره د هـنـدي جـامعې عنعنوي اخلاقـي ارزښـتونه هـم پـه دغـو پروګراموونو کې راوړل کېږي.

د پښتو څانګې په ارشيف کې په سوونو د هندي اولسي ادبياتو د کيسو ژباړې موجودې دي. د دغې څانګې الماری د هندي فلمونو لـه قيصـو څخـه ډکې دي د افغانستان او پښتونخوا د نوميالو شاعرانو، ليکوالانو او قهرمانانو احوال هم په ډېرو متنونو کې ليدل کېدای شي.

د آل انډيا راډيو پښتو څانګې يو ډېر اوږد ژوند کړی دی او اوس هم په خپل مسـافرت روان دی. ډېـر برياليتوبونـه د دې څـانګې پـه برخـه شـوي دي. لـه ډېـرو محدوديتونو او مشکلاتو سربېره دغه څانګه د هند او افغانستان د نږدې دوستۍ او ښو مناسباتو ښېرغ پورته ساتلی دی. په تېرو شلو کلونو کې ګران دوست هېواد افغانستان له ډېرو ستونزو او ربړونو سره مخامخ شوی دی هلته ډېرې وينې توی شوي دي. د خارجي مداخلت او لاسوهنې له کبله ډېر زيات زيان خلکو تـه رسيدلی دی. د آل انډيا راډيو د پښتو څانګه د هغې مبارکې ګړۍ انتظار باسي، کله چې پـه افغانستان کې سوله بيا ځای پـه ځای شي، خلک بـه بيا پـه خندا، هوساينې او خوشحالۍ ژوند وکړي، په فضا کې به بيا د خوږو سندو رانګازې پورتـه شي او د ملي اتڼ جوش او ذوق بـه ليدل کېږي. متيقين يم، چې د هغې خوښۍ او ښادۍ انعکاس به د آل انډيا راډيو په پښتو پروګرامونو کې په ښه شان سره کېږي.

د دغـې څـانګې مسـتقبل د ځلمـي روشـن لال ملهـوتره پـه لاس کـې ځلانـد او روښانه ښکاري خلک به راځي او ځي، نړۍ به استخدام کېږي او وبه ووځي ليکن دغـه څانګـه بـه د هـند او افغانسـتان د ښـو مناسـباتو پـه توګـه بـه قايمـه وي او ډېر پرمختګ به وکړي.

۲-۵-۷- دهنداوافغانستان مناسبات دتاريخ په منځنۍ دوره کې:

د هند او افغانستان ترمنځه مناسبات له پېړيو پېړيو راهيسې روان دي. د هند په ښېلا ښېلو ځايونو کې د افغانانو تاريخي آثار د هغې زمانې ياد تـل تـازه سـاتي، چې هغوی په هند کې د خپلې هستوګنې په دوران کې قايم کړي وو. تر ټولو نـه اول مونږ د هغو آثارو ذکر کوو، چې اوس هم د ټولو خلکو پـام خپلـې خواتـه را کـاږي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې دورې څخه مخکې د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې د هندي پاچاهانو لکه چې د کنشک او د نورو آثار او س هم لیدل کېږي.

په ۱۱۹۲ز کال کې سلطان محمود غوري په هند باندې دویمه حمله وکړه او له دې هېواد څخه دورستنیدو نه مخکې یې قطب الدین ایبک د ډیلي د سپه سالار په حیث وټاکه.

کله چې محمود غوري ووژل شو نو قطب الدین ایبک خپل ځان د تاریخ په پاڼو کې د پاچا په حیث اعلان کړو، چې د تاریخ په پاڼو کې د غلام پاچا په نامه یادېږي.

د قوت الاسلام جومات یې ودان کړو، چې په هند کې لومړی جومات و. قطب مینار په ډیلي کې د پاچا قطب الدین له خوا جوړ شوی و .دا دواړه آثار نن هم شته او د هندیانو او د پښتنو د روابطو نماینده ګي کوي.

له قطب الدین څخه وروسته د غوري خاندان نهه پښتانه پاچاهان تېر شوي دي، چې په هغوی کې ملکه راضیه بېګم هم ده ، هغه د هند په تاریخ کې یو لوړ مقام لري.

د سلطان شمس الدین الشمس په مړینه دی په قوت الاسلام جومات کې ښخ کړی شو. دده په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي او له نورو آثارو څخه ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د تفریح ځایونه جوړ کړی شول، چې خلکو به ډیلي د طرب آباد په نامه یاداوه.

له سلطان ناصر الدین څخه وروسته دده پوه وزیر غیاث الدین بلبن پر تخت کېښناست هغه د بستي نظام الدین تر څنګ په کلا کې یو سور محل جوړ کړو، چې خلکو به دا ځای د غیاث پور په نامه یاداوه.

د غلجي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدین غلجي د سیري په نامه یو نوی ښار ودان کړو، چې دغه ښار د ورانو او نړېدلو او کنډوالو آثار اوس هم لیدل کېږي له هغه سره نږدې د کلتوري پروګرامونو لپاره یې یو لوی تالار جوړ، چې سیري یې اوس لافاني ګرځولی دی.

دغه پاچا د مسجد قوت الاسلام علايي دروازه هم جوړه کړه.دده د جومات په لمر پریواته خوا کې خپل محل هم تیار کړو. حوض خاص ددې پاچا یادګار دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اوس هند ته د تورستانو د پاره د يوه ډېر په زړه پورې ځای په حيث وده موندلې ده او ډېر پر مختګونه هلته کېږي.

د تخلق افغانانو دريېيم ډيلي د تخلق آباد په نامه ودان کړ. سلطان غياث الدين تخلق ددغه ښار ودانونکی و دده مقبره او د کلا ديوالونه اوس هم د يادګار په توګه موجود دي.

څلورم ډيلي چې د جهان پناه په نامه شهرت وموند، د تخلق کورنۍ د دويم پاچا محمد تخلق ودان کړی و. چراغ ډيلي جومات بېګم پور او نورې ودانۍ د هغه ډيلي يادګارونه دي.

د فيروز شاه تخلق له خوا پنځم ډيلي فيروز آباد جوړ کړی شو. دا ډيلي له زاړه ډيلي څخه تر نوي ډيلي پورې غزيدلی دی، ددې ډيلي له دروازې څخه د باندې کابلي دروازه ده د فيروز شاه د کوټلې کنډرونه اوس هم ليدل کېږي. په باړه هندوراو کې قدم شريف د فيروز آباد يادګار دی، چې هلته د فيروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان قبر هم پروت دی.

شپږم ډيلي دغياث الدين بلبن له خوا د نظام الدين اوليا له درګاه سره نږدې جوړ شو، چې د غياث پور په نامه ياديده اووم ډيلي هم غوري پښتنو ودان کړو.

د پښتنو له خوا جوړ شوي ښارونه او يادګارونه زمونږ دواړو هېوادو نږدې اړيکې په ښه شان سره ښايي. قطب مينار ډېر مشهور يادګار دی دا ۳۳۸ فټه جګوالی لري ددې مينار په لومړي منزل د قران کريم ايتونه کښل شوي دي.

سلطان بهلول لودي دا مينار ه ترميم کړ، ددې په هر منزل کې يې ډول ډول نقشونه جوړ کړي دي.

له مهرولي سره نږدې د سلطان ناصر الدين محمود بن شمس الدين الشمس قبر دی د سلطان غياث الدين شانداره مقبره چې اوس ودانه شوې ده، له مهرولي سره نږدې ده.زمرد پور اوس د نوي ډيلي برخه ګرځېدلې ده دا کلی د غوري پښتنو د وخت او عصر کلی دی.په دې کلي کې له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمرد پور په څنګ کې د لنګر خان پښتون مقبره ده ،دا هم د غوري پښتنو یادګار دی.

د تخلق کلا ته نږدې هزارستون نومې ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق جوړه کړې وه. د شاعر بدر چهاچي په وینا دا یوه ډېره ښکلې ودانۍ وه.

د حضرت نظام الدین اولیا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې ده، چې په پښتني طرز جوړه شوې ده. د شیخ نصر الدین محمود روشن چراغ دهلوي په زیارت باندې سلطان فیروز شاه تفلق ډېره عقیده لرله ده دغه یادګار ګنبد هم ودان کړو.

د ډیلي د پیر روشن چراغ زیارت ته نږدې ست پله نومې یو ځای دی، چې په اصل کې د فیروز شاه تخلق د ښکار ځای و. ست پلي ته نږدې د کړکۍ جومات دی په پخوا نو زمانو کې دلته د کړکۍ په نامه یو کلی و، چې نن هم په یوه صورت موجود دی.

په دې اساس دغه جومات د دغه کلي په نوم مشهور شوی دی دا جومات مربع او څلور ګنبدې لري دریو اړخونو ته یې درې دروازې دي او د قبلې اړخ ته یې کومه دروازه نشته. په دې جومات کې په نهو ځایونو کې نهه برجونه جوړ شوي دي او د هر برج لاندې څلور څلور ستنې لګول شوي دي.

په دې جومات کې ډېرې ستنې هم شته په ۱۸۵۷ز کال کې د انګریزانو په ضد د هند د آزادۍ د لومړۍ جګړې په سلسله کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو تر ډېرو وختو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به یې کول.

دفیروز آباد په ښار کې فیروز شاه د مسافرو د استوګنې دپاره یو سل و شل سرایونه ودان کړي وو. دې پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه.

ددې ښار جومات او مینار ډېر شهرت درلود فیروز شاه تخلق د اشوکا مینار له کوم ځای څخه راوړو او د فیروز آباد په کلا کې یې ښخ کړو او مینار زرین نوم یې ورباندې کېښود.

په باړه هندو راو کې فیروز شاه تخلق یو زیارت جوړ کړی و، چې په کې دده د ځوی شهزاده فتح خان قبر دی ددې شهزاده په سینه یوه ډبره پرته ده، چې ورباندې د رسول اکرام (ص) د مبارک قدم نخښه ده دا ډبره د بغداد د خلیفه له خوا سلطان

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیروز شاه ته د سوغات په توګه لیږل شوی و. په دې زیارت کې د هند د نوي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی.

دلودي پښتنو یادګارونه په ښه صورت کې اوس هم موجود دي د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. ددې مقبرې تر څنګه د لودي کورنۍ نور نامتو کسان هم ښخ دي. دا ځای په نوي ډیلي کې د لودي باغ په نامه یادېږي او ډېر خلک هلته د ګرځېدو لپاره ځي.

شیر شاه سوري د مغل پاچا همایون له خوا چې کومه کلا پیل شوې وه سرته ورسوله دې کلا ته خلک زړه کلا وايي، په دې کلا کې شیر شاه سوري بې ساري ودانۍ جوړې کړي.

له زړې کلا څخه یو میل لرې د عیسی خان سوري کلی دی، چې هلته د عیسی خان سوري زیارت او جومات دی.

د شیر شاه سوري په حکومت کې دده د پاخه تدبیر او عدالت په برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تاریخ کې یې مثال نه موندل کېږي. دده سیاسي شعور او اداري صلاحیت بې سارې دی.دده افغاني خویونه او د انسانیت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاینې وړ دي.

هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته ډېره توجه لرله شیر شاه له بنګاله تر اباسیند پورې لوی سړک وویست.

د سړک په غاړو کې یې هر ځای مسافر خانې جوړې کړې او داسې نور کارونه یې وکړل ،چې دغه انسان دوستي او متانت په ښه شان سره ښیي. شیر شاه سوري تر مړینې وروسته د بهار په ساسرام کې خاورو ته وسپارل شو.

له دغو خبرو څخه په واضح ډول جوتېږي، چې د تاریخ په منځنۍ دوره کې دهند او افغانستان تر منځه د ثقافت او د فنونو په ډګر کې ډېرې ژورې او ټېنګې اړیکې وې، چې انګازې یې مونږ په موجوده عصر کې هم اورو.

۲-۵-۸- دهندیانواودپښتنوترمنځ یووالی:

هندیان او پښتانه په ډېرو ډګرونو کې سره یووالی لري. له ډېرو پېړیو راهیسې د دوی ترمنځه سیاسي، اجتماعي او کلتوري اړیکې روانې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه ملتونه د ایمانداری، ملي غرور، مساواتو، د وطن د مینې، دفاع او سادګۍ په شان صفتونو باندې ویاړي. استقامت او ملي استقلال د دواړو قومونو لوی میراث دی دواړه اجتماعي عنعناتو، دودونو او مقرراتو ته ډېر ارزښت ورکوي.

په ځانګړې ډول د شمالي هند د خلکو او د پښتنو ترمنځه په احساساتي او روحاني سویه ډېر نږدې والی ښکاره کېږي. په دې ګډون کې هغه ټول شیان پراته دي، چې د دوی د فرهنګي عظمت او ملي روایاتو اساس ګڼل کېږي.

که د ژبو اړخ واخلو نو ګورو به، چې هندي او پښتو ژبې د یوه او بل سره څومره ورته والی لري او څومره یو شان لغتونه او متلونه لري. پښتو د پښتنو د ملي ژبې نوم دی او د دوی د وطن نوم دی پښتونخوا یا پښتونستان. د هندیانو ملي ژبه هندي ده او د دوی ملک دی هندوستان د دواړو قومونو خلک تور ویښته او غنمي رنګ لري او د هغو له سترګو څخه د شجاعت، زړورتیا، ملي برم او د سخا رڼا ځلېږي. که څه هم د نورو قومیتونو عناصر د پښتنو او هندیانو سره ګډ شوي دي، لکه څنګه چې له ژوندیو او محرکو ټولنو سره پېښېږي، بیا هم د دوی په قامي روح او سیاسي افکارو کې هېڅ تغیر نه دی راغلی دا ددغو دواړو قومونو د استقلال او روحي استحکام مستقله نښه ده.

هندیان او پښتانه دواړه د عزت، شرف او شخصي حریت اعلي معیار ساتي له ذلت سره هېڅ ته سر نه ټیټوي، لیکن دواړه د خپلو مشرانو ډېر عزت او احترام کوي. د هغوی اطاعت قبلوي او په ډېره عاجزۍ یې امر مني. مشرانو ته خپل حق ادا کوي او له خپلې وظیفې څخه هېڅکله ځان نه ژغوري.

د مهربانۍ او خواخوږۍ په مخ کې خپل ځان قربانوي او د هر شي له لاسه ورکولو ته حاضروي. د هندیانو او د پښتنو په زړونو کې د ملي غرور احساس کلک او ټینګ دی، په دوی باندې ملت او وطن له هر شي نه ګران دی دوی د خپل ملي حریت د ساتلو په لاره کې د هېڅ ډول فداکارۍ صرفه نه کوي.

د استقلال د ساتنې د هدف د ترلاسه کولو لپاره دوی سختو او پېچومو لارو څخه تېرېږي. هندیان او پښتانه په خپل ملیت خورا نازان دي. دواړه د هېچا سلطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه مني او د حاجت د مخې نيولو لپاره هر وخت مجادلې ته چمتو وي.د پښتنو ملي شاعر خوشحال خان خټک د خپل ملت په نازېدلو ويلي وو.

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانې خوشحال خټک يم

هماغه شان يو هندي شاعر ويلي دي:

سب سی پیاری مجهی وطن کې ابرو هی
تلوار میری هاتهو می چلتی هر سو هی
جو بهی اس پر بد نظر ډالی ګا
وه صدیو تک اپنی دردو کو پالی ګا

شرافت او غيرت د هنديانو او د پښتنو شيوه ده.

يو افغان شاعر ليکلې دي:

مغرور شو مه په دې چې افغان يمه زه
اګاه نه يمه هېڅ چې نادان يمه زه
د ځانه نه يم خبر، نه له بده حاله
والله خزان وهلی، ګلستان يمه زه

دعلامه اقبال دا شعر ډېر ښکلی دی:

هندی هی هم وطن هی هندوستان همارا

ديوه هندي شاعر افکار دملت له مينې څخه ډک له دې شعر څخه څرګندېږي، چې د يوه پښتون له دې احساساتو سره ورته والی لري.

مجهی خبر هی نه دین اور نه دنیا کی
می تو جیتا هو بس وطن کی لی
میری جان اور ایمان هی اس په نچهاور
ایثار کی ګهونټ پیتا هو بس وطن کی لی

هنديان او پښتانه د عاجزانو، فقيرانو، غريبانو او د حاجتمندانو څارنه کوي. له معيوبانو سره مرسته او مهرباني کوي، د مېلمنو هرکلی کوي. دواړه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ننګ، لوړ همت او ټېنګ عزم ښتنتان دي ،لیکن دوی تکبر نه کوي او عجز له لاسه نه ورکوي د لوړ همت انسان له هر چا سره په ورین تندي غږېږي.

شگفته کرہ لکه لمر تندی هر چاته

چې په تله دې سیا پوش تمام جهان شي

په هندي ژبه کې دا شعر دی:

خنده پشیانی سی هر ایک سی بات کرو

کهلی دل سی مسکراو اور ملاقات کرو

هندیان او پښتانه د هیچا غلامي نه مني دواړه په شخصي سویه د شرافت، نرمۍ او له انسانیت څخه کار اخلي، لیکن هېڅوک خپل ثقافت او ملي برم ضرر رسولو ته نه پرېږدي. په خپل ځان اعتماد لري لیکن که ځېنې غلطی ورڅخه پېښېږي، نو ددې اعتراف کوي.سمد ستي خپله خطا مني، تل د ترقۍ په لیاره پر مخ ځي پر هېچا ظلم نه کوي او د ظالمانو مخه نیسي دواړه ملتونه په مساواتو کې یقین لري، هر انسان ته په درنه سترګه ګوري له خلکو سره عزیزانه سلوک کوي او له بې تکلفۍ څخه کار اخلي.

ما څو ځلې د پښتونخوا مسافرت کړی دی او له بې شمېره پښتنو سره مې کتلي دي.ما تل دا فکر کاوه ،چې هندیان او پښتانه سره یو شان خلک، یو شان افکار، احساسات او عادات لري.

یوازې د ژبې فرق و هندیان هندي او نورې ژبې وایي پښتانه زیاتره پښتو وایي نور د دوی ټول خصلتونه یو شان دي په پښتونخوا کې د ځینو مشکلاتو له کبله یو شمېر زیات پښتانه هند ته مهاجرت کولو ته اړ شول.

ځکه زمونږ خوراک یو شان و زمونږ کالي یو شان، پښتني او هندي ښځې یو شان شرم او احیا لري، زمونږ کړه وړه یو شان دي، زمونږ افکار او نظریې یو شان دي، زمونږ ماشومان هېڅکله خپل ځانونه بېګانه یعنې نابلده نه ګڼي ټول پښتانه په هندي ټولنه کې د خوښۍ او خپلوی حس کوي ؛پښتانه وایي، چې سلامت اوسی، هندیان او په ځانګړي ډول پنجابیان وایي: « رکهه سائیی دی» پښتانه وایي دا ستاسو خپل کوردی هر کله راشئ هندیان وایي «آپ کا اپنا گهر هی، پهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور آیی ګا» پښتانه وايي «خدای دې مل شه» هندیان وايي «ایشور آب کې رکهشا کری» یعني خدای دې محفوظ ساتي.

په هند او افغانستان کې د انساني ورورولۍ حس ډېر زیات لیدل کېږي. په پښتنو کې د جرګې روایت دی په هندیانو کې د پنچایت دستور دی جرګه او پنچایت چې کومې فیصلې کوي، د کلي خلکو ته هغه منظورې وي ټول وګړي د هغو تصمیمونو احترام کوي. دا د جمهوریت یو ځلاند مثال دی هندیان او پښتانه دواړه جمهوریت او انصاف خوښونکي خلک دي. دوی د ژوند تر اخري سلګۍ پورې د خپل وطن دفاع کوي.

هندیان د خپل ټاټوبي هند لپاره ځانونه قربانوي پښتانه د خپل مسکن پښتونخواه لپاره د غازیانو په شان د توري په ترڅلو پرله پسې مجادله کوي دواړو ته خپل وطن تر ټولو فضیلتونو لوړ دی دوی د خپل مملکت د ګټې لپاره د هر څه نه تېرېږي.

د دوی د پاره وطن یوه داسې کلمه ده ، چې پرې ځانونه قربانوي د دفاع په لیاره کې په سرومال لوبې کول د هندیانو او د پښتنو فطرت دی.

زلمي ولاړ توري تر ملا دي

غزا له ځي پر خپل وطن سرور کوینه

جانان مې سر په وطن کېښود

۲-۵-۹- دفخرافغان خان عبدالغفارخان په یاداوویاړکې :

کله چې پاد شاه خان خان عبد الغفارخان په ۱۸۹۰م کال کې له پېښور سره نږدې د اتمانزو په اشنغر کلي کې زوکړه وکړه، چاته نه وه معلومه، چې د غه هلک به یوه ورځ په نړۍ کې د انساني آزادۍ او د پښتني برم په آسمان کې د یوه ستوري په حیث وځلېږي. هغه خپل ټول ژوند د خلکو د خدمت او ښېګړې لپاره وقف کړ. هغه د هند د نیمې وچې د سرنوشت په بدلولو کې داسې برخه لرله، چې تر او سه پورې په میلیونونو خلک د هغوی یاد ته خپل سرونه ټیټوي او د یوه لوی رهبر او زعیم په حیث د هغوی احترام کوي. زه په یقین سره ویلی شم ،چې څومره ایثار او قرباني پاچا خان په خپل اوږد ژوند کې وکړه. هغه په ټوله نیمه وچه کې د بل کوم قومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشـرپه برخـه ونـه شـوه.دانګلیس اسـتعمارچیانوله منګولوڅخـه دنیمـې وچـې دخلکودآزادولولپاره په مبارزه کې فخرافغان نه یوازې میړانه ښکاره کړه، بلکې ټول ملت یې لـه ژورخوب څخـه راویښ او متحـد کړو.پښـتنوورته دفخرافغـان یـا دپاچا خان خطاب ورکړواوهندیان چې تراوسه پورې دسرحدي ګاندهي پـه نامـه یادوي.هغوی دلوړواخلاقو خاوند اوخپلووطنوالوته یې دلوړهمت ،ننګ اوغیرت اواسـتقلال لاربښـوونه کوله.هغـه نـه یـوازې پـه پښـتونخوا کـې دخـدایي خدمتګارانوتحریک شـروع کړ،بلکـې دهندلـه ملي کـانګرس سـره یـې یوځـای کړو.دکوم په نتیجه چې انګریزي استعمارچیان دهند لـه نیمـې قـارې څخـه د خپـل ټغرراټولولوته اړشول.

پاچـا خـان دهنـد دنیمـې وچـې دسیاسـي اوروحـاني مشـرپه توګـه ومنـل شو.نوموړی دعدم تشدد دعلمبرداراپه حیث مشهورشو. دی دسولې اودهم آهنګی مرستیال اودهنددآزادۍ دجنګ سترسالارمهاتماګاندي صمیمي ملګری و.دوی دواړو دیوه اوبل لپاره ډېره مینه او احترام درلود.هرکله چې دهندملي کـانګرس لـه ګاندهي جي سره په کومه معامله موافقه نه درلوده،نوپاچاخـان تـل دګاندهي جي په پړه ولاړپاتې شواوورسره یې مکمله مرسته وښودله ،کله چې په ۱۹۳۱م ع کـال کې پاچاخان تـه دکـانګرس دګونـد دریاست دقبلولوپیشنهاد وشو.نوهغه دده پـه وینـا دهغـه لـه منلوڅخـه انکـاروکړ،چې هغـه یـوازې دخلکوخدمتګاردی اوورتـه ددې عهـدې ضـرورت نشـته ،لـیکن هغـه دیـوې اوږدې مـودې لپـاره دکـانګرس دکـارکوونکې کمیټې دغړي پـه توګـه پـه کـارکې بوخت پـاتې شو .دګاندهي جي اودپاچـا خـان ترمنځـه اخـلاص اودزړه درنښـت دومـره زیـات و ،چـې هغـوی دواړودوطن دآزادۍ په مجادله کې اوږه په اوږه دامپراتوریانوله وحشت سره ډک فعالیتونه په ځان زغمل.

خان عبدالغفارخان صاحب دهند دنیمې وچې دویش په باب دمسلم لیګ دغوښتنې سخت مخالفت کاوه.کله چې دکانګرس ګوند دویش پلان ومنلونوپاچا خان ورته وویل ،چې تاسوموږلیوانوته اچولي یو ،هغوی لـه شروع څخه ترآخره پـورې دیـوه متحـد اوسیکولرهند ارزولرله.همدغـه مقصـد دپـوره کولولپـاره یـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخدای خدمتګارانو تحریک منځ له راوستی واوورته یې ویلي وو ،چې زه ورته یوه داسې وسله ورکوونکی یم ،چې پولیسان اوعسکران به ددې په ضد دریدلی نشي.دادرسول اکرم وسله ده ،چې تاسوورسره بلد نه یی.هغه وسله دتحمل اودصداقت ده.دنړۍ هیڅ قوت ددې په ضد نشي دریدلی.

په دې تحریک کې دیولکونه زیات ځوانان شامل شول اوهغوی په سر ه سینه دانګریزانو ترکنترول لاندې دقوا وو ظلمونه وزغمل.دخدايي خدمتګارانو له خوا داعتصابونو په نیولو اودعدم تشدد په اساس دناوړه فعالیتونولاس ته راوتل.دپاچاخان مشر وروړډاکټرخان صاحب ددغه تحریک سیاسي مشري کوله ،لیکن دمسلم لیګ دمشرښاغلي محمد علي جناح له خوا دده حکومت ړنګ کړی شو.

د ۱۹۳۰ م ع کال داپریل په درویشمه نیټه پاچا خان دمالګې دسیته اګره په علت داحتجاجونو په دوران کې دپولیسو له خوا ونیول شو.دخدايي خدمتګارانویوه ډله دپېښور په قصه خوانۍ بازار کې راټوله شوه.دل .انګریزانو خپلو عسکروته امروکړ،چې په راټول شویو خلکوباندې دماشین ګڼوپه واسطه ګولۍ وچلوي.په هغه ساحه کې دوه نیم سوه بې وسلې مظاهره کوونکي کسان له ډېرې بې رحمۍ څخه په ګولیو وویشتل شول.خدايي خدمتګارانو چې دپاچاخان له خوا دعدم تشدد په اصولو روزل شوي وو ،بې له تشدد دعکس العمل هغه بې انصافي وزغمله.

پاچاخان په پښتنو باندې غږوکړ،چې ستاسو کوربربادۍ ته ولیدلی دی.ودریږئ اوداياد وساتی ،چې تاسوله کوم نسل سره اړیکې لرئ ،کله چې دکانګرس دګوند له خوا دهند دنیمې وچې دویش دمنع کولو دپېشنهادونوله منلو څخه یې انکاروکړ،نو پاچاخان اودهغوی پیروان دپاکستان اوهند دواړو څخه خوابدي شول.لیکن کله چې له پاکستان سره شاملیدو په باب دریفرېنډم اعلان وشو ،نو پاچا خان دهندملي کانګرس دواړودریفرېنډم بیکاټ وکړ.په دې علت په ۱۹۴۷ ع کال کې دخیبرپښتونخوا له پاکستان سره شاملیدنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډېرلږاکثریت په اساس ممکنه شوه.په دې ریفرېنډم کې یوازې ۵۰،۱ فیصد خلکو دراېو په ورکولو کې برخه واخېسته.

خان عبدالغفارخان صاحب د ۱۹۴۸ ع کال دفبرورۍ په درویشمه نیټه دپاکستان دنوي مملکت دوفادارۍ لوړه وکړه ،ځکه چې هغه وخت دپاکستان داساسي قانون دجوړلو داسمبلۍ اجلاس کیده.دهماغه کال دمۍ په اتمه نیټه پاچاخان لومړی قامي مخالفت ګوند جوړکړ،چې نوم یې دپاکستان آزاد ګوند کېښودل شو.هغه دغیرفرقه دارانه فلسفې دخپلولو تصمیم ونیولو.

لیکن دپاکستان دحکومت له خوا په فخرافغان باندې هماغه شان شک اوبدګمانۍ دوام درلوده اودغه عظیم مشرد ۱۹۴۲ م څخه تر ۱۹۵۴ م پورې په کورکې بند وساتلی شو.له بند څخه په خلاصیدو هغه په اساسي قانون سازه اسمبلۍ کې بیا وینا وکړه،په دې وینا کې په بابره کې دهغه دمرستیالانو دوژلو غندنه شوه.

پاچاخان دلویدیځ پاکستان دیوه یونټ دجوړلو دمخالفت له کبله څو ځلې و نیول شو.دهغه دورورډاکټرخان صاحب له قتل څخه وروسته دحکومت له خوا سرحدي ګاندهي ته دیوه وزیرپه حیث په حکومت کې دشاملیدو پیشکش وکړی شو ،لیکن هغه ونه منلو .نوموړی تر ۱۹۵۷ م پورې په بندي خانه کې و اوپه بل کال کې بیا ونیول شو.لیکن په ۱۹۶۴ م کې دی دومره ناروغه شو ،چې حکومت یې خوشې کولو ته اړشو.

دخپلوناروغیو په باب پاچاخان په خپل پیغام کې وویل:«زه چې کله دعلاج لپاره له ملک نه بهرتلم نوهغه وخت دپاکستان دجوړیدو اتلس کاله تیرشوي وواوپه دې اتلسو کالو کې ما پنځلس کاله په جیل کې تیرکړي وواوپاتې درې کاله په نظربندۍ کې .زه له کوره دعلاج لپاره نشوم وتلی.دقام اوولس خدمت خولویه خبره وه ،زه یوخدایي خدمتګاریم اوله خپل خدای سره مې دا وعده کړې ده،چې د هغه دمخلوق خدمت به کوم اوترمرګه به یې کوم .نوچې کله زما علاج مکمل شونوما ځان سره فکروکړو ،چې په پاکستان کې خومالـه څوک دخدمت موقع نه راکوي نودامې بهتره وګڼله ،چې زه افغانستان ته لاړشم ولې ،چې هغه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ورونه دي او دا باقي عمر مې له هغو ورونو سره تیر کړم نو ځکه تا سو ته معلومه ده ، چې ما د غه ۸ کاله هلته د افغانستان د اولس سره په خدمت کې تیر کړل او دا سې علاقه او کلی مې پرې نښود ، چې ما هلته د ورورولۍ او قامولۍ پیغام د هغوی غوږونو ته نه وي رسولی.

کله چې پاچاخان په سپتمبر ۱۹۶۴م کې د پاکستان له بندي څخه خلاص شو .نو هغه د خپل علاج لپاره بریتانیا ته لاړ ،لیکن دوه میاشتې وروسته بیرته کابل ته راورسېدو.هلته د ډېرو افغانانو له خوا یې تود هرکلی وشو.د پښتو د غه سترزعیم تر۸کالو پورې په افغانستان کې هستوګنه لرله چیرته چې د د غه درانه هېواد له خلکو سره یې مناسبات نور هم نږدې او پراخ شول.

پاچاخان صاحب په دسمبر۱۹۷۲ م کې بیا پاکستان ته لاړ ، چیرته چې خیبرپښتونخوا او بلوچستان کې د نیشنل عوامي ګوند ایالتي حکومتونه جوړ شوي وو.هغه ۱۹۷۳ م ع کال په نوامبر میاشت کې د صدر اعظم ذوالفقار علي بهټو د حکومت له خوا ونیول شو او فخر افغان ورته تر ټولو نه ناوړې حکومت په توګه بیان شو.بادشاه خان په ۱۹۸۵ م کې د هند د ملي کانګرس د سلمې کالیزې په نمانځلو کې د ګډون لپاره هند ته تشریف یوووړل او بیا یې په ۱۹۸۷م کې د هند تر ټولو نه لوی اعزاز بهارت رتن په ورکېدو سره وویاړل شول.خلکو د سرحدي ګاندهي د امسافرت دیوه جشن په توګه ونمانځلو.

په ۱۹۸۸م کال کې کله چې د هند او پاکستان د نیمې قارې او د افغانستان د عوامو تر ټولو نه زیات درانه او پیاوړي مشر له دې فاني دنیا څخه رخصت شو ،نو هغه وخت په پېښور کې په کور کې بندي و.د دوی په رضا دی د ختیځ افغانستان په جلال آباد کې ښخ کړی شو او دده هدیره زموږ ټولو لپاره د زیارت ځای ګرځېدلی و.د فقید ستر مشر د اعقیده وه ، چې د افغانستان په خاوره کې د هغوی د تدفین له کبله د خیبر د دواړو خواوو پښتانه به کم تر کمه په احساساتي او روحي ډول یوشي او د هغوی لرغونی تهذیب به په راتلونکي کې د لمر په شان په ټوله نړۍ باندې وځلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې د پاچاخان په باب يو شو کتابونه چاپ شوي دي ، چې په کې د نيمې وچې له استعمار څخه د آزادۍ د ستر مشر د برخې ويا ړنه هم شوې ده. په دغو کتابونو کې د ښاغلي ايک ناتهه اليمورن ، راجموهن ګاندهي ، چې د مهاتما ګاندهي لمسی دی ، پياري لال ډي جي تندوګر او د نهرو ياد ګاري موزيم او کتابتون له خوا چاپ شوې نسخې ډېرې مقبولې دي. لکه څنګه چې هرچاته معلومه ده د مهاتما ګاندهي او د سرحدي ګاندهي خان عبدالغفار خان صاحب ترمنځه ډېر نږدې والی او ديوه او بل لپاره ډېر احترام و .

په ۱۹۳۸ م ع کال کې پاچاخان مهاتما ګاندهي له ځان سره د اتمانزو په خپل کلي او د ايالت نورو ځايونو ته هم بوتلو. څلور ورځې په کلي کې له تېرېدو څخه وروسته دوی پېښور او نوښهره ته لاړل. هلته د اتمانزو او د پېښور په شان ګاندهي جي د خدای خدمتګارانو له سالارانو سره يوه غونډه وکړه. سالارانو ورته په يوه تحريري استقباليه بيان کې وويل: چې مونږ ستاسو څخه متشکريو ، چې تاسو مونږ ته د عدم تشدد يوه داسې وسله راکړې ده ، چې له پولادو څخه د جوړ شوو وسلو په نسبت زيات اغيزه ناکه ده. هغوی مهاتما ته يقين ورکړو ، چې په عدم تشدد کې زمونږ اعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او مونږ به تل په دې ټينګ ولاړ پاتې کيږو. ګاندهي جي ورته مبارکي وويله او ورته يې توصيه وکړه ، چې که هغوی په دې عمل عقيده وکړي نو هغوی به يو نوی تاريخ جوړ کړي .

ګاندهي جي د خدای خدمتګارانو د نظم او نسق ډېره ستاينه وکړه ويې ويل :چې «ما په خپل ژوند کې داسې خاموشه او منظمې جلسې ډېرې کمې ليدلې دي .» د فخر افغان په خپلو تورو کې د ګاندهي جي دا اميد پيدا شو ، چې د دې د رنو او تور زنو پښتنو په ذريعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي او لکه وايي: «زما دعا ده ، چې پښتانه دې نه يوازې دا چې هندوستان ته آزادي وګټي بلکې د دغه آزادۍ په برکت ټولې دنيا ته د عدم تشدد د ازرين اصول ورمعرفي کړي .» يو شو خدايي خدمتګارانو ګاندهي جي ته وويل :مونږ منو ، چې مونږ خپګان په يوه پوره ډول له خپلو زړونو څخه لرې کولای نه شو. په پوره توان لګولو هڅه به کوو ، چې داسې ناتواني لرې کړو. ګاندهي جي په دې وينا خوشحاله شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاندهي جي او فخر افغان خان عبد الغفار خان ديوه او بل په ملګرتيا د صوبه سرحد د ډېرو نورو ځايونو مسافرت هم وکړ او د بېلو بېلو راېو لرونکو شخصيتونو او له نورو خلکو سره د افکارو تبادله وکړه. هرځای ته چې دوی لاړو. د هغوی هر کلی وشو او په خصوصي ډول ګاندهي جي د پښتنو په خيالاتو پوه شو او ورته يې وويل چې هغوی ته په کار دي ، چې د خپل ملک خدمت ته ملا و تړي.

فقيد ښاغلی صادق علي د کانګرس يو لوی مشر او د هند له آزادۍ څخه وروسته د مهاراشترا او د تامل ناډو د ايالتونو والي و ، د پاچا خان د بې ساري خصوصيتونو په باب د ليکلو په ضمن کې ويلي دي ، چې سرحدي ګاندهي د هند د نيمې قارې د انګليسانو له جنګ څخه د آزادولو د خپلو هڅو په وخت د خلکو په عمومي ويښتيا کې اغېزه ناکه برخه درلوده. د هغوی تر مشرتابه لاندې خدايي خدمتګارانو ډېرزړه ورکارونه وکړل. محترم پاچا خان يو سپېڅلی مسلمان او ګاندهي جي يو نيک هندو و. ليکن د دغو دواړو مشرانو افکار او نظريې يو شان وې ، چې مقصد يې د ټولې نيمې وچې د خلکو د اخلاقو او له وطن سره د مينې د احساساتو ټينګول وو. د پاچا خان خپل ساده ژوند شجاعت ، نه ويرېدنه ، له شان و شوکت څخه پرهيز ، له کړاونو څخه د تيريدو چمتووالی داسې صفتونه وو ، چې هغوی په اسانۍ سره خپلو وګړو ته د جدوجهد الهام ورکولی شو. پاچا خان چې خپل ځان لپاره کومه سمه او ټينګه لارغوره کړه هغوی کولی شول ، چې په هغه د خپلو خلکو د انساني ورورولۍ ، مساواتو ، زغم ، رښتيا او د عدم تشدد خويونه لا هم ټينګ کړي.

ښاغلي خورشيد عالم خان چې د هند د خارجه وزارت مملکتي وزير او بيا د کرناټک د ايالت والي و. د پياوړي مشر خان عبد الغفار خان په وياړ کې ليکلي دي ، چې هغه د خلافت د غورځنګ په دوران کې د لومړي ځل لپاره له مهاتما ګاندهي سره په تماس کې شوی و. هغوی تر ډېره حده پورې د مولانا ابو الکلام آزاد ، علي ورونو او د حکيم اجمل خان ګوندي مشرانو سره ورنږدې شول ، چې د هغوی ټولو معزز قامي مشران وو. د پاچا خان د ناراحته اجتماعي او سياسي جديت له کبله مقامات ودرېدل. وربانـدې محاکمه وشوه او هغوی د ۱۹۲۱م کال د سپتمبر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ولسمه نیتیه د دریو کالو تر با مشقت جزا لاندې بندي کړی شو. کله چې په ۱۹۹۲م ع کـال کې د خدايي خدمتگارانو په غورځنگ پیـل وکړ نو هغـه خپـل ځان د الله پـاک د خدمتگارانو په حیث وگانه. هغـه بـه تربگنی ختمې کړي، خپلو ماشومانو ته بـه تعلیم ورکـړي، خپلو ښځو ته د مهربـانۍ پـه سترگه گوري، دواده مصرف بـه کـم کړي. د ظالمانو په ضد به مجادله وکړي او پـه مکمل ډول د عدم تشدد لاره اختیـار کړي. پاچاخان د پښتنو په زړونو کې د داسې تعمیري پروگرامونو د تعقیبولو جذبـه راپیدا کړه، چې په واسطه یې خپل اقتصادي، ټولنیزا و علمي حالات ښه کړی شي.

ښاغلي خورشید عالم خان لیکلي دي، چې پاچاخان یو پاک دیني انسان وا و لـه دې سـره سـره هغـه یو پـوه معقـول او باسـیرته مشـرهم و. هغـه ډېـر رحم دلـه، زړه ور، تخیلي او نجیب شخصیت درلـوده او لـه دې کبله هغـه نـه یـوازې د فخر افغـان بلکـې د فخر هنـد دبللو مسـتحق هـم دی. مونږ تـه لازمـه ده، چـې د پاچاخـان دافکارو، عملونو او د اجتمـاعي، اقتصـادي فلسـفې مطالعـه وکړو او لـه هـر ډول جگړو او مخالفتونو څخه غاړه وغړوو.

میرمن سعیده سید بن حمید لیکلي دي، چې کله خان عبدالغفارخان صاحب زوکړه کړې وه، نو پښـتنو له هغـې څخـه مخکـې لـه انگریزانو سره پـه مجادلـه کـې پنځوس کاله تېر کړي وو. پاچاخـان د یـوې نـامتو کورنۍ فرزند و، چې دوه هدفونـه یې درلـودل. یو د خپلو خلکو ترمنځه د یووالي او بـل لـه انگریزانو څخه د خلاصون. سربیره پردې د خپلو هڅوله امله برتانیوانو ونشول کولی، چې پښتانه ترخپـل لاس لاندې راولي او یا هغوی د ډیورنډ د کرښې په ختیځو او سویلي برخو کې مستقیما تر خپل کنترول لاندې راولي.

د خان عبدالغفارخان صاحب له انگریزانو سره مجادله وه او د کومې پـه واسطه چې هغه خپله سلطه قایمه کړې وه. قبایل وو. هغه وخت په ډېرې نـا آوازۍ کـې ژونـد کاوه. د هغـه کرهنیز تولیـدات ډېـر کم وو او تجـارت یـې د صفر برابرو. پښـتنو نشـول کولی، چې د هند د ملي کانگرس په شان خپـل کـوم سیاسي گونـد وچلوي. ښاغلي عبـدالغفارخان صـاحب پـه یـوه ملـوک الطـوایفي کلتـور کې لـه خـدايي خدمتگارانو څخـه لـه انگریزانو څخـه د آزادۍ د ترلاسـه کولو او د خپلـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو دا و چتو لو لپاره د عدم تشدد عقیده خپله کړه. پاچا خان وویل: د یوه مسلمان یا د پښتون لپاره په عدم تشدد باندې اعتقاد کول بیخي د حیرانۍ خبره نه ده. د فخر افغان په خپل ځان کنترول او له ځانه د تېرویدو لاره غوره کړه، چې د خپلو خلکو د ښه والي او ښېګړې موقعې را پیدا کړي.

د فخر افغان فرزند خان عبدالولي خان صاحب د خپل ګران پلار په باب دلیکلو په ترڅ کې د هغه د لومړي ځل د ګرفتارۍ کیسه دا سې بیان کړې ده: د لومړي لوی جنګ په ختمیدو د انګریزانو حکومت د هند په مرکزي قانون سازه اسمبلۍ کې د رولټ د قوانینو مسوده وړاندې کړه. هندې قام پرستانو د غې مسودې د ملک د جارایستلو په حیث هځې وګڼلې، ځکه چې انګریزانو ژمنه کړې وه، چې د جنګ پای ته رسیدو ځخه وروسته به هېواد ته یو رقم خود مختاري ورکړی شي. په ټول هند کې احتجاجي جلسې وشوې. یوه جلسه د پاچا خان په کورنۍ کلي اتمانزو کې وشوه، کوم صدارت چې پاچا خان په خپله وکړو. نو موړی ونیول شو او هتکړی پرې ولګولی شوې. نو موړی له چارسده ځخه تر پېښوره پورې ۱۲ میله پلي تلو ته اړ کړی شو، کله چې د هغه له لاسو نو ځخه وینې ځځېدلې. کله چې د خلافت غورځنګ شروع شو، نو د هغه په اجلاس کې افغانستان ته د هجرت غړ و شو. پاچا خان افغانستان ته په راتلو د غازي امان الله خان سره وکتل چا چې له برتانیې سره په جنګیدو هغه استعماري قدرت ته له افغانستان سره دیوې لوزنامې کولو ته اړ کړی شوی و. افغانستان دیوه آزاد او خپلواک هېواد په څېر د منل شوا و دې نورو هېوادو سره ډیپلوماتیکي مناسباتو د قایمولو حق د رلود.

پاچا خان لیوا له و، چې پښتانه دې تربګنۍ او دښمنۍ پرېږدي او خپل اختلاف د ټوپک په ځای د خبرواترو او د وروروليٰ او د مینې له لیارې حل کړي. له دې ځخه پر ته دوی د آزادۍ اسلامیه سکول (ښوونځی) د بنسټ تیږه هم کېښودله او د وخت په تېرېدو سره نور مکتبونه هم له دې سکول سره شامل شول. متعلمین به تشویقیدل، چې هغوی دې د حضرت رسول الله دژوند او تعلیماتو ښوونه هم ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انګریزانو به زیږزیږ کتل ،چې غلمی پاچاخان څنګه د پښتنو په ژوند کې اصلاح ګانې کوي ،دزړو دردونو رسمونو یاد کموي،دوطنوو الو په ژوند کې سادګي راپیداکوي اوورې وړې دښمنۍ له منځه وړي.

د پښتنو ځلمي مشر د اسلامي مکتبونو په واسطه دیوې روغې ،خوشحاله اوسرې غونډۍ ټولنې دتاسیس آرزو هم لرله.انګریزان په دغه مهمه اوحساسه سیمه کې په دغوبدلونونو ډېرشکمن اوخپه شول.هغوی دا سیمه له افغانستان څخه جلاکړې وه اودلته دغه سرې ترافغانستان له بادشاه سره دملګرتیا اړیکې ټینګې کړې ،هغه بادشاه چې دبریتانوي معیارونو دهغې لوی دښمن شوروي اتحاد سره ډیپلوماتیکي مناسبات قایم کړي وو.یوې خوا انګریزانو هڅې کولې ،چې دکتابونو په لیکلو دافغانانو اوپښتنو په منځ کې نسلي بې اتفاقي راپیدا کړي اوله بلې خوا دغه ځلمی لګیاو ،چې دټولو پښتنو دیووالي تلقین کوي اووایي،چې دا ملت هیڅکله سره جلا کیدای نشي.انګلیسان د بېلوبېلو قبایلو لپاره دبیلوبیلو ایجنسو په قایمولو دهغوپه منځ کې دبې اتفاقۍ په راپیدا کولو کې بوخت وو اوله دې برعکس دوی دیوې ونې دتنې په شان دي اوبېلې بېلې قبیلې دوه ښاښونه دي.له دې کبله انګریزان افغانستان په سیاسي ډول دویشلو په خپله ناوړه لوبه کې په اداري سویه هم پاتې شول.

ښایي چې دفخرافغان مخې ته ترټولو نه لویه مسأله دپښتني ټولنې دغه قند مزاجي وه ،چې هغوی په ډېرې وړو کې پاړوني هم ټوپک په لاس کې ونیو ،پاچاخان خلک دیوه اوبل لپاره احترام ،انساني خواخوږي اوپه ځانګړې ډول دعدم تشدد په مقدس اسلامي اصولوپوه کړل اوددې په نتیجه کې په پښتني ټولنه کې ډېرتغییرراغی اوپه خلکو کې له پېرپوراهسې د روانو دښمنیو د پرېښودلو تمایل وغوړېدل،ځکه چې انګریزانو دغه وضیعت نشوزغملی ،هغوی پاچاخان بندي کړاوددریو کالولپاره یې دتوروتنبو په شا واچاوه ،چېرته چې دهغه ځان په عذاب کې و.

پاچاخان په بندي خانه کې حس کړل،چې پښتنو ته دیوې ورځپاڼې اویا دجریدې ضرورت دی.له همدې کبله دوی دپښتون نومي جریدې آغازوکړ،ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي چې غازي امان الله خان هم په دې ګام ډېر خوشحاله شو. کله چې پاچاخان بنګال ته لاړ، نو انګریزانو هغه ونیولو او د عیسویانو یوې غونډې ته دوینا کولو په الزام د دوو کالو لپاره په جیل کې واچول شو.

د ۱۹۳۵م کال کې په سرحدي صوبه کې انتخابات وشول په کومه کې چې خدايي خدمتګارانو لوی بریالیتوب خپل لاس ته راوړ. هغه نوابانو، خانانو، خطاب لرونکو جاګیردارانو او نورو ته ماتې ورکړه. انګلیسانو صاحبزاده عبدالقیوم د وزیر اعظم په چوکۍ کېښناوه، لیکن کله چې کانګرس د حکومت واګې په خپل لاس کې د نیولو تصمیم ونیولو. د صاحبزاده د وزارت په ضد د عدم تشدد قرارداد تصویب وشو او ډاکټرخان صاحب د وزیر اعظم عهده سنبال کړه. له انتخاباتو څخه وروسته فخر افغان خان عبدالغفار خان صاحب ته صوبه سرحد ته د راتلو اجازه ورکړی شوه. بریتانوي مقاماتو الزام ولګاوه، چې یوازې د پاچاخان صاحب د موجودیت له کبله د صاحبزاده وزارت ماتې وخوړله. کله چې پاکستان منځ ته راغی نو ګورنرجنرال ښاغلی محمدعلي جناح د ډاکټرخان صاحب وزارت رنګ کړو او د هغه په ځای د مسلم لیګ حکومت وټاکل شو. دغه خبره بیخي له نظره وغورځولی شوه، چې ډاکټر خان صاحب ته په ایالتي اسمبلۍ کې د ۳۳ غړو مرسته وه او د مسلم لیګ یوازې ۱۷ غړي وو. بادشاه خان او د دوی ډېر همکاران ونیول شول او بیا په چارسده کې د بابړه پېښه وشوه په کومه کې چې ۲۰۰ تنه په بې رحمۍ سره په ګولیوو ویشتل شول. بادشاه خان صیب بې له کوم عدالت له محاکمې څخه د شپږو کالو تر اوږدې مودې پورې په بندي خانه کې وساتل شو او هغه ډېر سختو اوکړاونو ښکار شو.

د تاریخ له پلوه به دا خبره هیڅکله نشي هېره، چې د پاچا خان غونډې یو سپېڅلی مسلمان، د پاک زړه انسان، ربښتونی وطن پالونکی او د الله پاک نیک بنده د خپل ملک د سیاستمدارانو له لاسه دومره ظلمونه او ستمونه په ځان باندې زغملو ته اړ شي. دا د خواشینۍ خبره ده، چې د هند او پاکستان په نیمه وچه، په قبایلي سیمو او د ګران هېواد افغانستان په ځینو سیمو کې اوس هم د تشدد او د ترهګرۍ پېښې د وینو د تویولو فعالیتونه دې بند شي او په دې ټوله سیمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او سوله په ځای کړی شي او په دې ساحه کې میشته ټول وګړي په امنیت او خوشحالۍ کې ژوند وکړی شي.دا سې دعا ګانې به دپاچاخان پاک روح ته تسکین ورکړي اوزما بله دعا دا وه ،چې دالله پاک دې رحم وکړي، چې دهند او افغانستان اولسونه دې دتل لپاره په نړۍ کې دورونو په شان و اوسیږي.دیوه او بل لپاره په خواخوږۍ ژوند وکړي او په هرډګر کې په سیاسي ،اقتصادي، کلتوري، معاشرتي ،تعلیمي او احساساتي ډول سره نورزیات نږدې شي ،چې په اوسني اوپه راتلونکي زمان کې هم ددوو ملګرو هېوادونو په شان وګڼل شي.

۲-۵-۱۰- دهند دفن اوکلتورپه ارتقا کې دپښتنوبرخه :

د هندیانو او پښتنو ترمنځ د فن او کلتور په ډګر کې نږدې مناسبات د تواریخ یوه روښانه پاڼه ده پښتنو دهندي ژوند په هره برخه کې لوی رول لوبولی دی، چې نښې نښانې یې تر اوسه پورې موجودې دي او د هغو وختونو یاد تازه کوي، کله چې ددغو دوو لویو قومونو ترمنځه مثبته همکاري په محرک ډول روانه وه.

آریانا د افغانستان بل نوم دی او په هغه خاوره زمونږ ګډ کلتور بنسټ کېښودل شو. ریګ وېدا دانسان تر ټولو نه پخوانۍ اثر دی او دا لوی کتاب یوازې د هند او افغانستان میراث نه دی ،بلکې ټوله نړۍ پرې ویاړي د هغو ورځو ګندهارا – عصري افغانستان د هغو اریاوطن و چا چې له هندیانو سره ګډ اعتماد کړی ،اداري او ګډ عنعنات یې درلودل.

کله چې لوی (بودا) خپل پیغام نړۍ ته ورکړو هغه د هندیانو او د هغه وخت پښتنو لپاره د مساوي تسکین باعث وګرځېد اوس هم د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې دهغې زمانې بې شمېره زاړه آثار موندل کېږي په دنیا کې د بوډا تر ټولو نه جګه مجسمه په بامیانو کې ده په بګرامو کې د ډبرو او د فیل په غاښونو ښکاري اوس هم د هند او پښتونخوا د ګډ میراث یو په زړه پورې مثال دی. د تواریخ په اوږدو کې د پښتنو او د هندیانو ګډ سرنوشت د یادونې وړ خبره ده.د سکندر اعظم د راتګ له کبله یوناني کلتور د افغانستان له لیارې هند ته رسېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و د باختري پاچاهانو د وخت د بلخ ښار ذکر په سنسکريت کې د باهلک په توګه راځي.

دافغانستان او دهند په ژوند کې ډېر داسې شيان چې اوس عادي ګڼل کېږي، له قديم يونان څخه د مسافرو، فيلسوفانو، ليکوالانو او د مفکرينو په واسطه په دغه سيمه کې رسيدلي وو. دکالي او د قلم په لغتونو مونږ ټول پوهېږو، ځکه چې دا د افغاني او د هندي ژبو برخه ګرځېدلې ده. هر څوک چې د بېلا بېلو آريايي ژبو دجوړښت مطالعه کول غواړي، هغه ته لازمه ده، چې په افغانستان او په شمالي هند کې د هغو د مروجو ښو له يو او بل سره مقايسه وکړي په دې ډګر کې هم مونږ د پېړيو پېړيو راهيسې د ګډ کلتور او ميراث ثبوت ګورو.

يوه عظيم شخصيت جمال الدين افغاني د اسيا او د افريقا قارو ته يو نوى فکر او فلسفه وښښله د هغې په برکت د لويديځ د غلبې نښې نښانې له ختيځې نړۍ څخه لګيا دي. په نولسمه پېړۍ کې د آزادۍ لپاره د پښتنو الې ګولى د اسيا د خلکو لپاره د يوه روښانه مثال په توګه ثابتې شوې. هغوى به په داسې حال کې د ژوند ديموکراتيکي ښې ساتلې، له کومو سره چې داروپا د سياست زده کونکي بلد نه وو. په جرګو کې او د سرو د آزادۍ په مفکوره کې او د قبايلو په ژوند کې همدا ديموکراسۍ تخم په ښه توګه ساتل شوي دي. په ټوله نولسمه پېړۍ کې د پښتنو د آزادۍ مبارزې د اسيايي هېوادونو د ولسونو لپاره دتشويق او د الهام باعث ګرځېدلى.

له لومړي لوى جنګ څخه وروسته افغانستان بيا د يوې آزادې هستۍ په توګه په خپلو حقوقو ټينګار وکړ په هغه وخت کې هندي خلک هم د غلامۍ له خوب څخه د آزادۍ رڼا ته راويښ شول هند په يو څو کالو کې د آزادۍ ناوې وګټله اوس مونږ د يوې نوې ټولنې په حيث په يوه نوي اجتماعي نظام کې له پاتې نړۍ سره يو ځاى پر مخ ولاړ يو. اوس هر څوک د مساواتو په اساس د خپل سرنوشت د ټاکلو په کار کې بوخت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندي کلتور له پښتونخوا ه څخه د صوفي بزرګانو او زلميانو په راتګ ډېر بډای شو د چشتيه صُوفي سلسلې باني غريب نواز حضرت خواجه معين الدين د افغانستان يو سوغات دی، چې په هند کې يې د يوه نوي روحاني ژوند اغاز وکړ.

ددې هېواد په زرګونو او لکونو خلک د هغوی د نېک ژوند او تعليم تر اغېزې لاندې راغلل لا تر اوسه پورې بې شمېره وګړي بېله د مذهب او دين امتياز په اجمېر شريف کې د هغوی مزار ته زيارت کوي او د خپلو آرزوګانو د پوره کولو لپاره دعاګانې ورته کوي هماغه شان بابا شيخ فريد الدين ګنج شکر هند ته د پښتونخوا تحفه ده هغوی هم د صوفيانو له چشتيه سلسلې سره اړه لري. هغوی د خواجه قطب الدين بختيار کاکي مريد او د حضرت نظام الدين اوليا مرشد و، چې په ټوله نړۍ کې يې ډېر شهرت ترلاسه کړ و د بابا شيخ فريد دومره لوی او پاک شخصيت و، چې کلام يې د سکهانو په مقدس کتاب سری ګورو ګرنتهـ صاحب کې هم ثبت دی او د ټولې نړۍ سکهان په ډېر احترام د هغه عبادت کوي.

له دغو صُوفي زعيمانو څخه پرته ډېر نور لوی او پاک شخصيتونه له پښتونخوا څخه هند ته راغلل او د پوه ګډ کلتور په ارتقا کې يې ونده ورکوله.

پښتنو په هند کې د ودانيو په جوړلو ډېرې مظاهرې کولې سلطان محمد غوري په ډيلي کې قوت الاسلام نومي جومات جوړ کړ. دده جرنيل قطب الدين د قطب مينار په ودانی پېل وکړو دا دواړه آثار تراوسه پورې موجود دي او د نړۍ له بېلا بېلو هېوادونو څخه د تورستانو د دلچسپۍ مرکزونه دي.

د قطب مينار د جوړولو کار شمس الدين الشمس پای ته رسولی و د الشمس په دوره کې د حوض خاص او حوض شمسي څخه ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او د سيل د پاره داسې ښه د تفريح ځايونه جوړ شول، چې خلکو به ډيلي د طرب آباد په نامه ياداوه.

سلطان ناصر الدين د جمنا د سيند په غاړه يوه سپينه ماڼۍ ودانه کړه، چې نوم يې هزارستون کېښود. غياث الدين بلبن د ډيلي د بستي نظام الدين تر څنګ په کلا کې يو سور محل جوړ کړ، چې خلکو دا ځای د غياث پور په نامه هم ياداوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې د اردو ژبې باني امير خسرو و ، چې هغه په دې هېواد کې زيږېدلی وليکن دده نيکه دافغانستان د بلخ له مربوطاتو څخه د يوه کلي و. اردو ژبې د هند د بېلا بېلو قامونو ترمنځه د لساني او کلتوري يووالي په ټېنګولو کې بې ساری رول لوبولی دی. امير خسرو د غياث الدين بلبن د دربار شاعر چې اصلاً افغان و او نيکه يې له بلخ څخه و ،هند ته راغلی و.

دغلجايي کورنۍ سلطان علاو الدين غلجي په ډيلي کې د سيري په نوم يو نوی ښار ودان کړو ، چې کنډرونه يې اوس هم ليدل کېږي.

دې پاچا د زړې کلا هزارستون ترميم کړ او د مسجد قوت الاسلام علايي دروازه يې هم جوړه کړه .هغه د علايي مينار په ودانولو هم پيل وکړ، چې جګوالی يې تکيمل ته ونه رسيدو. دا مينار لا تر اوسه د قطب مينار په احاطه کې د ننه موجود دی. د نظام الدين اوليا د درګاه اکثر ځايونه د همدې پاچا په وختو کې ودان شوي دي.

دفيروز شاه تخلق په دوره کې څو برجي مسجد ، د ترکمان ګيټ لوی مسجد ، د کوټلې مسجد ، د کالو سرای مسجد ، د بېګم پوري مسجد او د مالويه نګر په څنګ کې کړکۍ مسجد ، دا ټول جوړ او ودان شول. د فيروز شاه کوټله د همدې پاچا کلا وه، چې اوس د هغې کلا ځېنې وراني کنډوالي پاتې دي.

پاچاسکندر لودي داګرې په خوا کې سکندر نومي ځای ودان کړو د اګرې قلا هم همدې پادشاه جوړه کړې ده، چې دغه کلا مغلو ترميم کړه او د پښتنو د دورې نه وروسته يې دغه کلا په خپل نوم کړه د ډيلي په لودي باغونو کې د لودي خاندان د ډېرو پاچاهانو مقبرې دي، چې ډېر خلک هلته ځي او د لودي سلاطينو ياد تازه ساتي.

پاچا شېرشاه سوري د شېر ګړهـ په نامه يوه کلا او يو ښار ودان کړو ، چې آثار يې د يوه جګ فصيل او شانداري دروازې په شکل کې موندل کېږي. شېر شاه سوري له بنګاله تر پېښوره پورې لوی د پاچاهي سړک تېر کړو ، چې په هر پړاو کې يې د مسافرو لپاره ښه سرايونه ودان کړای شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې دا سړک د پښتنو او هندیانو ترمنځ د تګ راتګ او راکړې ورکړې لویه وسیله وګرځېده او دا شان پښتنو له هند سره فرهنګي او اجتماعي اړیکو د لا ټینګولو لپاره لوی سامان مهیا کړو.

شېرشاه سوري به هولي او اختر یو ځای نمانځل هغه دواړه یې یو شان ګڼل او هر چاته یې ترغیب ورکړ، چې هغه دې په دواړو کې له خوښۍ سره ګډون وکړي. ددې تفصیل د شېر شاه سوانح نګار ناظم خان په ښه شان بیان کړې دي. شېر شاه دا هڅه کوله چې د هند له ټولو قامونو څخه د هېواد یو متحد قومیت جوړ کړي. همدغه راز یې پښتنو ته تل ددې خبرې تلقین کاوه ،چې ټول سره یو شی او قبایلیت په افغانیت کې مدغم کړی.

په هند کې د پښتنو له خوا جوړ کړی شوي ډېر زیات جوماتونه، کلاګانې، زیارتونه، مقبرې، باغونه، سړکونه او سرایونه موجود دي. دا د هغو فرهنګ او کلتور ته د پښتنو پایېدار سوغاتونه او یادګارونه دي ،چې په هره یوه مانۍ د پښتنو د فن او هنر چاپ پروت دی. هغوی د هند ګډ میراث په بډای کولو کې شتمنه برخه اخیستې ده. په تاریخي ډول دا دوه قومونه د یو او بل سره ډېر نږدې شوي دي.

په ادبي ډګر کې هم پښتنو په هند کې د ستاینې وړ کار کړی دی، چې ثبوت یې د پښتنو خطي نسخو کې موندل کېږي ،چې د هند په بېلا بېلو کتابخانو کې پرتې دي ددغو قلمي نسخو موجودیت زموږ دواړو هېوادو د فرهنګي همکارۍ علامه ده.

ددغو خطي نسخو مراکز د ډیلي ملي موزیم، رامپور رضا لایبریري او د بنګال ایشیا ټک سوسایټي دي. دا نسخې په علیګړهـ، لکنهو، پټنه، کلکته، حیدراباد، تونګ او نورو ځایونو کې هم پیدا کېږي.

د پښتنو لوی شخصیت خوشحال خان خټک له هند سره نږدې اړیکې درلودې. د هند په اړه یې ډېر څه لیکل او دا سې له هند سره یې فرهنګي او ادبي روابط ډېر زیات ټینګ کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو په هر ډگر کې له دې هېواد سره مينه او علاقه ښکاره کړه او په دې کې به هېڅ مبالغه نه وي، چې د پښتنو او هنديانو کلتوري او فني علايق دومره نږدې دي، چې په دې ډول نور هېوادونه په دې سويه خپلې اړيکې نشي ساتلی، په وروستيو ورځو کې د ښاغلي سرآهنگ غوندې د موسيقۍ فنکار د دې هېواد په فرهنگ کې د يادونې وړ کار کړی دی.

په تېرو څو کلونو کې چې گران افغانستان له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی په دغه وخت يو شمېر زيات پښتانه له خپلو کډو سره هند ته راغلي دي او ډېر دلته ميشت شوي دي.هغوی خپل کلتور او هنرونه له ځانه سره راوستلي دي او د يو او بل اغېزې په هر چا باندې کړې دي د فرهنگي کړه وړه او اجتماعي زغم عمل پرله پسې روان دی.

۲-۵-۱۱- دهنداوافغانستان ترمنځ لرغوني مناسبات :

د نړۍ په دغه سيمه کې چې هند او افغانستان نومېږي ،د تېرې پېړۍ په اوايلو کې له تاريخ پر مخ آثار لټونې د لويديځو علمي هستونوله خوا شروع شوې وې.له دغو علمي لټونو څخه دا نتيجه لاس ته راځي، چې د هند او افغانستان په خاورو کې د شپږو زرو کلونو په شاوخوا کې هنديانو مدنيت درلود.دهړپه دې سيمه کې ترتاريخ دمخه د دې سيمې مدنيت د کچهـ تر جزيره نما پورې هم غځېدلی و او د هغه ځای له زياتو غونډيو څخه داسې آثار موندل شوي دي، چې دد هړ د مدنيت آثارو ته بيخې ورته دي او د کشفياتو دا ساحه د راجکوټ د ښار سويلي خواته پرته ده.

ددوه نيم زره کاله قبل مسيح په شاوخوا کې د آريايي سپين پوستو انسانانو يولوی جمعيت په آريانا نومي هېواد اودآمو په شمالي غاړو کې دکوچنيتوب اومالدارۍ ژوند تېراوه او شمېر يې چې زيات شو ، نو د آمو سويلي سيمو او د باختر ورشو ته راغلل او د هندوکش په شمالي او سويلي لمنو کې مېشته شول.

دغو خلکو د نفوسو او قبيلو د زياتوالي په سبب لمر ختيځې خواته هجرت وکړ او د هند شمالي ارتو سيمو ته تېر شول او دلته يې يو مدنيت جوړ کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مدنیت د ویدا په پخوانیو څلورو کتابو کې انعکاس لیدل کېږي. په همدې دلیل ورته ویدي مدنیت وایي، چې د څوارلس سوه قبل مسیح په شاوخوا کې موجود و څلور ویده دي: دیګ وید، سام وید، اتهرو وید، میجر وید، تر ټولو پخوانی وید زیګ ویدا دی، چې په کې د افغاني قبیلو، پاچاهانو، نومیالیو خلکو، غرو او جغرافیایي ځایونو ډېر نمونه راغلي دي.

دآرین خلکو تاریخي دوره د ویدې سرودو سره شروع کېږي او له همدې تاریخي منبع څخه د آرین خلک افکار، عقاید، د ژوند طرز او د افغانستان له خاورې څخه د دوی مهاجرت څرګندېږي د ژبپوهنې له مقایسو څخه دا ښکارېږي، چې د افغاني ژبو او د ویدي او د سنسکریت د ژبو ترمنځ ډېر ژبني مشترکات موجود دي دا هم ویل کېږي، چې د ویدي د لرغونو ورک شوو سرودونو راتلل همدا د افغانستان او د باختر ورشو ده، چې ددې او سنیو موجوده سرودو نویوه برخه به هغو ورکو شوو سرودو نوې بڼه وي له لرغونې افغانستان سره د ویدي مدنیت ډېره ټېنګه رابطه له دې څخه څرګندېږي ،چې د ویدي او سنسکریت پخوانۍ ډېرې کلمې په پښتو او دري ژبو کې ریښې لري.

دریګ ویدا په سرودونو کې د افغاني خاورې د ډېرو سیندو یادونه شوې ده په اتهرو ویدې کې د بلخ نوم د بېلګې په شکل یاد شوی دی. وروسته یې د مهابهارت په کتاب کې بېلګه راغلې ده.

په ویدي سرودو کې د لسو آریایي قبیلو جګړه یاده شوې ده، چې د روایۍ د سیند پر غاړه شوې وه او په دغو قبیلو کې د افغانستان د خلکو هم ډېر نمونه شته. لکه الینا (د الیشنګ او الینګار خلک) او بهالانه (د بولان ددې خلک او پکتهه (پښتون) له دې جملې څخه د ریګ ویدا په دویم ټوک کې د پکتهه د قبیلو او د هغو نومیالي کسانو او پاچاهانو څو وارې یادونه شوې ده له هغو څخه پکتهه نامتو پاچا توروهوني یعنې شمشرباز نومېده.

هندا او افغانستان یو ډېر لرغونی او ګډ تاریخ لري ،چې په کې د یونان د پاچا سکندر اعظم ذکر هم راغې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه پاچا په ۳۲۲ قبل مسیح کال کې له خپل لښکر سره په هغه پله د هند خواته تېر شو، چې اوسني اټک ته نږدې یې د اباسین پر سیند تړلی و. هغه د ټېک سلا پلو لاړ او بیا جهلم خواته وخوځېد. ده د پنجاب له پاچا پروس سره جګړه شروع کړه د جګړې په پای کې سکندر خپل رقیب ته ټولې فتح کړې سیمې بېرته ورکړې او دی یې له خپلو دوستانو څخه وګاڼه سکندر او ده د لښکرو یوه لویه برخه د افغانستان له سویلي خوا څخه د فارس لوري ته ولاړ.

د سکندر تر مړینې وروسته دده جنرال سیوکوس د بابل حکمران شو او له هغه ځایه یې اسیا ته مخه وکړه هغه د افغانستان لمر ختیځو سیمو ته وخوځېد ځو چې هند ته د سکندر د تګ لاره تعقیب کړي په ۳۰۵ ق م کې سیوکوس د کابل له لارې د سند او هند خواته ولاړ تر اباسین تېر شو خو د اباسین په لمر ختېځه غاړه کې د چندر ګپت له لښکرو سره مخامخ شو، څنګه چې د چندر ګپت لښکر ډېر غښتلی و نو سیلوکوس روغه ورسره وکړه او ډېر ولایتونه یې چندر ګپت ته پرېښودل په دې ډول د آریانا نیمه خاوره د هندوکش تر سویلي برخو پورې د چندر ګپت لاس ته ورغله او دا لومړی ځل و، چې د هندي آریایانو فرهنګي او سیاسي اغېزه د اندوس له لمر ختېځې خوا څخه د اندوس لمر لویدیځ پلو ته را تېر شو.

د چندر ګپت له مړینې وروسته دده زوی بندو سار پر تخت کېښناست د سیوکوس تر مرګ وروسته دده زوی انیاکوس پاچا شو او د موریا د پاچا بندوسار سره یې ډېر ښه دوستانه مناسبات درلودل بندوسار په ۲۷۳ قبل مسیح کې وفات شو او دده پر ځای دده نامتو زوی اشوک پر تخت کېښناست. اشوک د هند له لورې سترو او نامتو پاچاهانو څخه و، چې ځلویښت کاله یې د هند له بنګاله د افغانستان تر ارغنداوه په ډېر برم پاچهي وکړه.

په ۲۶۰ ق م کې د کالنګا په جګړه کې اشوک یو لک تنه خلک ووژل او یو سل وپنځوس زره تنه یې بندیان ونیول تر سلو زرو پورې انسانان هم له لوږې مړه شول دغه خونړیو پېښو د اشوک پر شخصیت ژوره اغېزه وکړه او دده په روحي وضع کې څرګند بدلون راغی. ده د مهاتما بدهو وفات او امان دین ومانه او د یوه راهب او مذهبي سړي بڼه یې اختیاره کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشوک درې تنه بوډا ايي مبارزان د کندهار، کشمير او د لمر ختيځې آريانا (افغانستان) نو رو سيمو ته ولېږل.هغوی د بدهـ د تعليم په خپرولو ګوتې پورې کړي، چې همدې پلوه اوس د ګندهارا په ناوه او د افغانستان په لمر ختېځه سيمه کې ډېرې بوډا ايي نښې ليدلی کېږي او هم دا وايي چې اشوک د خپل هېواد په شمال کې څلور لويې ستوپې يې جوړې کړې وې، چې يوه يې د پېښور د بالاحصار پر غونډۍ وه د فرانسوي موريس فوشه په خوله ښايي دا به هم هغه ستوپه وي، چې د « سترګې د سوغات» په نامه يادېدله او هغه ځای و، چې د بوډايانو په ګروهه بدهـ خپله سترګه قرباني کړې وه.

د۱۲۰م کال په شاوخوا کې د کوشانيانو خورا نامتو او ډېر واکمن امپراتور د افغانستان د کوشاني پاچاهانو د دويمې کورنۍ موسس کنيشک پاچا شو، چې لقب يې د ګندهارا پاچا و او په سکو کې يې ځان د پاچاهانو پاچا باله. دده د امپراتورۍ لحن تر لرغونې آريانا او اوسني افغانستان د باندې په هند کې هم خبره شوه.دده د هېواد وېش لمر لويديځ پلو ته د خراسان سره نښتی و او په شمال کې يې کاشغر او يارکند هم فتح کړ او د چين له امپراتور څخه يې يرغمل اخېستی و د امپراتورۍ مرکز يې په ګندهارا کې و او دا هغه سيمه ده، چې د کابل سيند په کې بهېږي او چې له دې سيمې تېر شي، نو بيا د سند په سيند ګډېږي.

کنشک دوه پايتختونه درلودل د دوبي پايتخت يې په کاپيسا کې او د ژمي پايتخت يې په پېښور کې و.کنشک د ۱۵۱م کال په شاوخوا کې مړ شو او تر ده وروسته دده د امپراتورۍ ارت هېواد دده د زامنو ترمنځ ووېشل شو.

د ۱۲۹م کال په شاوخوا کې هوو ېشکا، د کنشک زوی په هند کې پاچا او خداوند زاده شهنشاه په نامه وباله شو. يوولس کاله وروسته يې د امپراتورۍ لمن د افغانستان تر لمر ختيځو سيمو پورې را ورسيدله دده سيکې د پروان په بګرام کې ډېرې موندل شوي دي، چې ور باندې په يوناني رسم الخط ليکل شوي وو. « شانن شا اووسپتکی کوشان، رهوويشکا زوی واسوشکا نږدې پنځه ويشت کاله پاچهي وکړه او دده د واکمنۍ په وخت کې دافغانستان ځينې برخې له کوشاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراتورۍ څخه ورو ورو بېلې شوې او د اسوشکا واکمني زياتره د هند په سيمو کې پاتې شوه.

د ۲۲۰م کال په شاوخوا کې يو بل سړی کېداد چې د کوشانيانو له کهول څخه و، په باختر کې پاچا شو، هغه د کوچنيو کوشانيانو د کهول موسس بلل شوی دی.
دده امپراتوري د ملکو الطوايفۍ بڼه غوره کړه له واکمن سلطنت څخه بېل بېل کوچني کوچني حکومتونه منځ ته راغلل د آمو سيند له شال څخه کوچي قبيلو د باختر پر «کېداريانو» په يرغل لاس پورې کړ او د آمو له هغې غاړې څخه يې پردې غاړه ځو وارې و دانګل.

د پنځه سوم ميلادي کال په شاوخوا کې د زابلستان له نوميالیو پاچايانو څخه يو پاچا چې توره من يعني شمشيري نومېدو، د هند خواته په بريالیتوب تللی او د هند د ګوپتا دولت يې لړځولی او د هند په ساکالا يعني سيالکوټ کې يې خپل هندي پايتخت وټاکله. د توره من نوم د هند په دوو کتيبو کې ياد شوی دی. دده ذکر د «زاولي شاه مهاراجا توره من» په حيث مشهور شو.

ده په هند کې له بهانوګپتا او د ولابهي پاچا او دهند د نورو نورو محلي اميرانو او له شهزاده ګانو څخه جاج واخېست.

دده د مړينې وروسته کله چې دده زوی ميراکولا په تخت کېښناست نو دده پاچاهي د ګواليار په کتيبه کې ياد شو.

پوهاند عبدالحي حبيبي دده نوم هم پښتو بللی، چې هير« د لمر معنا او کول» د پښتو «کهول»، «خاندان» دی، يعنې «د لمر کهول» او ځينو څېړونکو خولا « مهرګلی» ګڼلی دی.
ميرا کولا په هند کې هندي منابعو په وحشتناکه خونړيو پېښو تعبير کړی دی.
دهند شهزادګان يو ځای شول او ټول په ګډه له ميراکولا سره وجنګېدل، ځو چې تر يوې سختې جګړې وروسته د لومړي ځل لپاره مېراکولا ماته وکړه او کشمير ته رهي شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د هند ټولو راجګانو په یوه اتفاقي «میراکولا» ته پاڅېدل، چې په نتیجه کې د افغانستان د یفتلي دولت اغېزه ورو ورو له زاړه هند څخه راټوله او یوازې د کشمیر په سیمه کې محدوده پاتې شوه.
د یفتلیانو د هغو سکو له مخې چې په هډه، کابل، غوربند او نورو ځایونو کې پیدا شوي دي، د یفتلي پاچهانو بڼې د پښتنو د غلجیو کوچیانو بڼو ته ډېر ورته دي.
د هغه وخت له سکو او بوتانو څخه څرګندېږي ،چې یفتلیانو د بودا مذهب منلی نه و بلکې د لمر رڼا او آتشکدې یې لمانځلې، ځکه چې د دوی پېر یوه سکه باندې د اتشکدې شکل د دوو نرو لرونکو ساتونکو سره کېندل شوي دي.
د تاریخ له دغو پېښو څخه څرګندېږي، چې هند او افغانستان د لرغونو وختونو راهیسې ګډ تاریخ او کلتور لري په نورو ویناګانو کې به د دغو دواړو هېوادو د سیاسي او فرهنګي اړیکو په اړه نور په زړه پورې معلومات وړاندې کړی شي.

۲-۵-۱۲- دشلمې پېړۍ دپښتوعظیم شاعرښاغلی ګل پاچا الفت :

ښاغلی ګل پاچا الفت د افغانستان د ادب د اسمان یو ځلانده ستوری دی، چې ساری نه لري.هغه یو داسې لوړ شخصیت دی، چې پرې ټول افغانان ویاړي هغه اوس زمونږ په منځ کې نشته او درې لسیزې مخکې له دې فاني نړۍ څخه رخصت شو ، لیکن ده د خپل لیاقت او شعور دومره رڼا په دې نړۍ کې خورولې ده، چې هغه په خپله اوس هم ژوندی ښکاري او دده آثار زمونږ لپاره یو لوی وراثت غوندې دی. ښاغلي ګل پاچا الفت د یوه ګل په شان و ، چې په خپل ژوند کې یې ښه خوشبویي کوله هغه په فطرت فیاض او پاچا و او دده په زړه کې د نورو لپاره د ژور محبت او الفت دودونه بهېدل.
په لغمان کې زیږېدلی ګل پاچا د پښتو د ادب یو بهترین شاعر او لیکوال وګرځېد.هغه په نظم او نثر دواړو باندې ډېر نفوذ درلود هغه په خپلو لیکنو کې د فطرت ډېر نازک دقایق څرګند کړي دي.دده هر یو شعر د یوې مرغلرې په شان دی هغه به هر نظم ته ډېر ښکلی او زړه ښکوونکی رنګ ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي ګل پاچا الفت له خوا ليکل شوی نثر او نظم دواړه، له غريبانو سره دده د خواخوږکۍ او مينې عکاسي کوي. دا سې معلومېږي، چې دده ټول آثار د مظلومانو او بې کسو خلکو په بدبختۍ او نيکو تجاوزاتو ته ګوته نيسي او خلک د بې انصافۍ په ضد اخلاقي مجادلې ته اماده کوي.

په شخصي ډول دا زما نيک مرغي ده، چې د نن نه پنځه څلويښت کاله مخکې د کابل د لومړي مسافرت په دوران کې زما پېژندګلوي ددغه عظيم شخصيت سره وشوه .زما هغه مسافرت د کابل د پوهنتون دادبياتو په پوهنځۍ کې د پښتو ژبې د زده کولو لپاره و. د زده کړې د هلو ځلو په وخت کې مې د ښاغلي الفت او له نورو پوهانو سره مې وليدل. له الفت صاحب څخه مې د يو څو معياري پښتو کتابونو لپاره پوښتنه وکړه ،هغه وخت هغه د قبايلو د مستقل رياست رييس واو له پښتو سره زما په علاقه ډېر قايل شول په پراخ تندي او سړه سينه هغوی ماته يو شمېر زيات کتابونه راکړل، چې ما د يوې قيمتي سوغات په توګه له ځانه سره هند ته راوړل.

څه موده وروسته مې د پښتو اشعارواړول انګليسي ژبې ته چې زما يوازينی هيله وه، پېل کړل او په هغه وخت کې مې د هغوی ځينې غوره اشعار ترجمه کړل.

زما ټولې ترجمې په انګليسي ورځپاڼه کابل ټايمز کې خپرې شوې او د تاريخ د انجمن په درې مياشتنۍ مجله افغانستان کې هم ورته ځای ورکړی شو، هغه کال زما لپاره ډېر ګټور او سودمند ثابت شو، ځکه چې د ښاغلي ګل پاچا الفت غوندې له لوړو شخصيتونو سره مې په پښتو کې د ګړېدو تمرين کاوه او ګټه مې ترې اخېسته.

ښاغلي الفت يو لوی محب الوطن و دده په هره ساه کې د خپل ټاټوبي مينه وه. له وطن سره مينه او وفا دده لپاره يو عبادت و، کله چې د رنځ په حال کې نوموړی د تداوۍ لپاره ډيلي ته راغلو نو يو څو ورځې له هغوی سره د ملګرتيا شرف زما په برخه شو ماته معلومه شوه ،چې د هغوی په هره وينا کې له خپلې خاورې سره د محبت موسيقي غږېده د هغوی له خوا ويل شوې هره جمله د افغانانو د هوساينې لپاره دعا وه په اصل کې د هغوی په رګونو کې د وينو رنګ د پښتونوالۍ رنګ و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالفت صاحب د آثارو جدول لوی دی ،لیکن دهغه له آثاروڅخه « د زړه وینا» زما ډېر خوښ شو ادبي بحثونه، غوره اشعار، غوره نثرونه، لوړ خيالونه او ژور فکرونه د پسرلي نغمه او عالي افکار نور داسې آثار دي، چې ډېر اغېز لرونکي دي. په « د زړه وینا» کې د ښاغلي الفت ځینې اشعار لکه چې مینه او دوستي، صلح کل، دهقاني، وطن خاوره، ګرانه وطنه، ملت او مملکت، د وطن ترانه، زخمي زړه او همدردي او نور هم ډېر اغېزناک او په زړه پورې دي. یو ځای هغه وايي:

وطن دې کور زمونږ د سترګو تور زمونږ
او به يې دي لکه شودې د خپلې مور زمونږ

او بيا :

د وطن په محبت باندې قسم خورم
چې د ځان له غمه زيات د وطن غم خورم
د وطن د شرفت سپريم نه وبريږم
که د تورو ګزارونه دم په دم خورم

شاعر « د امید رڼا» نومې نظم کې دا وايي:

نوی دود دی راغلی يوه نوې رڼا وينم
دا زوړ خيال نه پاتې کېږي چې د وخت تقاضا وينم
توره شپه په ختمېدو ده رڼا يې د سبا وينم
نوی ژوند راځي هر ګوره نوې نوې هوا وينم
تحول دی چې دا دروميې د افغان او پښتون کورته
ښه موسم د تکامل دی، ځي چې ځو د کمال لورته
زمانه راوړي هر وخت کې نوي نوي پيغامونه
معلم د زمانې تل راکوي نوي درسونه
دا دنيا يو پوهنتون دی شاګردان يې ولسونه
تا څه زده کړه له دې عصره ای افغانه ای پښتونه
امتحان دې ډېر نږدې دی، چې به څه درنه جوړېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورځ ده اوس راغلې چې احوال دې معلومېږي

ګرانه وطنه

ګرانه وطنه څومره زيبا يې
جنت د ځمکې زړه د دنيا يې
ښاغلې تاج ته د ايشيا يې
ورړ د ستايلو ته په ربښتيا يې
لعل او ګوهر شته ستا بدخشان کې
تمدن خور شو ستا په جهان کې
نيګيالي تا دي هر وخت روزلي
ښه ښه ځوانان دي تا زيږولي
کارنامې ستا دي تاريخ ساتلي
ستا فرزندان دي څومره غښتلي
زمريان پراته دي ستا په لمن کې
تل پسرلی وي ستا په چمن کې

په غوره نثرونه، تاليف کې ښاغلي الفت د خپلې پاکيزه روح قيمتي عکس وړاندې کړی دی د عقل په باب هغه وايي چې:

عقل هر کله زموږ خير او ګټه رابښيي

عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه وي، عقل هم ښه کېږي، که اخلاق بد و، عقل هم په بدو لارو روانېږي او بده لاره ښيي.

مؤلف په جبر او اختيار کې وايي چې:

د دنيا ډېر پوهان په دې عقيده دي، چې د انسان ډېر کارونه په ظاهره ارادي او اختياري معلومېږي. مګر په حقيقت کې د مجبوريت اثر وي او خبره له اختياره وتلې وي.

په خپل اثر «ادبي بحثونه» کې ښاغلي الفت د ادب تعريف، د ادب تقسيم، شعر د خوشحال په نظر کې، د حميد، شيدا، د عليخان په نظر کې، او په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه غوندې ډېر ښه ښه مضمونونه زمونږ لپاره پرېښودلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي الفت د خوږې وينا څښتن و ، يو لوړ شخصيت يې درلود په وطن مين و ، د لاچارو خلکو دوست او همدرد و ، يو سوچه پښتون و ، د يوه اعلي اخلاقو انسان و ، په رښتيني مانا کې يو سپېڅلی مسلمان و ، يو عظيم شاعر و ، د مثبتو افکارو ليکوال و. له فطرت سره اشنا و ، د قادر کريم د کايناتو سندرغاړی و ، يو لوی مفکر او فيلسوف و ، هغه د ستاينې وړ شخصيت خاوند و ، هغه د صفاتو مجسمه وه او د سادګۍ اوعاجزۍ سرچينه وه.

مونږ د دغه لوړ شخصيت ياد ته خپل سر ټيټوو او دده پاک روح لپاره له لوی خدای څخه رحم او برکت غواړو.

۲-۵-۱۳- دهند دآزادۍ په جداوجهد کې دپښتنو اودبلوڅانوبرخه :

له انګليسي استعمارچيانو څخه د هند د نيمې وچې د آزادۍ په جدوجهد کې د پښتنو او د بلوڅانو هلې ځلې او قربانۍ د تاريخ په پاڼو کې په سرو زرو ليکلې شوي دي. په هغو قهرمانانو کې پوهان، عالمان، ليکوالان، شاعران او عام خلک ټول شامل وو ، که څه هم د هغو مشرتابه د دوو لويو مشرانو په لاس کې و ، چې د فخر افغان خان عبدالغفار خان صاحب او د ښاغلي عبدالصمد خان صاحب په نامه يادېدل.

دغه دواړه زعيمان د هند کانګرس د ګوند د مشرانو ، په خصوصي ډول د مهاتما ګاندهي او له ښاغلي جواهر لال نهرو سره ډېر نږدې وو او دواړو د کانګرس دعدم تشدد عقيده خپله کړې وه او دا ځکه چې د آزادۍ د تحريک مشران په دې خبره پوهېدل، چې رښتيا او عدم تشدد ددرواغو او د تشدد په نسبت زيات پياوړي او اغېزه ناک دي.

پاچا خان د يوې اوږدې مودې لپاره د کانګرس دکارکوونکو کمېټې د غړي په توګه په کار کې بوخت پاتې شول د ګاندهي جي او د پاچا خان ترمنځه اخلاص او د زړه درنښت دومره زيات و ، چې هغوی دواړو د وطن د آزادۍ په مجادله کې اوږه په اوږه د اميراطوريانو له وحشت سره ډک فعاليتونه په ځان زغمل.

پاچاخان له شروع څخه ترآخره پورې د يوه متحد او سيکولر هند آرزو لرله همدغه مقصد د پوره کولو دپاره يې دخدايي خدمتګارانو تحريک منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوست او ورته یې وویل، چې دا د تحمل او د صداقت وسله ده او د نړۍ هېڅ قوت د دې په ضد دربدلی نه شي.

په دې تحریک کې د یو لک نه زیات ځوانان شامل شول او هغوی په سره سینه د انګریزانو تر کنترول لاندې د قوا و ظلمونه په ځان زغمل د پاچا خان مشر وړور ډاکټر خان صاحب د دغه تحریک سیاسي مشري کوله.

د ۱۹۳۰ز کال د اپریل په دروېشتمه نېټه پاچا خان د مالګې د سیته اګره په علت د احتجاجونو په دوران کې د پولیسو له خوا ونیول شول د خدایي خدمتګارانو یوه ډله د پېښور په قصه خوانۍ بازار کې راټوله ده.

انګریزانو خپلو عسکرو ته امر وکړ، چې په ټول شویو خلکو باندې د ماشین ګنو په واسطه ګولۍ وچلوي په هغه ساحه کې دوه نیم سوه بې وسله مظاهره کوونکي کسان له ډېرې بې رحمۍ څخه په ګولیو وویشتل شول. خدایي خدمتګارانو چې د پاچا خان له خوا د عدم تشدد د عکس العمل پرته هغه بې انصافي په ځان وزغمله، پاچا خان په پښتنو باندې غږ وکړ، چې تاسو کور پربادۍ ته لوېدلی دی ودرېږئ اودا بیا ودان کړئ او دا یاد ساتي، چې تاسو له کوم نسل سره اړیکې لرئ.

کله چې په ۱۹۳۸ز کال کې پاچا خان، مهاتما ګاندهي له ځان سره اتمانزو خپل کلي او د ایالت نورو ځایونو ته بوتلو، نو ګاندهي جي د خدایي خدمتګارانو له سالارونو سره یوه غونډه وکړه په هغه غونډه کې سالارونو ګاندهي جي ته په یوه تحریري استقبالیه بیان کې وویل ،چې مونږ ستاسو څخه مننه کوو، چې تاسو مونږ ته د عدم تشدد یوه داسې وسله راکړې ده، چې له پولادو څخه د جوړ شوو وسلو په نسبت زیاته اغېزناکه ده. هغوی مهاتما ته یقین ورکړو، چې په عدم تشدد کې زمونږ اعتقاد مستقل او بې له شرطه دی او مونږ به تل په دې ټېنګ ولاړ پاتې کېږو.

ګاندهي جي ورته مبارکي وویله او توصیه یې ورته وکړه ،چې که هغوی به په دې عقیده عمل وکړي او یو نوی تاریخ به جوړ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاندهي جي د خدايي خدمتګارانو د نظم او نسق ډېره ستاينه وکړه ، ويې ويل «ما په خپل ژوند کې داسې خاموشه او منظمې جلسې ډېرې کمې ليدلې دي» د فخر افغان په خپلو تورو کې، د ګاندهي جي دا اميد پيدا شو ، چې ددې درنو او تورزنو پښتنو په ذريعه د خپل ژوندون مقصد حاصل کړي او لکه وايي زما دعا ده ، چې پښتانه دې نه يوازې دا چې هندوستان له آزادي وګټي ، بلکې د دغه آزادۍ په برکت ټولې نړۍ ته د عدم تشدد دا زرين اصول ور معرفي کړي.

ګاندهي جي او پاچا خان د يوه او بل په ملګرتيا د صوبه سرحد د ډېرو نورو ځايونو مسافرت هم وکړ او د بېلا بېلو رايو لرونکو شخصيتونو او له نورو خلکو سره د افکارو تبادله وکړه ګاندهي جي ورته وويل ، چې هغوی دې تل د خپل ملک خدمت ته ملا وتړي.

سرحدي ګاندهي يعنې پاچا خان خان عبدالغفار خان د هند د نيمې قارې د انګليسانو له منګولو څخه د آزادولو د خپلو هڅو په وخت د خلکو په عمومي ويښتيا کې اغېزه ناکه برخه درلوده.

د هغوی تر مشرتابه لاندې خدايي خدمتګارانو ډېر زړه ور کارونه وکړل. د پاچا خان خپل ساده ژوند ، شجاعت ، نه وېرېدنه ، له شان څخه پرهيز ، له کړاونو څخه د تېرېدو چمتوالی داسې صفتونه وو ، چې هغوی په اسانۍ سره خپلو وګړو ته د جدوجهد الهام ورکولی شي.

کله چې په ۱۹۲۱ز کال په فخر افغان باندې محاکمه شوې وه نو هغه د دريو کالو بامشقت جزا لاندې په بندي خانه کې اچول شوی و انګليسانو نشو کولای ، چې پښتانه تر خپل لاس لاندې راولي.

پاچاخان لېواله و ، چې پښتانه دې تربګنۍ او دښمنۍ پرېږدي او خپل اختلافات د ټوپک په ځای د خبرو اترو او د ورورولۍ له لیارې حل کړي؛ چېرته چې انګليسان د بېلا بېلو قبايلو ترمنځه د نااتفاقۍ په را پيدا کېدو کې بوخت وو ، پاچا خان په جګ آواز اعلان کاوه ، چې پښتانه د يوې ونې د تنې په شان دي او بېلا بېلې قبيلې ددې ښاخونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې کبله انګريزان افغانستان په سياسي ډول د وېشلو په خپله ناوړه لوبه کې په اداري سويه هم پاتې شول . کله چې پاچا خان بنګال ته لاړو نو انګريزانو هغوی ونيولو او د عيسويانو يوې غونډې ته د وينا کولو په تور د دوو کالو لپاره په جېل کې واچول شول.

د ۱۹۳۵ز کال تر قانون لاندې په سرحدي صوبه کې انتخابات وشول په کومو کې چې خدايي خدمتګارانو لوی بريا ليتوب خپل لاس ته راوړو هغوی نوابانو ، خانانو ، خطاب لرونکو ، جاګيردارنو او نورو ته ماتې ورکړه.

په تاريخ کې به دا خبره هېڅکله نه شي هېره ،چې د پاچا خان غونډې يو سپېڅلی مسلمان د پاک زړه انسان، ريښتونی وطن پالونکی او د الله پاک نيک بنده د خپل ملک پاکستان د سياستمدارانو له لاسه د دومره ظلمونو په ځان باندې زغملو ته اړ شو ، ليکن د هغوی تر لارښوونې لاندې پښتنو بشرتوب ته يوه نوې معنې ورکړه.

د فخر افغان پاچا خان په شان د بلوچستان لوی مشر خان عبدالصمد خان صاحب هم د هند د نيمې وچې د آزادولو په جدوجهد کې يوه صميمي او زړه ورزړه پيدا کړی و. بلوڅانو هم د قامي تحريک مخ ته بوتلو په لياره کې ډېر زحمتونه په غاړه اخېستل او د تاريخ په پاڼو کې يې يو ژور چاپ پرېښود.

لکه څنګه چې خان عبدالغفار خان صاحب د سرحدي ګاندهي په نامه مشهور شو ، هماغه شان خان عبدالصمد خان صاحب د خپلو قربانيو په برکت د بلوڅ ګاندهي په حيث وپېژندلی شو هغوی د پنځويشتو کالو په عمر کې د څو بلوڅو ځلميانو په ملګرتيا د انجمن وطن په نامه د يوه ګوند ډبره کېښودله ،چې په هغه کې پښتانه او بلوڅ غړي شامل شول. د يوه نه ستړې کېدونکي مجاهد په حيث دوی په بلوڅو وګړو کې سياسي ويښتيا راوستله.

خان عبدالصمد خان صاحب د يوه قام سرپرست مشر په حيث خپل اجتماعي نهضت له هند قامي تحريک سره يو ځای کړو. هغوی په انډين نيشنل کانګرس کې شامل شول. خپل انجمن يې د وطن ګوند په کانګرس پورې مربوط کړ د هند له قام پرستو مشرانو سره يې رابطه ټېنګه شوه. کله چې د شمالي هند د يوه انقلابي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم د نو جوانان بهارت سبها سره یې له ډېر نږدې نه په تماس کې شو. نو په ۱۹۲۸ او ۲۹ ز کلونو کې ډېر امتیازات یې په برخه شول.

په ۱۹۲۹ ز کال کې د کانګرس د لاهور په غونډه کې خان شهید په بلوچستان کې د امپراتورۍ حکومت د ظالمانو فعالیتونو په اړه وینا وکړه، هغوی په ۱۹۳۰ ز کال کې د انګلیسي رژیم له خوا د دوو کالونو په جزا محکوم کړی شول ،لیکن له خوشې کېدو څخه وروسته یې بیا خپل پخواني سیاسي فعالیتونه او قامي تحریکات پیل کړل.

په ۱۹۳۴ز کال کې خان عبدالصمد خان صاحب بیا د دریو کلونو لپاره په بند کې واچول شو. د دویم لوی جنګ له پیل کېدو څخه وروسته د بلوڅانو سیاسي فعالیتونه زیات شول د ۱۹۴۲ ز کال د اګست په میاشت کې خان شهید د دریو کلونو لپاره په بندي خانه کې واچول شو، لیکن دجزا پوره کولو وروسته یې بیا په خپل سیاسي کارونو لاس پورې کړ.

د ۱۹۴۶ ز کال په پای کې کله چې دا خبره څرګنده شوه، چې بریتانوي حکومت د نیمې وچې د ویستلو لپاره د مسلم لیګ دغوښتنې منلو ته چمتو دی، نو پاچا خان او خان شهید د پټانو او د بلوڅانو د خپلواکۍ لپاره غږ پورته کړو.

د پاکستان د منځ ته راتلو څخه وروسته خان شهید په مېړانه ډول د یوه خپلواک بلوچستان لپاره مبارزې ته دوام ورکړو. هغه د پاکستاني مقاماتو تر امر لاندې ونیول شو ،لیکن ۱۹۵۴ ز کال کې خوشې شو. په ۱۹۵۸ ز کې بیا ونیول شو او لس کاله وروسته آزاد شو.

خان عبدالصمد خان صاحب یو سپېڅلی انسان او سوچه قام پرست مسلمان و، چې له فرقه دارانه اختلافاتو څخه باندې و هغوی د هند د آزادۍ په هڅو کې یو لوی رول لوبولی و او ددې نیمې وچې ټول خلک د فخر افغان او د خان شهید په قربانیو ویاړي او د زړه له کومې یې احترام کوي. دا د دوی د لاربښوونې نتیجه وه، چې پښتنو او بلوڅانو د هېواد د آزادۍ په لیاره کې دومره قربانۍ ورکړې او په اخره کې امپراتوریان له نیمې وچې څخه د خپل ټغر راټولو ته اړ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۵-۱۴- دډېرې مودې راهیسې افغانستان دمنځنۍ اسیا یوه مهمه برخه ګڼل کېده:

دادلویدیځ له خوا په هند باندې د یرغلونو او بریدلوپه لاره وه او همدغې سیمې په واسطه به مذهب منځنۍ اسیا او چین ته خپرېدو. په جغرافیایي او تاریخي توګه افغانستان د اسیا د څرخ په حیث پېژندل کېده. ددغې لرغونې خاورې دراماتیکه کیسه ډېره لویه ده خو ددغه ډرام ببلا بېلې منظرې د شلمې پېړۍ په ستېج باندې نه یوازې دلچسپې بلکې سپېڅلې او حېرانوونکې ښکارېدې. له نولسمې پېړۍ څخه د شلمې پېړۍ تر لومړیو لسیزو پورې افغانستان د لویې لوبې، یوه بې کسه او بشپړه برخه پاتې شوې وه په کومې کې چې بریتانیا او سوویت یونین په حقیقي توګه رقیبان او حریفان وو.

افغانستان د فرنګیانو په ضد په دریېم جنګ کې د بري په موندلو د خپلې آزادۍ ناوې وګټله. له هغې راهیسې د افغان مشرانو سیاست د هېواد د یوې طرفۍ په ماتولو او په اقتصادي او اجتماعي ودې مرکوز پاتې شو.

افغانستان تل له ملګرو ملتونو سره مرسته، د غیر منسلک تحریک طرفداري او د استعمار او د نړدې توپېر مخالفت کړی دی افغانستان د بې وسلې کولو د اصولو له حمایت کوونکو هېوادونو څخه دی او دا په بین المللي، اقتصادي، همکارۍ او له سولې سره په ګډ ژوند اعتقاد لرونکی دی. ددې خبرې په پېژندلو چې د ببلا بېلو هېوادونو ترمنځه زیاتره جګړې په اقتصادي علتونو کېږي، افغانستان له ټولو ممکنو منابعو څخه د دوستانه اقتصادي مرستې د ترلاسه کولو هڅې کړي دي. لیکن دغه هېواد هېڅکله له مرستې سره تړلي کوم داسې شرطونه نه دي منلي، چې د هغه په عزت النفسۍ تجاوز وکړي او یا ددې د نیکو سیاسي اصولو سره تضاد ولري.

له سوویت یونین سره د نږدیوالي له کبله افغانستان په طبیعي ډول د ازبکستان او د تاجکستان غوندې د منځنۍ اسیا له هېوادونو سره نږدې مناسبات درلودل. لیکن هېڅ د یوه او د بل هېواد په کورنیو چارو او یا په قامي کلتور کې هېڅ مداخلت نه کاوه. له دې سره سره سترو افغان مشرانو د هند، جاپان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نیپال په شان د ختیځې او سویلي اسیا له هېوادونو سره ډېر نږدې مناسبات را پیدا کړل.

د غیر منسلکو هېوادونو سره د دوو اړخیزې او درې اړخیزې همکارۍ په اساس په سلا مشورو او په ورکړه راکړه پېل او وپالل شو.

زما په یاد دي، چې فقید پاچا محمد ظاهر شاه د ۱۹۶۹ز کال په اپریل کې د جاپان په رسمي مسافرت او درې میاشتې وروسته د جاپاني انجینرانو یوه ډله د هرېرود د پروژې د مطالعې په غرض افغانستان ته راغله او په دې پروژه کې یې له افغانستان سره مرستې پېل کړې.

د یوه اسلامي هېواد په حیث افغانستان له نورو اسلامي مملکتونو سره له نږدې همکاري کړې ده او یو وخت یې په فرانسه باندې زور اچولی و، چې هغه دی الجیریا، مراکو او تیونیسیا ته خپلواکي ورکړي. لیکن تر اوسه پورې د پښتونستان د مسالې حال نه دی مونږدل شوی او د ډیورنډ د کرښې لانجه هماغسې په ځای پاتې ده.

د یو څولسیزو د ناکرارۍ سربېره افغانستان اوس د منځنۍ اسیا، سویلي اسیا او د لویدیځې اسیایي سیمې ترمنځه د یوه ځمکني پل په حیث له خپل قدرت څخه د استفادې کولو توان ځانته پیدا کړي. په ستراتیژیکه توګه په دې مهم هېواد کې سوله او سوکالي به ورته نوي اقتصادي مواقع برابرې کړي. دا کار د افغانستان په اوږو د بېر مسولیتونه هم اچوي، چې هغه دې داسې پالیسۍ او اداري میکانیزم منځ ته راوړل دي، چې د هغه له مخې خپلو صلاحیتونو په واسطه مشخصې سیمه ییزې پروژې سرته ورسوي. افغانستان دې ته چمتو دی، چې د خپل مرکزیت ګټې له خپلو ګاونډیانو سره شریکې کړي. د افغانستان د قامي ودې ستراتیژۍ دا خبره په ښه شان سره جوتوي، چې سیمه ییز اقتصادي تعاون د افغانستان د حکومت لومړی هدف دی.

د سیمه ییزې همکارۍ په اړه د سویلي اسیا د اتحادیې د څوکۍ د مشرانو په څوارلسمه غونډه کې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي په ډاګه وویل:، چې « نور د افغانستان سیاسي او اقتصادي جلاتوب نه دی په کار ددې په ځای د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمه ییز اقتصادي او سیاسي استحکام په خاطر د زیاتې اقتصادي همکارۍ اړتیا ده».

په همدې ډول د بهرنیو چارو وزیر ډاکتر سپنتا د سارک د وزیرانو د کونسل په غونډه کې وویل ، چې « افغانستان د خپلو ګاونډیو هېوادونو سره د ترانسپورت په شبکو ، د انرژۍ په وسایلو او د خلکو او د افکارو په ازادانه تګ او راتګ کې ژوره دلچسپي لري».

داسې ډېر بین المللي اعلانونه شوي دي، چې په واسطه یې د منځنۍ، سویلي او لویدیځې اسیایي سیمو ترمنځه، د اقتصادي همکارۍ او د یووالي لپاره د افغانستان ارزښت منل شوی. په دغو کې د ۲۰۰۲ ز کال د ښه ګاونډیتوب د مناسباتو اعلان، د ۲۰۰۳ ز کال د دوبۍ اعلان، دهمدغه کال د برلن لوظنامې، د ۲۰۰۴ ز کال د بشکیک کنفرانس، د ۲۰۰۵ ز کال د کابل کنفرانس او د ۲۰۰۶ ز کال د ډیلي کنفرانس هم شامل دي.

د ۲۰۰۵ ز کال په دسمبر کې په کابل کې د سیمه ییزې اقتصادي همکارۍ په باب یوه کامیابه غونډه شوې وه او د ۲۰۰۶ ز کال د نوامبر په میاشت کې همدا شان په نوي ډیلي کې یو کنفرانس جوړ شوی و. د پاکستان د حکومت له خوا د یوه بل سیمه ییز کنفرانس په اسلام اباد کې دکولو پیشنهاد د افغانستان د حکومت له خوا ومنل شو. د نوي ډیلي په کنفرانس کې د دریېمې غونډې لپاره په منل شوو مودو کې د کانونو، صحت، د کارګرانو او د انساني وسایلو او په وچو سیمو کې د تجارت او ترانزیت مودې هم شاملې وې.

د افغانستان د بهرنیو چارو د وزارت له خوا له ګاونډیو هېوادونو سره سیمه ییزې همکارۍ ته زیاتې اداري ګټې د ورکولو په غرض یوه کمېټه تاسیس کړی شوه، د کومې په غونډه کې چې د سیمه ییزو هېوادو سفیرانو او نورو نماینده ګانو د جي ۸ هېوادونو او د اسیا د ودې د بانک، عالمي بانک، دملګرو ملتو انکشافي بانک او د اغا خان د ودې د انجمن د نماینده ګانو له خوا ګډون شوی و. افغانستان لګیا دی د دوه اړخیزو او ډېر اړخیزو تجارتي او اقتصادي تړونونو تر مخې له خپلو ډېرو ګاونډیو هېوادونو سره اړیکې ساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د اقتصادي همکارۍ د انجمن يو فعال غړی دی او د دغه انجمن د هدفونو د ترلاسه کولو لپاره په شدت سره په کار کولو بوخت دی. څو اقتصادي وده جاري وساتلی شي او د خلکو د ژوند معيارونه اوچت کړی شي.

د ۲۰۰۷ز کال د اپريل په مياشت کې د سارک په څوارلسمه غونډه کې، افغانستان د اتم غړي په حيث ومنل شو. له دې ګران هېواد څخه هيله کېږي ،چې دا به د دغې ادارې په تخنيکي کمېټو او د کار په ډلو کې خپله ونډه اخلي. څکه چې هر چاته معلومه ده سارک په کرهنې، کليوالي ودې، صحت، نفوسو ، د ښځو او د ماشومانو ښېګړې، چاپېريال، ساينس او تکنالوجي، ترانسپورت او د انساني انکشاف په معاملو کې ډېره فعاله برخه لري. د افغانستان د سارک د غړيتوب په برکت د سويلي اسيا او د منځنۍ اسيا د سيمو ترمنځه د يوه نوي حرکت قوت را پيدا شوی دی.

افغانستان د شنګهای د همکارۍ د انجمن په تماس ډلې کې هم شرکت لري دا په دې انجمن کې هم د يوې مهمې برخې هيله لري. دا هېواد د منځنۍ اسيا د سيمه ييز اقتصادي تعاون غړيتوب لري. دا د منځني او د سويلي اسيا د ترانسپورت او د تجارت د فورم غړی هم دی.د دغو په واسطه افغانستان د زياتې سيمه ييزې همکارۍ سره اړه لرونکو پروژو او فعاليتونو باندې خپل پام مرکوز وي.

افغانستان لېواله دی، چې د تجارت په اړه ښه موقع منځ ته راوړي، د سيمه ييزو د اورګاډو او د سړکونو په شبکو کې شرکت ومومي د سيمه ييزو د انرژۍ په بازارونو کې د يوه مهم انډيوال حيثيت ولري، د مخدره شيانو تجارت له منځه وباسي او د طلايي عصر د ودې مقصدونه ترلاسه کړي.

سارک په ۱۹۸۵ز کال کې تاسيس شوی و ،چې ورکې بنګله ديش،بوټان، هند ، مالديوز، نېپال، پاکستان او سريلانکا شامل وو.

د ۲۰۰۵ز کال په نوامبر کې د سارک د سترو مشرانو په ډهاکه کې شوې غونډه کې افغانستان هم په دې کې شامل کړی شو. دا ټول کار د هند د لومړي وزير ډاکټر منموهن سنګهـ په هڅو وشو او د پاکستان په شمول نورو ټولو اوه غړيو د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد تایید وکړو. ځینې هېوادونه دا فکر لري، چې افغانستان یوازې د منځنۍ اسیا برخه ده.

لیکن یو شمېر هېوادونه افغانستان د سویلي اسیا برخه ګڼي ځکه چې دا هېواد په تاریخي، کلتوري او جغرافیایي ډګرونو کې له سویلي اسیا سره ټېنګې اړیکې لري چین، جاپان، سویلي کوریا ، ایران، امریکا او یورپین یونین ته ددې انجمن د مشاهدینو حیثیت ورکړ شوی دی.

ځینې سیاسي مفکرین دا حس کوي ،چې په تاریخي تجزیه دا ور معلومېږي، چې هند او پاکستان دواړه له افغانستان سره د ملګرتیا مناسبات غواړي ددې علت دادی ،چې افغانستان په منځنۍ اسیا پورې تړلی هېواد دی ،چې هغه سیمه په طبیعي منابعو غني ده حقیقت دادی ،چې د سارک د یوه غړي په توګه افغانستان ته د ودې د پانګې یوه برخه ترلاسه کوي. په ځینو ساحو کې دا فکر چې د امریکا حکومت ددې لپاره د افغانستان د سارک د غړیتوب لېوالتیا درلوده، چې دغه جنګ ځپلي هېواد ته په یوه اداري چوکاټ کې ځای ورکړ شي ،لږ څه خوشي ښکاري.

یوه خبره داده ،چې هند او پاکستان دواړه دا هیله لري ،چې افغانستان به ورته له منځنۍ اسیا څخه د انرژۍ د ترلاسه کولو لپاره د ترانزیت اسانتیاوې ورکړي .بله دا چې د شلو کلونو د جنګ له کبله د تباهۍ په نتیجه کې افغانستان چې له ترهګرۍ سره په مجادله کې کوم رول لوبولی دی، په سویلي اسیا کې د مصالحت او د امن د ور په ځای کولو لپاره ددغه هېواد له ګډون څخه غیر هېڅ امکان نشته.

که د سویلي اسیا مملکتونه د همکارۍ په خپلو هڅو کې بریالي شي، نوښایي چې سارک به د یورپین یونین (اروپایي) او د اسیا غونډې انجمنونو په نسبت هم د نفوسو په توګه تر ټولو نه لوی وي او که دا سې وي نو په دې سیمه کې به د همکارۍ نوي ورونه پرانزي، کوم چې دا هېوادونه زیات اقتصادي، سیاسي، او پوځي ځواک ته هم ورسوي دا به په دغو هېوادو پورې اړه لري، چې دوی تر کومه حده پورې پرمختګ خوښ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سارک یو خصوصیت دا دی، چې په دې کې په دوه اړخیزه معاملو غور نشي کېدای؛ لیکن په څنګ لاره د دغو په لړ کې خبرې اترې کېدای شي.

په دې انجمن کې جمهوریتونه، ولسي حکومتونه او پاچاهي شامل دي. د دغو هېوادونو نفوس د نړۍ پنځمه برخه کېږي د دنیا نیم نادار خلک په دې سیمه کې اوسېږي ایران او چین دواړه د سارک د غړیتوب لپاره لېوالتیا ښکاره کړې ده. چین او جاپان اوس د شاهدینو په حیث شامل کړی شوي دي.

هند او پاکستان چې د سارک د انجمن لوی غړي دي او د دوی ترمنځه د اوږدې مودې راهیسې اختلافات دوام لري، نو له همدې کبله سیمه ییزه سوداګري همکاري د اروپایي یونین او د اسپان په مقابل کې کمه ده دا خبره د لومړي وزیر ډاکټر منموهن سنګهـ له خوا وکړی شوه. ښایي چې په سارک د افغانستان په ګډون په وچه کې د دغه ګران هېواد ته لاس رسېدنه اسانه شي او د تجارت ستونزې به یې لرې شي.

د سارک د سترو مشرانو کالنۍ غونډه د ۲۰۰۷ز کال د اپریل په دریمه نېټه په لوی ډیلي کې پیل شوه. په کومه کې چې د افغانستان ولسمشر ښاغلي حامد کرزي هم ګډون کړی و. د بهرنیو چارو وزیر ښاغلي سپنتا د اپریل په دویمه د وزیرانو غونډې ته خطاب وکړو او وویل: چې افغانستان به په هېواد کې د ننه له خارج څخه پانګې غواړي، دغه هېواد به د سویلي او د منځنۍ اسیا د هېوادونو ترمنځه د تجارت لپاره لاره برابروي او تر ټولو نه مهمه خبره دا ده، چې افغانستان د سارک له غړیو هېوادونو څخه د ترهګرۍ په ضد په ساحو کې د شمولیت هیله لري.

ډېر خلک اعتراف کوي، چې سارک به افغانستان ته ګټور ثابت شي او دا به سیمه ییز استحکام کې خپله ونډه ترسره کړي. افغانستان کولای شي، چې د ترهګرو د پاکستان له سیمې څخه د ورننوتلو په اړه د سارک د غړیو هېوادونو څخه مرسته وغواړي.

افغانستان مخکې د اقتصادي همکارۍ د انجمن او د اسلامي هېوادونو د انجمن غړی و. لیکن سارک یوه داسې موسسه ده، چې د افغانستان له سرحداتو سره نږدې پراته هېوادونه ددې غړیتوب لري. دا هېواد له پاکستان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴۳۰ کیلو متره ګډه سرحدي پوله لري او د چین او ایران غونډې هېوادونه هم د افغانستان په سرحد کې پراته دي، چې د سارک مشاهدین دي.

د نړیوال بانک له خوا سپارښتنه شوې ده ،چې په پېل کې د انرژۍ د تجارت لپاره دوه ځایونه وټاکل شي: «لومړی د هغې سیمې لویدیځه خوا چې په کې افغانستان ، پاکستان او شمال لویدیځه خوا ته هند شامل دي دا سیمه به د منځنۍ او له لویدیځې اسیا څخه انرژي اخلي د انرژۍ د تجارت بل ځای د دې سیمې ښي خوا ته وي، چې په هند ، نېپال، بوټان، بنګله دیش او سریلانکا شامله ده. په دغو کې به د هند انرژۍ د وارداتو لوی اړخ وي».

په افغانستان کې د طبیعي ګازو سل بیلیون مکعب مترو ته نږدې ذخېرې لري او س مهال دا هېواد اټکلاً شل میلیونه مکعب متره ګاز په کال کې پیدا کوي او دا ټول به د هېواد دننه استهلاک کېږي.

د سارک په اوسنۍ ستره غونډه کې د ترانسپورت ښه سیستم تضمین کړی شوی دی. د اسیاسي ودې د بانک له خوا د ترانسپورت له بېلا بېلو سیستمونو څخه جوړ د یوه بشپړ سیستم په اړه مطالعه مکمله شوې ده. په دې کې به افغانستان هم شامل کړی شي.

د سارک د بېلا بېلو حکومتونو څخه جمله د ترانسپورت په اړه ډله موظفه ده، چې سیمه ییزې پروژې وپېژني او داسې لوظنامې تیاري کړي د کومو هدف چې بالاخره سویلي اسیا له منځنۍ سره ونښلوي له لویدیځې اسیا سره د ترانسپورت په واسطه نښول وي.

هند له مخکې څخه د ډېلارام او د زرنج ترمنځه له دوو سوو کیلو متره څخه زیات اوږد سړک جوړ کړی دی.

د یوه او د بل هېواد د سړکونو د جوړېدو په واسطه به سیمه ییز تجارت پر مخ روان شي.

د سارک د غړیو هېوادو له خوا یوه داسې لوظنامه لاسلیک شوې ده، د کومې تر مخې چې به د تجارت یوه آزاده ساحه منځ ته راوستلی شي او هلته په ټولو شیانو باندې هېڅ ګمرک نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردې لوظنامې لاندې به تر ۲۰۱۲ز کال پورې ګمرک کم کړی شي، لیکن د افغانستان، نېپال، بوټان او مالدیف غوندې هېوادونو ته به د ګمرک د کم کولو لپاره درې کاله نور وخت ورکړی شي.

ددې معاهدې تر لاندې افغانستان به د منطقې یوه پراخ بازار ته ځان ورسولی شي، چې په کې به د تجارت ترجیحي مواقعې برابرې وي.دا وخت د افغانستان زیاته تجارتي انډیوالي له امریکا ، هند او پاکستان سره ده د تجارت لپاره مهم شیان تازه او وچې مېوې، غالۍ، وړۍ، مالوچ، پوست، وړین پوست او قیمتي او نیمه قیمتي غمي دي.

دا سې ویل کېږي ،چې په نړۍ کې تر ټولو نه زیات اپین (افیون) په افغانستان کې تیارېږي، له کومو موادو څخه چې هیروین (Heroin) جوړېږي.اروپا په سلو کې له اتیاوو څخه تر نوي برخو پورې له افغانستان څخه وړل کېږي.

په دې اړه د ملګرو ملتو د مخدره شیانو او د جرایمو په اړه دا هم ویل کېږي ،چې اداري له خوا ویل شوي دي ،چې د طالبانو په وخت کې څومره اپین تیارېدل، د هغه څخه ۳۳ زیات اپین اوس تیارېږي.

په سارک کې د افغانستان له شاملېدو سره به ددغه هېواد حکومت ته د بغاوت په ضد د نورو غړیو هېوادو مرسته ترلاسه شي ځکه چې د مخدره شیانو له تجارت څخه پانګې د ترهګرو عناصرو لاس ته ورځي.

د سارک غړو هېوادو یو لړ لوظنامې لاسلیک کړي دي ،چې د ترهګرۍ، د مخدره شیانو د تجارت، د ښځو او د ماشومانو د راوړلو وړلو له فعالیتونو سره مجادله وکړی شي دوی د ترهګرۍ لپاره د پانګو د مخنیولو او د هغو د چقولو په اړه یو اضافي پروتوکول هم امضا کړی دی.

دا سې دستاویزونه له غړیو هېوادو سره مرسته کوي، چې هغوی یو شان اصولونه خپل کړي، مثبت قوانین جوړ کړي او یو او بل ته معلومات وړاندې کوي .د سارک د یوې قوې د جوړولو پیشنهاد هم تر غور لاندې دی.

لیکن دا د یادوړ خبره ده ،چې سارک تراوسه پورې دومره پرمختګ نه دی کړی څومره چې ورڅخه هیله کېده له بده مرغه د هند او پاکستان ترمنځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافات د مخکې په شان موجود دي ،بلکې دا د دهشت ګردۍ له کبله لا هم زيات شوي دي.

بله خبره داده، چې د پاکستان حکومت هند ته لاره نه ورکوي ،چې افغانستان د انساني خواخوږۍ په اساس د مرستې شيان راولېږي. د ډېرو کلونو راهيسې پاکستان، دهند او افغانستان ترمنځه په وچه د تجارت لاره بنده کړې ده او هند اړ دی، چې د مرستې شيان يا خو په هوايي لاره او يا د ايران په لاره افغانستان ته ورسوي.

ليکن دا چې ښلا ښلو هېوادونه يو ځای په کېښناستو د يوه او بل سره خبرې کولو ته چمتو دي، د ډاډ وړ خبره ده ،چې د سارک په واسطه خپل منځنی اعتماد زياتېدای شي سيمه ييز اداري منځ ته راوستل کېدای شي، اساسي چوکاټونه تيار کېدای شي او له انکشافي موسسو سره په ګډه کار کېدای شي د اشيان او د اروپايي يونين غونډې اداري له سارک سره د تعاون لېواله ده که په سويلي اسيا کې دخلکو ترمنځ تماسونه او په تجارت کې اسانتياوې زياتې شي نو يو نيم بليون نفوس ګټې ترې اخېستلی شي او ټوله نړۍ ددې نه استفاده کولای شي.

دلرغونو تاريخي زمانو راهيسې افغانستان د سويلي اسيا د سلامتيا لپاره ډېر اهميت لري په نولسمه پېړۍ کې تر بريتانيوي پاليسۍ لاندې د افغانستان حيثيت د هندي نيمې قارې کې د بفرسټېټ يعنې د يوه بې طرفه هېواد په توګه ومنل شو. ليکن کله چې په ۱۹۷۸ز کال د ثور انقلاب راغی او پاچاهي ختمه شوه ،نو يو نوی بحران پېل شو. ددې اغېزه په پاکستان باندې ډېره زياته شوه ،ځکه چې په لوی شمېر کې د بې کوره شوي کسانو بهير په پاکستان پلو روان شو د روسي عسکرود راننوتلو له کبله او د مهاجرينو د حرکت په علت په پاکستان کې ډېر فشار را پيدا شو.

په هماغه وخت کې د امريکا په سترګو کې د پاکستان ستراتيژيک اهميت ډېر زيات شو ،ځکه چې پاکستان د شوروي مداخلې په ضد د آزادۍ لپاره جنګېدونکو افغانانو ته وسلې او نوره مرسته ورکړه .په دې کار کې پاکستان ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا سیاسي، مالي، او عسکري ملاتړ ترلاسه شو. کله چې په دسمبر ۱۹۷۹ز کال کې شوروي سلطه بشپړه شوه نو پاکستان د جنګ د لومړي صف هېواد شو.

ددې په نتیجه کې امریکا له خوا هغه بندیزونه چې د سایي منګتن د ترمیم د خلاف ورزي له کبله لګول شوي وو ژر لرې کړی شول. د افغانانو له خوا په مجادله کې د اسلام مهم رول و، په مجاهدینو کې زیات شمېر د پښتنو و یوې خوا پاکستان له امریکا سره عسکري او ستراتیژیک تړون درلود او له بلې خوا هغه هېواد له جنګېدونکو کسانو سره مذهبي او نږدې اړیکې لرلې.

په دغه علتونو پاکستان د مقاومت په تحریک کې اخته شو د پاکستان د پټ اژانس آی ایس آی له خوا مجاهدینو ته د رقمونو او د وسلو په برابرولو کې مهم رول ولوباوه.

د پاکستان ستر مشر په پنځو کلونو کې د امریکا له حکومت څخه تقریباً د څلور بلیونو ډالرو اقتصادي او عسکري مرسته ترلاسه کړه ،بیا چې کله طالبان منځ ته راغلل، هغوی زیاتره په پاکستان کې د افغانانو پناه ګیرانو اولادونه وو، چې په مدرسو کې یې روزنه او ښوونه وشوه.

اوس په پاکستان کې د هغه هېواد د حکومت او ترهګرو ترمنځه شخړې روانې دي د پاکستان له سیمې څخه ترهګر سویلي او خیتځ افغانستان ته په ورننوتلو امنیت ته خطر رسوي. د امریکا او د ناټو د غړیو هېوادونو عسکر په افغانستان کې موجود دي او د هغوی او د مبارزینو ترمنځه د تېرو شپږو کلونو راهیسې یو نه ختمېدونکی جنګ روان دی.

دا وضعیت یو شان د ټولې سویلي اسیا سیمې دامن او سولې لپاره خطر دی امریکا تر اوسه پورې د افغانستان او پاکستان په سیمو کې د خپلو هدفونو په پوره کولو کې پاتې ده هغه پاکستان ته د راتلونکو پنځو کلونو لپاره هر کال د یو نیم بلیون ډالرو د ورکولو لوظ کړی دی. د پاکستان له خوا له امریکا څخه وسلې هم پېرودلی شي.

ددې کال د مارچ په میاشت کې په ماسکو کې د افغانستان په اړه د شنګهای د همکارۍ د انجمن یوه ځانګړې غونډه وشوه، چې په کې د دغه انجمن شپږ واړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـړي حاضـر وو. د ځلـورو مشـاهدو هېوادونو نماينـده ګـان چې لـه هنـد ، ايـران، پاکستان او منګوليا څخه جمله وو ،هم په دې غونډه کې ګډون وکړ. پـه دې کې د هند استازي غوښتنه وکړه، چې بايد افغانستان تـه د شنګهای د همکـاری د انجمن غړيتوب ورکړی شي ،هغه وويل:چې د سارک او د شنګهای د همکـاری د انجمن د غړيتوب پـه وسيله بـه افغانستان د دې منطقې لـه هېوادونـو سره خپلې اړيکې بيا ن کړي او د قدرت خاوند به شي.

هندي استازي وويل، چې افغانستان بـه ۲۰۰۷ز کـال کې پـه سـارک کې شـامل شوی و ، ليکن تر اوسه پورې د غه هېـواد د شنګهای د همکـاری د انجمـن نـه غـړی دی او نه مشاهد.

ځلور ورځې وروسـته د مـارچ پـه يـو د يرشـمه نېټـه د افغانسـتان پـه اړه د ملګـرو ملتونو له خوا هند کې هم يوه غونډه شوې وه.

اوس بـه هنـد پـه راتلـونکې مياشـت يعنـې پـه اګسـت کـې د افغانسـتان پـه انتخاباتو کې ورسره مرسته وکړي.د افغانستان د مامورينو يوې ډلې په نوي ډيلي کې د هند له انتخاباتي کميسيون سره ليدنې کتنې کړې دي.

د سويلي اسيا د هېوادو د يوه او بل سره د اړيکو د لا هم ټينګولو په غرض هند د ملګرو ملتو د تعليمي، ساينسي او کلتوري موسسې يونسکو ته پيشـنهاد کـړی دی ،چې په ډيلي کې دې د سولې، ودې او د جګړو د حل کولو د مطالعـاتو لپـاره د علي درجې يو پوهنتون جوړ کړی شي. دا به د امن او د سـولې پوهنتـون وي، چې د ټولې سويلي اسيا عالمانو او پلټونکو ته د استفادې وړ وي.

په دې زمان کې په سويلي اسيا کې د کرارۍ او امـن ضـرورت دی. د پاکسـتان او افغانسـتان ترمنځـه او د دغـو هېـوادو دننـه د ترهګرۍ د فعـاليتونو د مخـې نيولـو حاجت دی. په هند کې په يو ځو ځايونو کې اخ و ډب په ليدو کې راځي.

په نيپال، سريلانکا او بنګله ديش کې تشدد او ځاني تلفات شوي دي تـر ټولـو نه اول امن او سوله په کار ده، د ميليونو خلکو د ژوند د معيار د اوچتولو مساله د هر چا پام غواړي بايد د ودې او انکشاف په لاره کې د ستونزو د لـرې کولـو لپـاره د ټولـو هېـوادونـو سياسـتمداران او مفکـرين پـه ګـډه بـډې ووهـي او د خپـل منځـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفاهم لپاره کار وکړي .باید په افغانستان کې بله میاشت کېدونکې انتخابات د زړه ور افغان ملت د پوهې او یوالي مثال وګرځي.

۲-۵-۱۵- دهنداوافغانستان ترمنځ اوسني مناسبات :

د هند او افغانستان ترمنځه دوستانه اړیکې د پخوانیو زمانو راهیسې را رواني دي. ددې عنعنې د دوام په لړ کې د دغه کال یعنې د ۲۰۱۱ز کال په اکتوبر میاشت کې د هند لومړی وزیر ډاکټر منموهن سنګهـ او د افغانستان د ولس مشر ښاغلي حامد کرزي ترمنځه په نوي ډیلي کې یوه لوظنامه لاسلیک شوې ده. دا لوظنامه د دواړو هېوادونو په منځ کې د ستراتیژیک اندیوالۍ په اړه لومړی هڅه ده.

له نورو مهمو خبرو څخه پرته به هند د جنګ ځپلي افغانستان د حفاظتي قواوو د تربیې، د مجهز کولو او د هغوی د ظرفیت او صلاحیت په زیاتونو کې مرسته وکړي. ددواړو هېوادونو ترمنځه دا لوظنامه هم وشوه، چې هند به په افغانستان کې د نفتو او د معدني موادو په انکشاف کې هم ورسره همکاري وکړي.

ډاکټر منموهن سنګهـ وویل: چې هند او افغانستان دواړه دې ته موقف دي، چې په هر صورت او بڼه کې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي شي. د افغانستان ولس ډېر کړاونه او مصیبتونه زغملي دي او باید هغوی بې له بهرني مداخلت، جبر او تهدید څخه خپل سرنوشت ټاکلو ته پرېښودی شي. په تېرو وختونو کې هند د افغانستان د ملي قواو یو شمېر منصبداران روزلي دي. لیکن هند هېڅکله د افغانستان په حفاظتي عملیاتو کې برخه نه ده اخیستې.

هند به د افغانستان له خوا د تجارت لپاره د مواد ولپاره په لټولو کې مرسته وکړي دغه هېواد به په افغانستان کې د هایډرو کاربن او د معدنیاتو په لټولو کې هم کومک کوي، ددغې لوظنامې متن په څلورو ژبو اجرا شوی دی او دا ژبې هندي، پښتو، دري او انګلیسي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړو خواوو دا لوظ کړی دی، چې د تجارت او د پانګې لګولو لپاره به یو داسې چاپېریال منځ ته راولي، چې د محصولونو د تهیه کولو په اړه د کار طریقه اسانه شي.
د تجارت د شیانو د الوتکو په واسطه د وړلو راوړلو عمل به پیل شي او په پور د مال د برابرولو او د بیمې اسانتیاوې هم په ځای کړی شي.
ډاکټر منموهن سنګهه او ښاغلي حامد کرزي دا خبره سپینه کړه، چې دغه تړون به د هېڅ یوه هېواد او د هېواد کومې ډلې په ضد نه وي.
د ستراتیژیک اندیوالۍ تړون به یو داسې بنیادي چوکاټ منځ ته راوړي، چې په سیاسي او حفاظتي ډګرونو کې همکاري تضمین شي، اقتصادي همکاري به لاهم تقویه شي د پوهنې، اقتصاد، ټولنې، کلتور او د ظرفیت په زیاتولو کې به د خلکو په سویه هم تعاون زیات شي.
د هند له خوا دوه زره او څلور سوه افغانانو متعلمینو ته سکالرشیپونه ورکړل شوي دي. یو شمېر زیات افغانان زده کوونکي به اوس د انجینرانو، ډاکټرانو او ښوونکو په حیث سندونه ترلاسه کوي. د ښاغلي کرزي په وینا دا حقیقي ستراتیژیک اندیوالي ده ،نه چې د حفاظتي قواو د تربیې او د مجهز کولو په اړه لوظنامه تر ټولو نه مهمه خبره داده، چې هند له افغانستان سره دوو بلیونو ډالرو مرسته کړې ده، چې د بېلا بېلو بنیادي کارونو لپاره به مصرف شي.
دا د حیرانۍ خبره ده، چې د هند او د افغانستان ترمنځه اندیوالۍ پاکستان اندیښمن کړی دی. یوه پاکستاني منصبدار څرګنده کړې دي، چې هند خپلو افغان دوستانو ته رقمونه ویشي او همداسې کار د روسیې او د ایران له خوا هم کېږي.
د خبرونو تر مخې هند د یوه پلان په جوړولو کې بوخت دی، چې په ایران کې د چابهار د بندرګاه او اوږد د اورګاډو یو لاین جوړ کړي. د چابهار بندر د هندي مرستې تر تعمیر لاندې دی دا ځای د پاکستان له ګوادر بندرګاه څخه یوازې ۷۲کیلومتره لرې دی، چې د چین په کومک لګیا دی جوړېږي. کله چې دا پروژه پای ته ورسېږي نو هند او افغانستان به په ستراتیژیکي ډول یو او بل سره ترلاسه کړي او د هغه انحصار به پر پاکستان کم شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندي شرکتونه به په افغانستان کې معدنيات وسپړلی شي، چې ارزښت يې د يوه زر او د درې زرو بليون ډالرو په منځ کې ددې اندازه ده له دې نه هند او افغانستان دواړو ته به ګټه ورسېږي. کله چې د سړک او د اورګاډو او د بندر پروژه مکمله شي نو د هند او افغانستان ترمنځه همکاري منځنۍ اسيا ته د غزيدو امکان هم دی. حاجي ګک چې د باميانو په ايالت کې له کابل څخه ۱۳۰ کيلومتره لرې پروت دی، په افغانستان کې تر ټولو نه زيات د اوسپنې د لرونکو موادو ذخيرې لري ددغو د سپړلو لپاره څو ارلس هندي شرکتونه صلاحيت لري، په کومو کې چې د هند ستيل اتهارټي لمېټډ هم شامل دی.

دوه سوه او پنځلس کيلومتره اوږد د ډېلارام او زرنج سړک له مخکې څخه افغانستان ته سپارل شوی دی، چې په جنګ ځپلي هېواد کې د هند د انکشافي کارولو يو با ارزښته سمبول دی. په دې موقع هندي وزير ښاغلي پرنب مکرجي ويلي وو، چې هېڅوک نه شي کولای چې زمونږ دواړو هېوادو په همکارۍ کې کوم خنډ واچوي په همدغه موقع ښاغلي حامد کرزي ويلي وو، چې د ۲۰۰ کروړو روپو په مصرف مکمله شوې پروژه دهغو خلکو دپاره پيغام دی، چې د هند او افغانستان ترمنځه د همکارۍ بندول غواړي. ښاغلي کرزي وويل: چې زمونږ تعاون به بيخي قطع نه شي.

طالبان ددې پروژې پر ضد وو او هغوی په تعميري کارګرانو ډېر بريدونه کړي دي. شپږ هنديان او ۱۲۹ افغانان په هغو بريدو کې په حق رسيدلي وو.

د ښاغلي مکرجي په وينا د هند له خوا په افغانستان دننه په ښارونو کې ۵۸ کيلومتره نور سړکونه هم جوړ کړی شوي دي. اوس هند کولای شي، چې افغانستان ته د ايران په لاره مال او سامان ورسوي. ددې اهميت دا دی، چې پاکستان افغانستان ته له هند څخه مال رسولو لپاره اجازه نه ورکوله ښاغلي مکرجي وويل چې د ډېلارام زرنج سړک په جوړولو کې کومو کسانو د شهادت جام وڅښلو، د هغوی د ځانونو قربانۍ بېځايه نه دي تللي د هغو قربانيو په واسطه د هند او افغانستان ترمنځه د دوستۍ بنسټ لا هم ټېنګ شوی دی او دا به په راتلونکي کې زمونږ د پارلمان ترمنځ د تعاون لپاره يو الهام وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د ماڼۍ د جوړولو کار روان دی او ډېر ژر به تکمیل ته ورسېږي. په هرات کې د سلمه د بند د برېښنا پروژه هم د هند له خوا جوړېږي. هند د افغانستان د پولیسو مامورینو، دیپلوماتو او غیر نظامي کسانو ته هم ښوونه او روزنه ورکړېده. د هند له خوا د صحت، پوهنې، رسنۍ، وسایل، برېښنا او د تیلي مخابراتو په ډګرونو کې یې هم له افغانانو سره مرسته کړې ده. د هند او افغانستان ترمنځه تجارت ورځ تر بلې زیاتېږي. په دې کې شک نشته، چې پاکستان د افغانستان په استهلاکي بازارونو کې له هند سره د سیالۍ لپاره لېواله دی هغه هېواد د هند له خوا د ایران د بندرګاه چابهار استعمال ته هم د ناخوښۍ په احساس ګوري. هغه د چابهار او د خپل بندرګاه ګوادر ترمنځه د رقابت نظریه هم لري، چې د چین په مرسته جوړ شوی دی.

دهند او افغانستان ترمنځه تجارت ورځ تر بلې زیاتیږي. په دې کې شک نشته چې پاکستان دافغانستان په استهلاکي بازارنوکې له هند سره د سیالۍ لپاره لېواله دی. هغه هېواد دهند له خوا دایران دبندرګاه چابهار استعمال ته دناخوښۍ په احساس ګوري. هغه دچابهار او دخپل بندرګاه ګوادچین په مرسته جوړشوی دی.

لیکن هند له دې نظریې سره اتفاق نه لري ځکه چې د هند مقصد یوازې د افغانستان ښېګڼه او خوشحالي ده او دا هم چې اوس له دې هېواد څخه دوست هېواد افغانستان ته د مال د لېږلو کار مقابلتاً اسان شوی دی.

په کابل کې د هند په سفارت خانې باندې دوه زبردستې حملې شوې دي، د کومو لپاره طالباني دهشت ګران او آی ایس ای مسؤل ګرځېدلې دي او هند چې له ډېرې لیوالتیا سره له افغانستان سره اقتصادي او کلتوري مرسته کوي د هغې له مخې نیولو لپاره یې دغه ناوړه کار کړی و. لیکن له یوې خوا هندي کارګران د ترهګرانو فعالیتونه په ځان زغملي او له بلې خوا دهند حکومت او خلک له افغانستان سره له زیات څخه زیات خپلو مناسباتو د ټینګولو لېواله دي او غواړي، چې افغانستان زر تر زره په اقتصادي ډول په ځان ویسا شي او په نړۍ کې یې د مخکې په شان د یوه آزاد، خپلواک او خوشحال هېواد په توګه ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي حامد کرزي د هند او افغانستان په اقتصادي او فرهنګي اړيکو په اړه د پاکستان اعتراضونه رد کړي دي او ويلي يې دي ،چې افغانستان به له هند سره خپل دوستانه روابط ټينګ ساتي او ځوک حق نه لري ،چې د افغانستان په کارونو کې لاس ووهي. ځکه چې افغانستان يو ټولواک هېواد دی او خپل مفاد يې په ښه شان سره پېژني. د ښاغلي کرزي په وينا افغانستان به له هند سره د دې لپاره خپل مناسبات ټينګ ساتي ،چې دا خبره د افغانستان په ګټه ده هند په هر کال کې د يوه زرو نه زياتو متعلمينو ته سکالرشيپونه ورکوي، چې پنځه سوه د ليسانس لرونکو لپاره او پنځه سوه د مسلکي روزنې لپاره دي.په تېرو کلونو کې په زرګونه متعلمين عالمان ګرځېدلي دي او بېرته افغانستان ته په راتلو د ژوند په بېلا بېلو ساحو کې يې ګټور خدمتونه کړي دي.

د اقتصاديا تو متخصصين وايي ،چې د دې خبرې په برکت چې هند او افغانستان طبيعي ملګري دي، د افغانستان د مصنوعاتو لپاره هند يو ډېر لوی او پراخ بازار دی او دا د افغانستان اقتصادي وده تضمينوي او هند به تل د افغانانو ورونو لپاره به د تخنيکي پوهې او د ټکنالوژي کې يوه لويه وسيله ثابتېږي. تل دې وي د هند او افغانستان ملګرتيا او وررولي.

۲-۵-۱۲- دهنداوافغانستان مناسبات په يوويشمه پېړۍ کې:

هند او افغانستان له پېړيو پېړيو راهيسې سره ډېر نږدې او خواږه مناسبات لري. دوی په تاريخي ډګر کې د يوه او بل سره ډېر نږديوالی درلود ، په کلتوري او اقتصادي برخو کې يې هم سره ډېره همکاري کړې ده.

ليکن په موجوده عصر کې دغه دواړه هېوادونه له هغو ستونزو سره مخامخ شول، چې په طبيعي او عملي ډول هم دوی ګډه لاره اختيار کړې ده ،چې له ترهګرۍ سره مجادله وکړي له بده مرغه په ۱۹۹۹ز کال کې کله چې د انډين ايرلاينز يوه غير پوځي الوتکه د پاکستان ترهګرانو له خوا د تښتولو په نيت، په قندهار کې کوزه کړی شوې وه، نو هغه وخت د طالبانو د حکومت له امله ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشکلات منځ ته راغلي وو ، لیکن په ۲۰۰۱ ز کال کې کله چې د طالبانو رژیم له منځه لاړو نو د هند او افغانستان ترمنځه د مناسباتو یو تازه او مستریح باد وچلېده او دا وضعیت لا تر اوسه پورې دوام لري د طالبانو د حکومت له منځه تللو څخه پس هند د افغانستان له جمهوري حکومت سره دیپلوماتیکي مناسبات په ځای کړل.

هند د افغانستان د بیاودانۍ په هڅو کې په فعاله توګه شریک شو د هند له خوا د زرنج او ډېلارام ترمنځه یو اوږد سړک جوړ کړی شو ، چې د ۲۰۰۹ ز کال په جنوري کې د هند د معاصر خارجه وزیر ښاغلي پرنب مکرجي له لاسه پرانېستل شو.

دا سړک د ایران له سرحد سره افغانستان ته ډېر نږدې دی، ځکه چې پاکستان د هند له خوا د دوست هېواد ته د انساني مرستې د سامان د لېږدلو اجازه نه ورکوي نو دا سړک به زمونږ دواړو هېوادونو ترمنځه د تجارت په ډګر کې تر ډېره حده پورې ګټه ور ثابتېږي.

د هند له خوا په کابل کې د افغانستان د پارلمان د نوې ودانۍ د جوړولو کار په ګړندی توګه روان دی، چې په روان کال کې ددې تکمیل ته د رسېدو لوی امکان دی. دا به د دواړو هېوادونو ترمنځه د دیموکراسۍ په مقدسي لارې د چلېدو یوه نښه وي، چې دواړه هېوادونه پرې اعتقاد لري. هند لګیا دی، چې په هرات کې د سلمه د بند یوه پرژوه جوړه کړي.

دهند له خوا د افغاني ورونو او خویندو د اسانتیاو او د مرستې لپاره په جلال آباد ، قندهار، هرات او مزارشریف کې قونسلګرۍ پرانېستل شوې ،چې پاکستان پرې بېځایه ډول اعتراض کوي.

داعجیبه ښکاري، چې زمونږ دواړو هېوادونو ګډه ګاوندي هېواد پاکستان زمونږ ملګرتوب او نږدوالي په صمیمي توګه نه زغمي لیکن زمونږ دواړو هېوادونو رهبران د خپلې دوستۍ او د همکارۍ د اړیکو د لا ټېنګولو کار کوي.

له بده مرغه پاکستان لګیا دی، چې افغان طالبانو او پاکستاني طالبانو ته د تروریزم د فعالیتونو لپاره تقویه ورکوي، له دې سره سره د پاکستان عسکرو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

استخباراتو د موسسې آی ایس آی له خوا د القاعده، لشکر طیبه او جیش محمد غونډې ترهګرو موسسو ته هر ډول مرسته او ډاډګېرنه ورکول کېږي. څو ورځې مخکې د پاکستان ابېټ آباد یوه مهم ښار کې د امریکایي جانبازو له خوا د القاعده د ستر مشر اسامه بن لادن وژنه ددې خبرې ثبوت دی، چې پاکستاني مقامات د تروریستي او له تخریب موسسو سره مرسته او پرې نګهباني کوي.

د ۲۰۰۸ز کال جولای کې په کابل کې د هند په سفارت باندې فدایانو یوه قاتلانه برید وکړو، چې په کې د دوو هندي لویو مامورینو په شمول دوه څلوېښت تنه مړه شول او یو نیم سل نور ټپیان شول د افغانستان ستر مشر اعتراف وکړو، چې ددې برید تر شاه د پاکستان د ای ایس آی لاس دی که څه هم پاکستاني مقاماتو د خپل هېواد د استخباراتي ادارې له شمولیت څخه انکار وکړ، لیکن حقیقت هر غیر جانبدار سړي ته څرګند دی. همدا شان په هندیانو باندې دوه نورې حملې وشوې، چې په هغو کې ډېر زیان وشو او افغاني مشرانو له هند سره خواخوږي څرګنده کړه.

پاکستان د هند او افغانستان ترمنځه د خپلوۍ له زیاتېدو څخه ډېر خپه ښکاري پاکستاني مامورینو په شدت سره امریکا او د افغانستان د ملي مشر ښاغلي کرزي ته ویلي دي، چې اسلام اباد دا حس کوي، چې په افغانستان کې د هند شتون به د پاکستان لپاره تهدید وي.

افغانستان او امریکا دواړو د پاکستان دغه دریځ مسترد کړی دی. د طالبانو د رژیم په پای کې د افغانستان په انکشاف کې د هند له خوا کوم رول لوبول شوی دی، ښاغلي کرزي د هغه ستاینه کړې ده او ویلي یې دي، چې هند د افغانستان د ودې لپاره ۱۰۳بلین امریکایي ډالر کوم رقم چې خرڅ کړي دي هغه د بېلا بېلو مهمو پروژو لپاره دي. له دغو پروژو څخه پرته هند هر کال افغان متعلمینو ته یو زر سیکالرشیپونه ورکوي. ۵- سکالرشیپونه له لیسانسه څخه باندې د لوړو مطالعاتو لپاره دي او ۵۰۰ مسلکي تربیتي لپاره دي. په دې لحاظ په تېرو یو څو کالو کې د زرګونو په شمېره کې افغان ځلمیان وطن ته په راستنیدو په بېلا بېلو ډګرونو کې په خدمتونو لګیا دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان اوس د سارک اتم غړی دی، دا غړیتوب د هند په پېل او کوښښونو په نتیجه کې ورکړل شوي دي. د سارک د آیین له مخې د دې موسسې په غونډو کې دوه اړخیزې مسالې پورته نشي کېدای. که دا نه وای نو افغانستان په خامخا د پاکستان د لاسوهنې معامله به یې د سارک په غونډو کې وړاندې کړآوای. د تروریزم مساله تر ټولو نه مهمه ده او دا بین المللي پام غواړي.

د پاکستان له سیمو څخه تخریب کاران او شرر انګیز عناصر په افغانستان او هند کې د تشدد کارونه کوي. د دې برعکس هند د افغان ملکي مامورینو، دیپلوماتانو او د پولیسو غړیو ته تربیه ورکوي، چې افغانستان په خپل ځان ویسا شي.

هند په افغانستان کې د بریښنا، د نفتو او طبیعي ګازو په انکشاف کې هم مرسته کوي.

د هند او افغانستان ترمنځه د کلیوالي پرمختګ معارف او د دواړو هېوادونو د معیارو د ټاکلو د ادارو قراردادونه لاسلیک کړای شوي دي.

د دواړو هېوادونو د دوه اړخیز کاروبار ته د ودې د ورکولو په اړه هم یوه لوظنامه لاسلیک کړی شوې ده.

په دغه زمان کې د څلور زرو نه زیات هندي کارګران او د سلامیتا غړي په افغانستان کې د راحت او د بیا ودانۍ په بېلا بېلو پروژو کې په کارونو کې بوخت دي. هند د ایران د چابهار د بندرګاه په پروژه کې د پانګې لګولو په اړه دا فکر لري، چې دا هېواد به د خپل ملګري هېواد افغانستان ته د شیانو د صادراتو په معامله کې اسانتیا حاصله کړي دا ځکه، چې پاکستان هند نه پرېږدي، چې خپل حاصلات او د مرستې شیان افغانستان ته صادر کړي.

په نړۍ کې ډېرو منورینو او مفکرینو دا فکر څرګند کړی دی، چې پاکستان، په افغانستان کې د ستراتیژیکي ژوروالي د حاصلولو لېواله دی، چې هغه هېواد د هند په ضد عسکري ګټه ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو امريکايي منورينو د پاکستان ددې لېوالتيا په صريحو ويناګانو کې تاييد کړی دی، ځکه چې پاکستان د افغانستان خاوره د خپلو تنګو آرزوګانو د پوره کولو لپاره استعمال کول غواړي او نښه يې يوازې هند دی.

امريکايي قواوو د پاکستان د مشهور ښار ابېټ آباد کې د ترهګرانو لوی مشر اسامه بن لادن وژلی دی، کېدای شي ،چې پاکستاني استخباراتي اداره ای ،ايس، ای، وسله دارې قواوې او نورې مشتددې ادارې د افغانستان له مقاماتو سره د دښمنۍ دريځ اختيار کړي ،ځکه چې امريکايي هيليکوپټرې په جلال آباد کې کوزې او له کوم ځای څخه چې هغو ابېټ آباد ته پرواز کړی و.

اوس ددې تخمين لګول ډېر مشکل دي، چې ايا د امريکا حکومت او ناټو به د جولای په مياشت کې خپلې قواوې د افغانستان خاورې ته بيا ور وغواړي که دغو قواو د افغانستان له خاورې څخه په وتلو پيل وکړ، نو په هند باندې به له افغانستان سره د مرستې مسوليت يا وظيفه پريوځي .ليکن هند به دا بيخي غوره ونه ګڼي، چې په دغه مهمه سيمه کې به په نظامي توګه خپل ځان اخته کړي.

هند غواړي ،چې له افغانستان سره سره پاکستان هم پرمختګ وکړي او د خپلو خلکو د ناداريو او داقتصادي مشکلاتو د کلونو ياد لرې کولو لپاره بهې ووهي .ليکن ددې لپاره ضروري ده، چې پاکستاني عسکري قواوې په دې سيمه کې امن او سولې ته ضررونه رسوي، چې تشدد مخه ونيسي او د خپلو ګاونډيانو ته د سولې په اساس خپل کار کولو ته پرېږدي او د بې ګناه خلکو د وينو له تويولو څخه لاس واخلي حقيقي امن به په هغه صورت کې ممکن وي.

۲-۵-۱۷- په هندکې دافغانانوتاريخي آثار:

په هند کې د افغانانو تاريخي آثار د هند د کلتوري ميراث يوه با ارزښته او شتمنه برخه ده. په ډيلي کې مشهور قطب مينار د پاچا قطب الدين له خوا جوړ کړی شوی و. له ده څخه مخکې محمد غوري د ډيلي په مهرولي کې قوة الاسلام نومي جومات ودان کړی و. دا دواړه قيمتي آثار نن هم د نړيوالو خلکو لپاره زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانښکونکي دي. د سلطان شمس الدين الشمش په وفات هغه په قوة الاسلام جومات کې ښخ کړی شو. دده په حکومتي دوره کې د حوض خاص، حوض شمسي او د نورو ځايونو ګرد چاپېره لوی لوی باغونه او تفريح ځايونه جوړ کړی شول. کله چې له سلطان ناصر الدين څخه وروسته غياث الدين بلبن پر تخت کېښناست، هغه د بستي نظام الدين تر څنګه په کلا کې يو سور محل جوړ کړ، چې خلکو به دا ځای د غياث پور په نامه يادا وه.

د غلجايي کورنۍ پاچا سلطان علاوالدين غلجي د سيري په نامه يو لوی ښار ودان کړ، چې د دغه ښار د ورانو او نړېدلو کنډرونو آثار اوس هم ليدل کېږي. له هغه سره نږدې اوس د کلتوري پروګرامونو لپاره يو لوی تالار جوړ کړ، چې سيري يې د پام وړ او لافاني ګرځولی دي.

دغه پاچا د مسجد قوة الاسلام علايي دروازه هم جوړه کړه. دده د جومات په لمر پرېواته خوا کې خپل محل هم ودان کړ. حوض خاص د دغه پاچا تاريخي يادګار دی، چې اوس يې د تورستانو لپاره د يوه ډېر په زړه پورې ځای په حيث وده موندلې ده او هلته ډېر پر مختګونه کېږي.

د جهان پناه په نامه ښار پاچا محمد تخلق ودان کړی و او چراغ ډيلي، مسجد بېګم پور او نورې ودانۍ هم د هغه ډيلي تاريخي يادګارونه دي.

د فيروز شاه تخلق له خوا د فيروز آباد په نامه يو ښار ودان کړی شو، چې په تاريخ کې پنځم ډيلي ګڼل کېږي. دا ښار د زاړه ډيلي له باړه هندو راو څخه تر نوي ډيلي پورې غزيدلی دي. د باړه هندو راو په قدم شريف کې د فيروز شاه تخلق د زوی شهزاده فتح خان مقبره هم پرته ده.

د افغانانو له خوا ودان شوي ښارونه او د هغو آثار زموږ د واړو هېوادونو نږدې مناسباتو عکاسي کوي. د قطب مينار په لومړي منزل د قران کريم آيتونه کښل شوي دي. سلطان بهلول لودي دا مينار ترميم کړه دده په هر منزل ډول ډول نقشونه جوړ کړی شوي دي.

له مهرولي سره نږدې د سلطان ناصر الدين محمود بن شمس الدين الشمش قبر دی. د سلطان غياث الدين شانداره مقبره چې اوس ويرانه شوې ده، له مهرولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نږدې ده.د زمرد پور په کلي کې چې اوس د نوي ډيلي برخه ګرځېدلې ده. له ډېرو او چونې څخه جوړ پنځه برجونه دي. دا د غوري پښتنو د عصر دي او په دغو برجونو کې ډېر قبرونه هم شته.

د زمردپور په څنګ کې د لنګر خان پښتون مقبره ده او دا هم د غوري پښتنو يادګار دی.له تخلق کلا څخه نږدې هزارستون نومي ودانۍ پرته ده، چې سلطان محمد تخلق جوړه کړې وه .د شاعر بدر چهاچهي په وينا دا يو ډېر ښکلي او نفيس عمارت و.

د حضرت نظام الدين اوليا مقبره سلطان محمد تخلق ودانه کړې وه، چې په افغاني طرز جوړه شوې ده.

د شيخ نصير الدين محمود روشن چراغ دهلوي په زيارت باندې د سلطان فيروز شاه تخلق ډېره عقيده وه . ده دغه يادګار ګنبذ هم ودان کړ.د ډيلي د پير روشن له زيارت سره نږدې ست پلی نومي يو ځای دی، چې په اصل کې د فيروز شاه تخلق د ښکار ځای و.

ست پلي ته نږدې له کړکی جومات دی. په پخوانيو ختونو کې دلته د کړکی په نامه يو کلی و، چې نن هم موجود دی. په دې اساس دغه جومات ددغه کلي په نوم مشهور شوی دی دريو اړخونو ته يې درې دروازې دي، په دې جومات کې په نهو ځايونو نهه برجونه جوړ شوي دي او د هر برج لاندې څلور څلور ستنې لګول شوي دي. په دې جومات کې نورې ډېرې ستنې هم شته. په ۱۸۵۷ز کال کې د انګليسي امپراتوريانو په ضد د هند د آزادۍ په لومړي جنګ کې ډېر خلک په دې جومات کې راټول شوي وو. تر ډېرو ختونو پورې دلته خلکو به اورونه بلول او پخلي به يې په کې کول.

دفيروز آباد په ښارکې فيروز شاه د مسافرود هستوګنې لپاره يو سل وشل سرايونه ودان کړي وو ،دغه پاچا ۲۹ کاله پاچاهي وکړه دادې ښار جامي جومات او دهغه مينار ډېر شهرت درلود.

فيروز شاه تخلق د اشوکا مينار له کوم ځای څخه راوړو او د فيروز آباد په کلا کې يې ښخ کړو او د مينار زرين نوم يې ورباندې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باړه هندو راو کې د شهزاده فتح خان په قبر باندې یوه ډبره پرته ده، چې ورباندې د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) د مبارک قدم نخښه ده.

دا ډبره د بغداد د خلیفې له خوا سلطان فیروز شاه ته د سوغات په توګه لېږل شوې وه په دې زیارت کې د هند د قومي شاعر حضرت شیخ محمد ابراهیم ذوق زیارت هم دی.

د فیروز شاه وزیر فیروز خان جهان د ترکمان دروازې او د سیتارام بازار په منځ کې یو عظیم الشان جومات جوړ کړی دی. د دې ښکلي جومات په اړه نظر دی، چې د زلزلې او برق او تالندې غوندې افات هم دې ودانۍ ته زیان نه شي رسولی د وزیر خان جهان له خوا ډېر نور جوماتونه لکه: څنګه چې د کالو سرای مسجد بېګم پور مسجد، د چوبرجي مسجد او نور هم ودان کړی شوي دي.

د لودي پښتنو آثار او هم په ښه صورت کې موجود دي، د سلطان سکندر لودي مقبره ډېره شانداره ده. د دې مقبرې تر څنګه د لودي کهول نور نامتو اشخاص هم ښخ دي.

دا ځای د نوي ډیلي د لودي باغ په حیث یادېږي او ډېر خلک هلته د ورځني سیل لپاره ځي. د شېر شاه سوري د مغل پاچا همایون له خوا شروع کړی شوه کلا سرته ورسېده دې کلا ته خلک زړه کلا وایي د دې کلا فصیلونه سلیم شاه سوري په چونه پاخه جوړ کړل په دې کلا کې شېر شاه سوري بې ساري ودانۍ جوړې کړې. وروسته له دې د کلا په صحن کې یوه ځاه وکېندلی شوه له زړې کلا څخه یو میل لرې ،د عیسی خان سوري کلی دی، چې هلته د عیسي خان سوري زیارت او جوماتونه دی.

د شېر شاه سوري د پنځو کلونو په حکومت کې د ده د پاخه او باشعوره تدبیر او عدالت په برکت داسې کارونه سرته ورسول شول، چې په تاریخ کې یې مثال نه موندل کېږي. د ده سیاسي شعور او اداري صلاحیت بې ساری دی.

شېر شاه سوري د اسیا له ډېرو پوهو پاچاهانو څخه ګڼل کېږي. د ده د پښتونوالۍ خویونه او د انسانیت لوړ خصلتونه د ډېرې ستاینې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه د عدالت او انتظام نښې نښانې لا تر اوسه په دې خاوره کې موندل کېږي. هغه يو ډېر عادل، مدبر او منتظم پاچا و. هغه د بزګرانو د حالت ښه کولو ته ډېره توجه لرله هغه نهايت متين او منصف پاچا و، شېر شاه له بنګاله تر اباسيند پورې لوی سړک وويست د سړک په غاړو يې هر ځای مسافرخانې جوړې کړې د پوستې او ډاک انتظام يې برابر کړو باغونه، شفاخانې او مکتوبونه يې جوړ کړل.

د شېر شاه سوري تر وفات وروسته هغه د بهار د ايالت په ساسرام کې دده د پلار قبر ته نږدې خاورو ته وسپارل شو او هلته يوه ښکلې مقبره جوړه کړای شوه.

دده د قبر ګنبدې يو ډول مخصوص عظمت لري دده د مرګ وروسته دده کشر زوی جلال خان پر تخت کېښناست او د سليم شاه لقب يې غوره کړ. هغه اته کاله حکومت وکړو د ډيلي سليم ګړه کلا دده له يادګارونو څخه ده. له مړينې وروسته هغه هم په ساسرام کې ښخ کړای شو.

په هند کې د افغانانو له خوا جوړ کړی شوي ډېر زيات جوماتونه، کلاګانې، زيارتونه، مقبرې، باغونه، سړکونه، څاه ګانې او سرايونه موجود دي.

داد هند فرهنګ اوکلتور ته د افغانانو پايدار سوغاتونه او يادګارونه دي په هره يوه ماڼۍ د افغانانو د فن او هنر چاپ پروت دی. هغو د ګډ ميراث په بڼه ای کولو کې شتمنه برخه اچولې ده. په تاريخي ډول دا دوه قومونه له يوه او بل سره ډېر نږدې شوي دي.

له دې څخه په واضح ډول معلومېږي، چې د دومره نږدو اړيکو او روابطو په برکت د هنديانو او افغانانو ترمنځه ډېره راکړه ورکړه وشوه او د يوه او بل په ثقافت او ژوندانه باندې ژورې اغېزې وشوې.

هنديان او افغانان ډېر انسان دوست او سوله خوښوونکي خلک دي. دوی د چا په کارونو کې لاس نه وهي او په خپلو چارو کې د چا مداخلت نه مني له دې کبله دا دواړه ملتونه له يوه او بل سره دومره نږدې دي، چې د هند حکومت او خلک په دې هېواد کې د افغانانو د آثارو په دقت سره ساتنه کوي د دواړو ملتونو ترمنځه به د ملګرتيا احساسات تل ژوندي وي.(٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادښاغلي بتره هغه ليکنې وې ،چې چاپ شوي نه وې اوما په دې څپرکي کې ذکرکړې.لکه څرنګه چې داليکنې سياسي، کلتوري،تاريخي اوادبي وي ،نوله دې ليکنوڅخه دا سې ښکاري، چې دا شخص په هره برخه کې پوره معلومات لري اوپوازيني خبره چې په کې جوته شوه دا ده ،چې دا ليکوال له افغانستان پښتواوپښتوژبې سره ډېره مينه لري اوهره ليکنه يې دافغانستان پښتنوپه اړه ده اوپه افغانستان باندې يومين سړی دی اوددې همدامينه اوليوالتياده،چې پښتوژبه يې زده کړې ده اوکاريې ورباندې کړی دی اونورهم غواړي چې په دې برخه کې ليکنې اوڅېړنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دلیکوال کلتوري څېړه

ښاغلی منوهر سنګهه بتره یو کلتوري، سیاسي، فرهنګي ،اجتماعي او ادبي شخصیت دي. نوموړی شخصیت هغه څوک دی، چې په هره برخه کې یې کار کړی دی اوله دې سره ژورنالیستي کارونه یې هم کړي دي.

ددې ټولو کارونو تر څنګ یې د زده کړې په خاطر نورو هېوادونو ته یې سفرونه هم کړي دي .دنوموړي د سفرونو یوازینی علت دا دی،چې دی خپل معلومات ډېر کړي او په تاریخي اوفرهنګي برخو کې څېړنه وکړي ترڅو کولی شي په دې برخه کې ګټوراو دعلم اوپوهې نه ډک آثار ولیکي اوټولنې ته یې وړاندې کړي.

نو ددې خبرو پر اساس او تاکید د ښاغلي بتره ځینو کارونو او سفرونو ته سر ور څرګندوو ،چې په دې برخه یې کړې دي.

۳-۱- بتره په افغانستان کې :

ښاغلي منوهر سنګهه بتره څو ځلې افغانستان ته راغلی دی او علمي سفرونه یې کړي دي.بتره نه یوازې دا چې د پښتو زده کړې لپاره افغانستان ته راغلی دی او پښتو ژبه یې دلته زده کړې ده، بلکې په کنفرانسونو، سیمینارونو اونورو علمي بحثونو کې یې هم ګډون کړی دی.

ښاغلی بتره په ۱۹۷۳زکال کې کابل ته راغی اود ادبیاتو په پوهنځي کې یې د پښتو ژبې په زده کړه پېل هم وکړ. د یوه کال زده کړې او هستوګنې وروسته بېرته ډیلي ته وګرځېد او د آل انډیا راډیو د پښتو څانګې د مشر په حیث یې وظیفه اشغال کړه.

ښاغلی بتره د خپلې هستوګنې په وخت کې د افغانستان بېلا بېلو تاریخي ځایونو ته تللی او نږدې نه یې هغه کتلې دي.(۱۲:۴۴-۴۵)

په همدې ډول تل افغانستان ته رابلل شوی دی او یا په خپله راغلی دی ځکه چې دی له افغانستان سره ډېره مینه لري اوتل غواړي،چې په علمي اوکلتوري مجلسونو کې ګډون وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بتره په ۱۹۹۰ز کال په مارچ کې کابل ته راغلی او د خان شهید عبدالصمد خان اڅکزي په سیمینار کې ګډون وکړو.(۱۹: ۲۰۷)

نو موړي په همدې ډول زیاترو کنفرانسونو او غونډو کې ګډون کړی دی او مقالې یې هم په کې لوستلې دي. دغه تکړه لیکوال او ژباړن په ډېرې لیوالتیا سره په هر سیمینار کې ونډه اخیستې ده او په ډېرې لیوالتیا سره یې خپلې لیکنې په کې لوستې دي. د قدرور شخصیت د پښتو ملي مبارز او د سویلي پښتونخوا د پښتنو د ستر مشر اروابناد خان عبدالصمد خان اڅکزي د زوکړې اتیایمه کلیزه د ۱۳۶۸ل کال د حوت (کب) د میاشتې په وروستیو شپو ورځو کې د یوه بین المللي سیمینار په ترځ کې ونمانځل شوه.

په دې سیمینار کې د هېواد د بېلا بېلو فرهنګي موسسو پوهانو، لیکوالو او فرهنګي شخصیتونو ګډون کړی و. له دې سربېره د هندوستان، پاکستان او پښتو او پښتونخوا ځینې پوهان او سیاسي ملي شخصیتونه هم دې سیمینار ته راغلي وو.

په دې علمي سیمینار کې ښاغلي بترا هم ونډه اخیستې وه او یوه علمي مقاله یې په کې ولوستله.

په همدې ډول د اروابناد خان عبدالصمد خان اڅکزي په دوو نورو سیمینارونو کې یې هم برخه اخیستې ده، چې یو په ۱۳۸۲ل یا ۲۰۰۷ز کال کې او بل په ۱۳۹۰ز کال کې جوړ شوي وو. په دې سیمینارونو کې ښاغلي منوهرسنګهـ بتره هم ګډون کړی و او دغه درې واړه سیمینارونه د افغانستان د علومو اکاډمۍ د سیمه ییزو مطالعاتو مرکز له خوا جوړ شوي وو او بتره صیب په ځانګړې ډول راغوښتل شوی و.

نو په دې ډول بتره دوروستي ځل لپاره په ۱۳۹۰ز کال کې راغلی و او په دې علمي سیمینار کې یې په ډېره مینه برخه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۲- بتره په آل انډیا راډیو کې :

لکه څرنګه چې په تېرو موضوعاتو او سرلیکونو کې وویل شول، چې ښاغلی منوهر سنګهه بتره د هند په آل انډیا راډیو کې کار کړی او هلته د مشر په حیث تېر شوی دی.

نوموړي شخصیت په دې راډیو کې د پښتو ژبې او پښتنو لپاره ډېر کارپه کې کړی دی او تل یې هڅه کړې ده، چې نوي نوي علمي ،ښوونیزاو تفریحي پروګرامونه په پښتو ژبه جوړ کړي ترڅو د دې لارې پښتو ژبه پیاوړې شي او په نړیواله کچه خپل شهرت ترلاسه کړي.

نو په دې اساس اوس دې ته راځو ، چې دغه لوړ شخصیت په دې راډیو کې کومې کومې چارې کړې دي او په دې راډیو کې څومره پرمختګ په پښتو ژبه او ادبیاتو کې راغلی دی. پرته له دې، چې ښاغلی بتره په آل انډیا راډیو کې نطاق و بلکې ژباړه یې هم کړې دي.

بتره له ۱۹۵۰ز کال وروسته د آل انډیا راډیو ډیلي په څانګو کې د مامور په حیث وګومارل شو. په ۱۹۲۳ز کال کابل ته د پښتو د زده کړې لپاره راغی، په یوه کال کې یې دلته پښتو ژبه زده کړه او تردې حده یې زده کړه ، چې په کابل کې یې د خپل لومړني یو کلن اقامت په دوران کې له انګریزي او هندي ژبو له آثارو څخه په پښتو ژبه ترجمې کولې او پښتو آثار یې په انګریزي ژباړل.

کله چې بتره ډیلي ته ورغی، خپلو هڅو ته یې د پښتو ژبې او ادب په برخه کې دوام ورکړ. په دې ترڅ کې دې آل انډیا راډیو ډیلي کې د پښتو څانګې مشر شو.

پښتو څانګې دده د مشرۍ په دوران کې ډېره ترقي وکړه او ډېر اوریدونکي یې پیدا کړل او ښه مطالب په کې ایجاد شول.

بتره د دې څانګې لپاره هم د ځینو پښتنو شاعرانو او د افغان او هند د روابطو په خصوص د قدر وړ مقالې وکښلې، چې اوس هم د راډیو په ارشیف کې دده به خط موجودې دي.

بتره د پښتو څانګې له سوپر وایزرۍ، د راډیو سټیشن دایرکټرۍ او د راډیو مرستیالۍ ته هم ورسېد او بیا متقاعد شو(۱۹:۲۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې ډول د راډيو له خوا يې هم پښتو ژبې ته خدمت کړی دی او خپله مينه يې ښودلې ده او د همدې راډيو له خوا يې د هندوستان خلکو ته پښتو اورولې ده او د خلکو پام يې پښتو ژبې ته اړولی دی.

که چيرته فکرو کړو نو دده په شان به ډېر نور خبرونکي او ليکونکي هم پيدا شي ،چې دې قيمتي ژبې ته يې کارکړی وي او په بېلابېلو لارويې پراختيا ور ښلې وي.

۳-۳- بتره، پښتو او پښتانه :

منوهر سنګهـ بتره چې په پښتو مين سړی دی، له ځوانۍ نه نيولې تر نن ورځې پورې يې پښتو ته خدمت کړی دی او کوي او تل غواړي ،چې پښتوژبې ته نوي خبرنې وکړي اونوي اختراعات په کې راولي او ملا يې ټينګه ورته تړلې ده.

نو موړي پښتو ژبې ته ډېر کار کړی دی او خپلې اړيکې يې ورسره ساتلې دي.

کله چې بتره په ۱۹۹۰ز کال کې کابل ته د خان شهيد عبدالصمد خان اڅکزي سيمينار ته راغلی و نو ده په يوه مصاحبه کې د پښتو ژبې په اړه يې داسې څه ويلي وو، چې په لاندې ډول دي:

پښتو ډېره غني ژبه ده، مونږ ځکه ورته شتمنه وايو، چې پاخه متلونه، قوي متنونه او د يوه پاخه کلتوري ټولنې ښيګنې او زيات مميزات په دې ژبه کې ځای لري.

د خپلې همدې عقيدې له مخې ده خپل ژوند د پښتو او پښتنو معرفي ته وقف کړی دی؛ په پښتو ژبه خواږه اشعار وايي، چې په اشعارو کې يې يو خاص توحيد او د سکهـ په مذهب روحاني پلوشې خپلې وزرې غوړوي.

دی آزاد او مقيد پښتو اشعار وايي خپل پښتو خواږه اشعار يې اورولي دي او نثر يې هم خوږ او کله ناکله د شعر درشل ته هم قدمونهږدي.

دده د يو شعر دوه بيتونه دادي:

زه هم رباب يم زه هم شهباز يم
شرنګې مې واوره قصه پرداز يم
څوک په نړۍ کې زما منتظر دي
زه په خلا کې د درد آواز يم (۱۸: ۵-۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې زه د ښاغلي زړور د هغې ليکنې ځو کرښې را اخلم، چې له منوهر سنګهـ بتره سره يې مخامخ کتلي او خبرې يې کړې دي. بتره صيب پښتو ډېره ستايلي او له خبرو څخه يې څرګندېږي، چې له پښتو ژبې سره ډېره مينه لري، نو له هغه ځايه يې پيلوم چې زړور خونې ته ورځي او ورسره مخامخ کېږي او خبرې پيلوي.

ور مې خلاص کړ او ور ننوتلم ګورم، چې دی ناست دی او د خوشحال خان خټک د رباعياتو کتاب يې په لاس کې دی. ځان مې ورته وروپېژانده ډېر خوشحاله شوم. ما د واره ترې پوښتنه وکړه، چې بتره صيب لکه چې د خوشحال خان خټک بابا له اشعارو سره ډېره مينه لري که څنګه ؟

دی په فکر کې شو، چې څنګه ترې ما دومره ژر داسې په زړه پورې پوښتنه وکړه نو ويې ويل، چې هو ! زه د خوشحال خان خټک بابا له اشعارو سره ډېره مينه لرم او تل يې لولم او لوستلو ته يې خوند اخلم ده وويل: چې ما د خوشحال خان خټک ځينې اشعار په انګليسي ژبه اړولې دي.

له ښاغلي بتره نه ما وغوښتل، چې د خوشحال خان د رباعياتو نه کومه خوښه کړې رباعي ولولي، ده د کتاب پاڼې واړولې را واړولې او دا ښکلې رباعي يې خوښه کړه او ويې لوستله.

فکر مې وکړ، چې دا انسانان دي
ځينې فرښتې دي ځينې شيطانان دي
ځينې سړي دي په خوی خصلت کې
ځينې بې شکه لکه دران دي

يوه بله رباعي يې هم خوښه کړه او ويې لوستله:

که عقل ورک شي له دې جهانه
هېڅ پاتې نشي زما جانه
هېڅ څوک به نه وايي چې نادان يم
هر يو به ښه ګڼي ځان له لقمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ښاغلي بتره سره زماله خبرو اترو څخه دا څرګنده شوه، چې دی په رښتيا سره د پښتو ژبې او ادب سره خورا مينه او علاقه لري، ده پښتو ژبه د ځان لپاره د يوه خارجي ژبې په حيث زده کړې ده.

ښاغلي بتره په پښتو ژبه ځينې اشعار ليکلي دي او د ژوند شګوار او رنګين اړخونه ډېر خوښوي او په خصوصي ډول د پښتنو دوستي، مينه او مېلمه پالنه ستايي.

ښاغلی بتره پخواني شاعران خوشحال بابا، رحمان بابا او حميد بابا ډېر خوښوي او له نورو شاعرانو سره هم ډېره مينه لري، که څوک ورته د پښتو کوم شاعريا ليکونکی وروپېژني نو دی پرې ډېر خوشحاله کېږي.(۱۳: ۶۹-۷۰)

د منوهر سنګهـ بتره له دې خبرو او مرکو څخه دا سې څرګندېږي، چې نوموړی هغه هندوستانی دی ،چې بې له شک او ترديد څخه له پښتو ژبې او پښتنو سره خورا ډېره مينه لري او تل غواړي چې له پښتنو او پښتو ژبې سره اړيکه ولري او له دې کبله افغانستان ته هروخت علمي او تحقيقي سفرونه لري .دا په خپله يو غټ ثبوت دی د بتره د مينې له پښتو او پښتنو سره.نو له دې څخه ښکاري چې د هندوستان ټول خلک له افغانستان سره ډېره مينه لري او غواړي چې ښه مناسبات ورسره ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

دغه اثر چې (د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېره) تر نامه لاندې لیکل شوی دی د ماسترۍ تیزس دی او په دریو (۳) څپرکو کې بشپړ شوی دی.

ددې تیزس په لومړي څپرکي کې په هندوستان کې د پښتو ادبیاتو په معاصره دوره باندې بحث شوی دی، یعنې په دې دوره کې پښتو ته څومره کار شوی او څومره پرمختګ یې کړی دی.

بل داچې په مطبوعاتو، رسنیو، آثارو، دیپارتمنتونو کې څومره پښتو شتون لري او کوم آثار په پښتو ژبه لیکل شوي او ژباړل شوي دي. دا ټول موضوعات په دې څپرکي کې راغلې دي.

له دې څخه چې تېر شو بله موضوع د بتره ژوند دی په دې کې راغلې دي، چې بترا په ۱۹۲۷ز کال کې په راولپنډۍ کې زیږېدلی دی او په ۱۹۴۷ز کال کې د هند د نیمې وچې قارې د وېش پرمهال هندوستان ته تللی دی او نومو ړي په ۱۹۶۳ز کال کې په کابل پوهنتون کې د پښتو ژبې زده کړه پیل کړه او وروسته له هغې یې په پښتو ژبه آثار، لیکنې او ژباړې ولیکلې او چاپ ته یې هم وړاندې کړې او په همدې څپرکي کې مې دده چاپ شوي او ناچاپ لیکنې راوړې دي.

دده ځینې چاپ شوي مقالې چې ما راوړي دادي: (خان عبدالصمد خان اڅکزی، د خان عبدالصمد خان اڅکزي د وفات د څلویښتم تلین په مناسبت، دامیر کروړ ویاړنه د اباسین سپیدې او داسې نور) آثار شته چې چاپ شوي دي.

په همدې ډول ناچاپ آثار هم لري لکه: (د هند آزادۍ په جدوجهد کې د پښتنو او بلوڅانو برخه، د شلمې پېړۍ د پښتو عظیم شاعر ګل پاچا الفت، د هند او افغانستان ترمنځه لرغونې مناسبت) او داسې نور ناچاپ آثار او لیکنې لري.

په بل څپرکي کې دده د هغو کارونو یاد آوري شوې ده، چې افغانستان کې یې کړي دي، په آل انډیا راډیو کې یې دندې او مشري کړې ده.

پښتنو ته یې څومره کار کړی دی، دا ټول هغه موضوعات دي، چې په دې اثر یا تیزس کې راغلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې تيزس دليکلو او څېړلو په وخت کې مې د ېرې نورې موندنې په فکر کې راغلې.

= پرته له منوهرسنګه بتره څخه مې د هندوستان د ځينو نورو ليکوالانو نومونه هم واورېدل ، چې پښتوژبې ته يې خدمت کړی او بايد د هغوی پرژوند هم څېړنې اوليکنې وشي.

= داهم جوته شوه ، چې منوهرسنګه بتره نه يوازې په پښتوژبه ليکنې کړې دي ،بلکې په هندي ، پنجابي ، انګليسي او هسپانوي ژبويې هم ډېرڅه ليکلي دي.

= د منوهرسنګه بتره له ژوند څخه پرته دده له دندو ، کارونو ، له چاپ اوناچاپو آثارو سره يې آشنا شوو.

= داهم څرګنده شوه ، چې بتره پرته له تاريخي ليکنو څخه سياسي ، فرهنګي او ادبي ليکنې هم لري او ددې ترڅنګ يې ژباړې هم کړې دي.

= دده له ليکنو څخه داهم ښکاره شوه ، چې سره ببره پردې چې دليکنوژبه يې ډېره ښه او سوچه ده ، بلکې ځينې نيمګړتياوې هم لري ، چې د انګليسي او اردوژبې تراغېزې لاندې ده.

= نه يوازې داچې نوموړې په رسمي سيمينارونو او کنفرانسونو کې ګډون کړی دی ، بلکې په نورو راډيويي او تلويزيوني خپرونو او مرکويې هم ګډون کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

په دې برخه کې هڅه کوو، ټولو هغو انګېرنو او پوښتنو ته لنډ ځواب ووایو، چې د تېزس د دفاع پر مهال د ناستو غړو په ذهنونو کې پیدا کېږي.ښایي د بهرو دوستانو ته دا پوښتنه پیدا شي، چې په خپله افغانستان کې د بهرپیاوړي او تکړه لیکوالان، څېړونکي او پوهان شته او بیا په هندوستان کې هم نور داسې پوهان موجود دي، چې پښتوژبې لپاره یې د بهرکارونه او لیکنې کړې دي.نو ولې یوازې په منوهر سنګه بتره باندې دا اثرلیکل شوی دی او ددې اثرارزښت په څه کې دی؟څه لامل شول،چې نوموړي په پښتوژبه آثار او لیکنې ولیکلې .دا اثرکومې نیمګړتیاوې او ښیګڼې لري او دژبې په لحاظ څه ډول دی؟

١- په هندوستان کې د بهرونامتو هندوستانیانو پښتوژبې ته کارکړی دی. نو ولې یوازې د منوهر سنګه بتره په ژوند او آثارو دا اثرولیکل شو؟

ځواب: لکه څرنګه چې ټولو افغانانو او هندیانو ته دا څرګنده ده، چې افغانستان او هندوستان په تاریخي لحاظ د بهرلرغونی او پخوانی تاریخ لري.دا دواړه هېوادونه د هند د نیمې وچې تر ویش او هغې نه وروسته ترنن ورځې پورې د بهرکو چېدلي دي او دیوه او بل په هېوادونو کې سره میشت شوي دي او له همدې امله د بهرو څېړونکو په پښتوژبه کارکړی دی او لیکنې یې کړې دي ، چې په دې برخه کې ښاغلي هېوادمل صیب هم د بهرڅه کړي او اروا ښاد پوهاند عبدالشکور رشاد او داسې نورو پوهانو نومونه اخېستلی شو.دا په کار دي ، چې د هرنا پښتانه هندوستاني پرژوند باندې ، چې پښتو ته یې کارکړی دی څېړنه وشي.

ددې اثرارزښت هم په دې کې دی ، چې ټول پوهاند او نورپښتانه په دې پوه شي ،چې پرته له افغانانو څخه بهرنیانو هم پښتوژبې ته خدمت کړی ،مقالې او آثاریې لیکلي دي او ټولنې ته وړاندې کړي دي.زه دا وایم،چې باید په ټولو بهرنیانو که

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستاني دی او که دبل کوم هېواد دي ، چې پښتوژبې ته يې کار کړی وي باید څېړنه وربانديې وشي او ددوی پرژوند باندې آثار وليکل شي.

۲ – ددې اثر دليکلو موخه او ارزښت په څه کې دی او ولې دا اثر په يوه بهرنۍ باندې ليکل شوی دی؟

ځواب: موخه او ارزښت يې دا دی ، چې يو خوله بهرنيو پوهانو سره آشنا کېږو او له دې خبرېږو ، چې پښتوژبه دا سې يوه پرمختللې او پياوړې ژبه ده ، چې پرته له افغانانو څخه هنديان او نور بهرنيان هم مينه ورسره لري او هڅه کوي ، چې زده يې کړي ، آثار وربانـدې وليکـي او نورژورناليستي کارونه وربانـدې وکړي ، ترڅو پرمختللې شي او دنړيوالوژبو په قطار کې ودريږي.

بل اړين ارزښت يې دا دی ، چې هنديان او افغانان دځينو تاريخي ، فرهنګي او سياسي عواملو له امله يوه او بل هېواد ته کډه شوي دي. په همدې کډه شو يو کورنيو کې شاعران، ليکوالان او څېړونکـي تيرشـوي دي او هريـوه اشعار، ليکنې او څېړنې کړې دي نو ځکه مود ا اثروليکلو ترڅو ددغه ليکوال له ژوند او آثارو څخه خبرشو او ويې پېژنو ، چې نوموړی څومره آثار لري.

پښتـانه بايد په دې خبروي، چې دنړۍ په کـوم ځـای کـې دپښتـوژبې کـوم خواخوږی ليکوال دپښتوژبې لپاره خدمت کوي. دهغـوی دژونـد ، آثار او ادبي هڅو پـه اړه بايـد معلومـات ولري. ددغو ليکوالو دهڅـو ، ادبي خـدمتونو درناوی او احترام بايد وشي او بهرميشتي نا افغاني پښتو ليکوالان وهڅيږي او دې ژبې ته دخدمت نـورې آسانتياوې او چانسونه برابرشي او دهمدې ارزښتونو پربنسټ داتيزس دمنوهرسنګهـ بتره فرهنګي څېړه باندې بشپړ شوی دی.

۳ – ولې منوهرسنګهـ بتره ادبي ، فرهنګي او هنري ليکنې کړې دي؟

ځواب: ددې ټولو علت دا دی ، چې نوموړي کله چې پښتوژبه په کابل پوهنتـون کې زده کړه او وروسته له هغې يې په آل انديا راډيو کې دنده پيدا کړه نو همدې دندې له کبله دده مينه له پښتوژبې سره زياته شوه او ورو ورويې په پښتوژبه ليکنـې او ژبـاړې پيـل کـړې او پـه هـره برخـه کـې ده ليکنـې کـړې دي او خوراډېرمعلومات يې لاسته راوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – منوهرسنګهـ بتره په کومو برخوکې آثاراو ليکنې کړې دي ؟

ځواب: منوهرسنګهـ بتره په ادبي ،فرهنګي ،سياسي او تاريخي برخوکې ليکنې اوآثارليکلې دي او پرته له دې په انګليسي، هسپانوي ،عربي اواردوژبوهم ليکنې لري.همدارنګه نوموړي له پښتونه انګليسي ته هم ژباړې کړي دي، لکه:داباسين سپېدې کتاب چې دښاغلي سليمان لايق اثردى اوبتره په انګليسي ژباړلى دى.بل داميرکروړوياړنه ده، چې په انګليسي ژبه يې ژباړلې ده اودپښتونومي مجله کې چاپ شوې ده.په همدې ډول نورې ډېرې ليکنې لري ،چې ټولې په همدې اثرکې ذکرشوي دي.

۵ – دمنوهرسنګهـ بتره آثاردژبې له پلوه څه ښيګڼې اوڅه نيمګړتياوې لري؟

ځواب: دمنوهرسنګهـ بتره دليکنواوآثارو ارزښت اوښيګڼه په دې کې ده، چې له يوې خوا دپښتوژبې ادبي پانګه ده بايد خوندي وساتل شي.بل داچې ديوه هندي له خوا ليکل شوى اثردى، چې داپه خپله داجوتوي، چې پښتوژبه له هېوادڅخه بهرهم ډېرمينه وال لري اوداپه خپله دپښتوژبې لوى پرمختګ دى.

بل دا چې هغه موضوعات په کې څېړل شوي دي ،چې دهند اوافغانستان په اړه وي اوزياتره يې هغه ليکنې دي ،چې ددوى په اړيکوراڅرخيږي اودافغانستان ليکوالان اوشاعران په کې يادشوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه ګیري

«دمنوهرسنګهـ بتره فرهنګي څېره» ترنامه لاندې هغه اثردی، چې دبتره پرژوند ،دندو ،آثارو اوليکنو باندې بشپړ شوی دی .دا اثرچې دماستری دکورس تيزس دی په درو ۳ څپرکو کې ليکل شوی دی په دې اثرکې دمنوهرسنګهـ بتره ټول ژوندزده کړې او آثارپه کې څرګند شوي دي.دهرڅپرکي په سرکې داصلي موضوع په اړه يولنډغوندې معلومات وړاندې شوي دي اووروسته بيا اصلي موضوع راغلې ده .

= دموضوع په شاليد (پسمنظر) کې دهغوآثاروپيژندنه راغلې ده ،چې په دې اثرکې دموضوع په اړه ګټه ترې اخېستل شوې ده .دڅېړنې په پايله کې داجوته شوه ، چې مخکې له دې په دې نوم کوم بل بشپړاثرنه دی ليکل شوی ،چې دمنوهرسنګهـ بتره ټول ژوند اوآثارپه کې راغلي وي ،داد نوموړي په اړه يومکمل اثردی. په علمي منظمه او اکاډيميکه توګه ليکل شوی دی .

= دمنوهرسنګهـ بتره دپيژندنې په ترڅ کې داښکاره شوه ،چې بتره په اصل کې دراولپنډۍ دی ،خودهنددنيمې وچې دويش په وخت کې هند ته تللی دی .
ترلسانس پورې په اسلام آباد کې و ،ليکن نورتحصيل يې په هندوستان کې بشپړ کړي دي.همدارنګه په آل انډيا راډيوکې هم دمشرپه حيث يې دنده ترسره کړې او اوس مهال په جواهرلال نهروپوهنتون کې هم درس ورکوي .

= منوهرسنګهـ بتره دآثاروپه برخه کې داڅرګنده شوه ،چې بتره چاپ اوناچاپ آثارلري اوپرته له پښتوپه نوروژبو ،لکه :اردو ،انګليسي ،هسپانوي اوعربي ژبو هم ليکنې لري.دبيلګې په توګه ،لکه :داباسين سپيدې ،تش ،په افغانستان کې کرکيچ ،بزکشي ،په سويلي آسيا کې دافغانستان نوعيت ،په هند کې دافغانانوتاريخي آثاراوداسې نورونومونه اخيستی شو .

= دمنوهرسنګهـ بتره دادبي اوهنري ليکنودڅېړنې په برخه کې داجوته شوه ،چې ددې ليکنوترڅنګ تحقيقي ليکنې اوژباړې هم لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

= د منوهر سنګهـ بتره د ليکنـو د کره کتنـې پـه تـرڅ کـې د ا څرګنـد ه شـو ه، چې د نو مو ړي آثار د پښـتوژبې لـه معيـاري ليکدو د سره لږتـو پيرلري، چې ځينـې کلمـې نا سمې ليکل شوي ،يعنې په معياري ليکدود نه دي ليکل شوي.

= د اتيزس په پښتـو ادب کې د موضوع په اړه له پخوانيو ترسره شويو آثاروسره بشپړتوپيرلري، يعنې په بشپړډول نوښت اونوی والی لري.

د منوهر سنګهـ بتره ژوند ،ادبي او تاريخي هڅې يې په منظم ډول د يوه اثرپه توګه له نورو معتبرو مأخذونو څخـه اخيسـتي دي او د يـوې علمـي او څيړنيزو اصـولو پـه پـام کې نيولو سره يې څيړنې بشپړکړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

«د منو هر سنګهـ بتره فرهنګـي خیـره »ترنامـه لانـدې ددې تیـزس د لیکلـو او بشپړولو په بهیرکې زه له ډیرو پیښو ،فکرونو او ستونزو سره مخامخ شوم او ډېرې ستونزې مې ددې تیزس په څېړنوکې ولیدې نو اوس زه غـواړم ،چې یو څو داني لـه تاسو سره شریکې کړم.

۱- بایـد دټولو بهرنیو هېوادونو لیکوالان او پوهـان چـې پښـتوژبې تـه یـې کارکړی او آثارېې لیکلي دي.زموږدلیکوالانو او څېړنکوله خوا راټول او دیوه اثرپـه توګه چاپ شي.

۲-هرڅیړونکـی چـې ددې ډول پوهانو پرژونـد او آثارو لیکنې کوي.پرتـه لـه دې، چې داثرپه توګه چاپ کیږي باید په انترنیټي سایټونوکې هم واچول شي،څکه ځینې داسې کسان شته ،چې کتاب ته لاس رسی نه لري نوهغوی کولی شي،چې دانټرنیټ له خوا یې لاسته راوړي او یا ځینې دي ،چې د کتـاب لـه لوري یې لاسته راوړی شي.

۳-زما بله هیله داده،چې دغه تیزس که چیرته غـواړی،چې ټولو مینه والوتـه ورسیږي نو که چیرته دعلومو اکاډمی له خوا چاپ شي.ډېربه ښه وي ځکه ټولو مینه والوته به ورسیږي.

۴- بل دا چې بایـد دښاغلي منو هرسنګهـ بتره پـه اړه دعلمـي موسسـوله خوا یو ځانګړی سیمینارجوړکړی شي .ځکه نوموړي شخـص پـه پښـتوژبه پـه هـره برخـه کې لکه: سیاسي ،فرهنګي ،تاریخي او ادبي کې کارکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه

۱- بتره-منوهرسنګهـ .(۱۳۸۷ل).دننګ اوفرهنګ اتل،کابل،دافغانستان دعلومواکاډمی ، دسیمه ییزومطالعاتومرکز،اسددانش مطبعه.

۲-بتره-منوهرسنګهـ.(۱۳۹۱ل).دپوهې اوخپلواکۍلاروی،دافغانستان دعلومواکاډمی، دسیمه ییزومطالعاتومرکز،اسددانش مطبعه .

۳-بتره-منوهرسنګهـ.(۱۳۷۰ل).خان شهیدیاد ، کابل، دسرحداتو چارو وزارت دنشراتواوفرهنګي چاروریاست،دولتي مطبعه.

۴-بتره-منوهرسنګهـ.(۲۰۰۹ ز).په افغانستان کې کرکیچ،هندوستان ،پنجابي ترېبیون ورځپاڼه .

۵-بتره-منوهرسنګهـ .(۱۹۹۲ز). له کافرستان څخه ترنورستان پورې،هندوستان،لوی زمانه ورځپاڼه.

۶- بتره،منوهرسنګهـ یادښتونه.

۷-بتره-منوهر سنګهـ،ناچاپ آثار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- بینوا -عبد الروف.(۱۹۲۳ز).یو یتیم ماشوم،ژباړن- منوهرسنګه بتره،هندوستان، LMES ورځپاڼه.

۹- حبیبي – عبد الحی.(۱۹۲۴ز). Amir Kror،ژباړن- منوهرسنګه بتره،کابل، افغانستان مجله،لومړۍ ګڼه،دولتي مطبعه.

۱۰- دآل انډیاراډیوبهرنۍ څانګه.

۱۱- دبتره رالیږل شوی ایمېل ماته.

۱۲- رحیم-عبدالرحیم.(۱۳۵۳ل). په خارج کښې پښتوخپرونکي،کابل،پښتو ټولنه.

۱۳-زړور.(۱۳۵۲ل).منوهرسنګه بتره،کابل«مجله»،دویمه ګڼه،کابل،دافغانستان علوموا کاډمي،دولتي مطبعه.

۱۴- ظهورالدین– ډاکټر.(۱۳۴۳ل).پیرروښان بایزید انصاري،ژباړن- منوهرسنګه بتره،کابل مجله،پرله پسې ګڼې۱-۲، کابل – پښتوټولنه.

۱۵- نامعلوم اثر.

۱۶- نامعلوم اثر.

۱۷- نیازی –رفیع الله.(۱۳۹۱ل). پښتوژبې ته دروشن لال ملهوتره خدمتونه،(دماسترۍ تیزس) ،ناچاپ اثر.

۱۸-هند لید- مجله –(۲۰۱۲م).نوی ډیلي- پنځه ویشتمه دوره-۱۲ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹-هېوادمـــــل-زلمـــــی.(۱۳۷۳ل). پــــه هنــــدکې د پښــــتوژبې اوادبیاتودایجاداوودې پړاوونه،دویم چاپ،لاهور-شرکت پرنټېګ پریس.

۲۰- Manohar Sing Batra, The Dawn over Abasin,Printedby by.M\S.Printograph,Karol Bagh, New Delhi-۲۰۱۱,۱۴۹ peg]

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلیزه

زه د ماستری د کورس په لومړي ټولګي کې وم، چې د تیزس د موضوع په فکر کې شوم او غوښتل مې ،چې یوه نوې ،څېړنیزه او ګټوره موضوع باندې څېړنه وکړم. نو همدا وه، چې د څو خوښې کړو موضوعګانو وروسته زلمي هېواد مل همدا موضوع (د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي څېړه) راته خوښه کړه.

کله مې چې د دې موضوع سرلیک ولید ،نو ډېر مې خوښ شو ،ځکه چې هم څېړنیزو، هم نوی او تر اوسه پورې چا ور باندې کار هم نه وکړی.نو همدا وه، چې ما ژر ژر د دې موضوع سرلیک او لړلیک د کابل پوهنتون علمي بورډ ته واستول.

څرنګه، چې دا موضوع نوې او څېړنیزه وه او هم بل چا ورباندې کار نه وکړی.د غونډې وروسته د بورډ غړیو ،استازو او استادانو له خوا ومنل شوه.ځکه دوی ته هم ډېره په زړه پورې او نوې وه.

وروسته له منلو څخه مې د ځینو ستونزو او د موادو د کمبود له امله مې ونشو کولی، چې دا موضوع ژر پوره کړم ،نو داده اوس مې د خدای په فضل او د هېواد مل په ملتیا او د نورو همکارانو او استادانو په مرسته وشول کولی ،چې دا موضوع بشپړه کړم.

د دې تیزس په بشپړېدو کې هېواد مل، عبدالغفورلېوال، رفیع الله نیازي او نورو ډېرو استادانو او دوستانو مرسته راسره کړې ده. همدارنګه په خپله د بتره مرسته هم نه هېرېدونکې ده او له نوموړي سره په اړیکه کې هم ما خپل معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسته راوړي دي. همدارازددې موضوع دڅېړلوپه وخت کې ډېروکتابخانوته هم تللې يم.

که څه هم زه بايدددې موضوع دموادواوڅېړنې لپاره يوځل دهندوستان هېواد ته تللې واى اوپه خپله مې له بتره سره ليدنه کتنه کړې واى اوهغه مهم تاريخي ځايونه چې دبتره په ليکنوکې يادشوي دي ليدلې واى؛ليکن دنه امکان له مخې مې ونشوکولى،چې هندوستان ته سفروکړم.خوبيا مې هم ددوستانوله برکته وشوکولى ،چې له هندوستان هېوادڅخه خپل موادترلاسه کړم اوتيزس مې بشپړ کړم.

نو زه له دغو قدروړښاغلو ،دوستانو اواستادانوڅخه ډېره ډېره زياته مننه کوم ،چې په دې برخه کې يې له خپل وسه پورې له دې بنده سره مرسته کړې ده اود دوى له برکته مې خپل تيزس ته دپاى ټکى ايښى دى اوهيله لرم ،چې تاسولوستونکوته دلوستلووړوي اوګټه ترې واخلى.

په درنښت

مينا مسعوده (نيکيار)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

«د منوهر سنګهـ بتره فرهنګي ځيره» ترنامه لاندې د تيزس دا اثر، چې يو ټولنيز، تاريخي او ځيړنيز اثر دی. په درو ۳ ځپرکو يا فصلونو کې بشپړ شوی دی. دا اثر له يوې اوږدې ځيړنې څخه وروسته مکمل شو او هر ځپرکی يې بيله موضوع لري.

په لومړي سرکې پيليزه ده، په پيليزه کې راغلې دي، چې د ماسترۍ د کورس په پيل کې هر زده کوونکی بايد تيزس وليکي. دا موضوع د لارښود استاد په مرسته ليکل کيږي او د پوهنتون د بورډ د ډلې له خوا منل کيږي.

نو د دې خبرې پربنسټ ما هم دا موضوع د زلمي هېواد مل په مرسته او همکارۍ بشپړه کړه او د موادو په راټولولو مې پيل وکړ. د دې اثر زيات مواد په خپله هېوادمل او رفيع اله نيازي په مرسته مې لاسته رواړي دي.

وروسته له دې مې په اصلي موضوع پيل کړی دی او ورپسې د موضوع شاليد دی، په شاليد کې هغه کتابونه او ليکنې چې د منوهر سنګهـ بتره د ژوند په اړه معلومات په کې راغلي دي، معرفي شوي دي، لکه: په هند کې د پښتو ژبې او ادبيات و د ايجادا و ودې پړاوونه، د اباسين سپيدې، منوهر سنګهـ بتره او د اسې نور ونو مونه اخېستلی شو.

منوهر سنګهـ بتره د هند د نوي ډيلي او سېدونکی دی او په اصل کې په ۱۹۲۷ز کال کې په راولپنډۍ کې زېږېدلی دی او په ۱۹۴۷ ز کال کې د نيمې وچې قارې دويش په وخت کې له پاکستان څخه هند ته ولاړ او ترنن ورځې پورې په نوي ډيلي کې ژوند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلسانسه پورې په راولپنډۍ کې او ماسټري يې له پنجاب څخه اخېستې ده.ښاغلی بتره په ۱۹۲۳ زکال کې کابل ته راغی او د کابل پوهنتون د ادبياتو په پوهنځی کې د پښتو ژبې زده کړه يې پيل کړه.د يوه کال د زده کړې نه وروسته بېرته ډيلي ته لاړ او هلته د آل انډيا راډيو د مشر په توګه مقرر شو.

نوموړی له (جي،ان ناندا) سره په ګډه د Resurgent Wide ترنامه لاندې يو کتاب ليکلی دی او همدا رنګه(انګليسي ته د پښتو شعرونو ژباړه) به يې د برژرد کتاب په بڼه راووځي.د دې کتابونو ترڅنګ نورې ليکنې هم لري ،لکه: پيرروښان بايزيد انصاري ، د امير کروړ وياړنه، بزکشي، تش، د هند يانو او د پښتنو ترمنځه يو والی ،د فخر افغان خان عبد الغفارخان په ياد او وياړ کې،د هند او فن او کلتور په ارتقا کې د پښتنو برخه،د هند د آزادۍ په جدا وجهد کې د پښتو او د بلوڅانو برخه او د اسې نور چاپ او ناچاپ آثار لري.

د منوهر سنګهـ بتره په ليکنو کې ادبي،تاريخي،فرهنګي ،سياسي او ژباړې موجودې دي او د ژبني اړخ له مخې هم ځينې نيمګړتياوې لري خو ډېرې نه دي.

دا چې منوهر سنګهـ بتره له ټولو پښتنو ليکوالانو او څېړونکو سره مينه درلوده او غوښتل يې ،چې ټولې ادبي څېرې په ټولو معنا وسره وپېژني،ده خپله څېړنه او تحقيق پر ښښودل او تل يې هڅه کړې ده ،چې د دوی په اړه خپل معلومات بشپړ او پوره کړي.مقالې او آثار وربا ندې وليکي او ټولنې ته يې وړاندې کړي .ترڅو وګړي يوه ګټوره استفاده ترې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (عرب شاه چمتو) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحریک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوالې او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

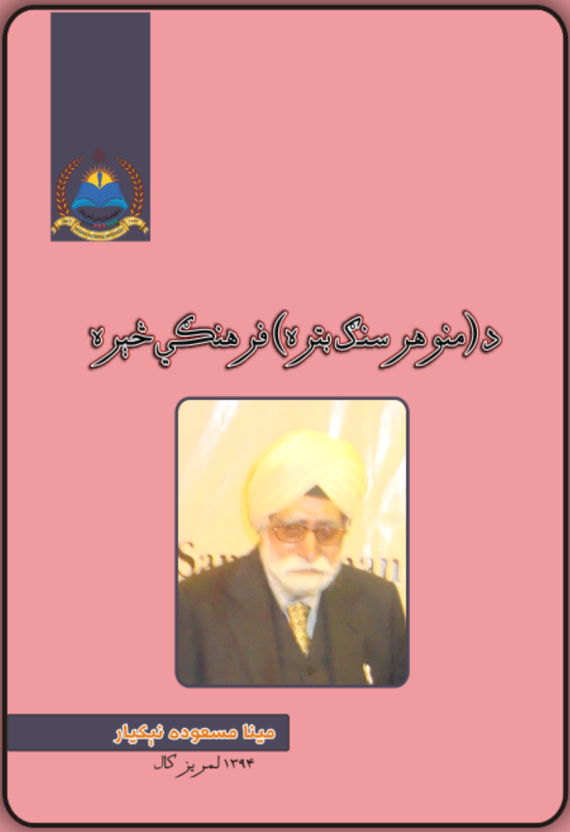

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۷۳

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library